

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

551

1

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

C 557.1 (34²⁴¹)

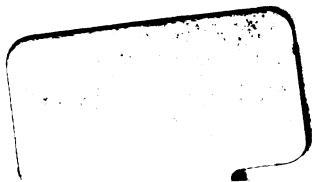
Harvard College Library

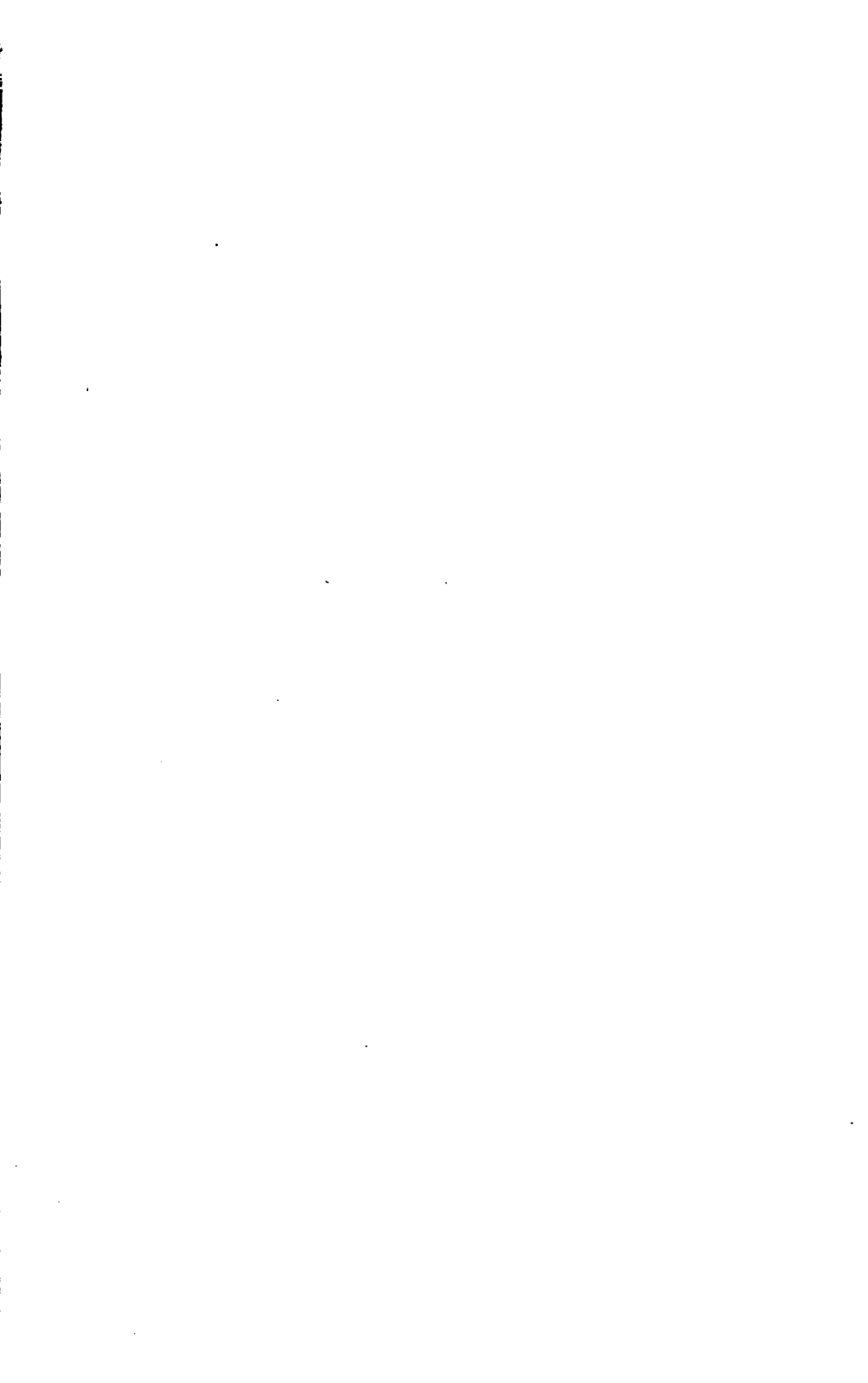

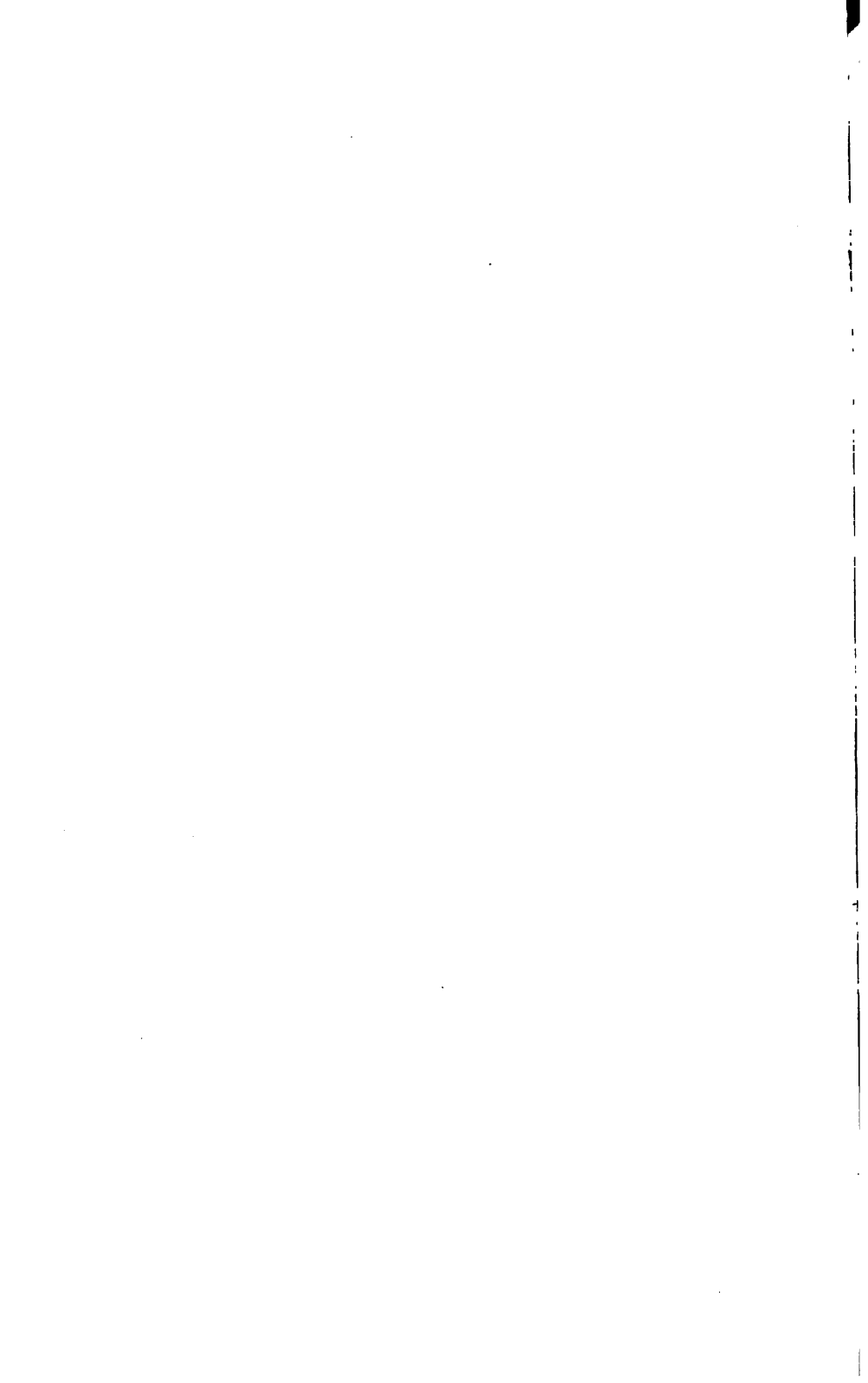
FROM THE

SALISBURY FUND

Given in 1858 by STEPHEN SALISBURY, of Worcester,
Mass. (Class of 1817), for "the purchase of books
in the Greek and Latin languages, and books
in other languages illustrating Greek
and Latin books."

○

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS

ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS

VOL. XXXIII.

S. AVRELI AVGVSTINI OPERVM SECTIO II.

S. AVGVSTINI EPISTVLAE

EX RECENSIONE

AL. GOLDBACHER.

PRAGAE
F. TEMPSKY

VINDOBONAE
F. TEMPSKY

LIPSIAE
G. FREYTAG

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS

MDCCCLXXXV.

0

S. AVRELI AVGVSTINI
HIPPONIENSIS EPISCOPI
EPISTVLAE.

RECENSUIT
ET
COMMENTARIO CRITICO INSTRVXIT
AL. GOLDBACHER.

—
PARS I.
PRAEFATIO. EP. I—XXX.

PRAGAE
F. TEMPSKY

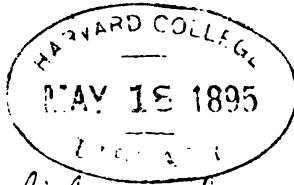
VINDOBONAE
F. TEMPSKY

LIPSIAE
G. FREYTAG

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS.
MDCCLXXXV.

~~12.11.117~~
C551.1

Salisbury fund.

Typis expressit Rudolphus M. Rohrer, Brunae.

I.

HERMOGENIANO AUGUSTINUS.

1 Academicos ego ne inter iocandum quidem umquam laces-
 sere auderem — quando enim me tantorum uirorum non
 5 moueret auctoritas? —, nisi eos putarem longe in aliam,
 quam uulgo creditum est, fuisse sententiam. quare potius eos
 imitatus sum, quantum ualui, quam expugnaui, quod omnino
 non ualeo. uidetur enim mihi satis congruisse temporibus,
 ut, si quid sincerum de fonte Platonico flueret, inter umbrosa
 10 et spinosa dumeta potius in possessionem paucissimorum
 hominum duceretur, quam per aperta manans inruentibus
 passim pecoribus nullo modo posset liquidum purumque ser-
 uari. quid enim conuenientius pecori est quam putari animam
 corpus esse? contra huius modi homines opinor ego illam
 15 utiliter excogitatam occultandi ueri artem atque rationem. hoc

L = cod. *Laudunensis* 134 s. IX.

O = cod. *Bodleianus Laud. misc.* 133 s. X in. (deest finis inde a
 p. 2, 25 cum gratissimum).

P = cod. *Parisinus* 12210 s. X.

*P*¹ = cod. *Parisinus* 2983 s. XII (initium tantum habet usque ad
 p. 2, 2 censuerim).

*P*² = cod. *Parisinus* 1929 s. XIII.

V = cod. *Vaticanus* 495 s. XV.

U = cod. *Vaticanus* 499 s. XV.

3 iocundum *U* lacescere, corr. m. 1 lacescere *P*¹ lacescere *LOPVU*
 4 non tantorum uirorum *P*²*VU* uirorum om. *L* 5 moueret *V* (corr.
 moueret) *U* in aliã . . . . . sententia (a ras. ex ã) *P* in alia . . . . .
 sententia *edd.* 6 crediturum *P*² 7 quod] quia *P*¹ 8 ualui *P*¹
 10 dum et ãa *L* in pastionem *m* paucorum *P*² 11 ducerentur *U*
 12 pecoribus om. *V* (in marg. *add.*) *U* 13 putare *P*¹ 15 excogitatum,
 corr. excogitatam *U* occultandi *scripsi*; dei *codd. edd.*; tegendi *coni. Mauri-*
rini; cf. *contra Acad.* II 10; 24. III 14; 38; 43 ueri artem] ueritatem *P*¹*U*

autem saeculo cum iam nullos uideamus philosophos nisi forte amiculo corporis, quos quidem haud censuerim dignos tam uenerabili nomine, reducendi mihi uidentur homines, si quos Academicorum per uerborum ingenium a rerum comprehensione terruit sententia, in spem reperiendae ueritatis, ne id, quod eradicandis altissimis erroribus pro tempore accommodatum fuit, iam incipiat inserendae scientiae impedimento esse.

2 Tantum enim tunc uariarum sectarum studia flagrabant, ut nihil metuendum esset nisi falsi approbatio. pulsus autem quisque illis argumentis ab eo, quod se firmum et inconcussum tenere crediderat, tanto constantius atque cautius aliud quaerebat, quanto et in moribus erat maior industria et in natura rerum atque animorum altissima et implicitissima latere ueritas sentiebatur. tanta porro nunc fuga laboris et incuria bonarum artium, ut, simul atque sonuerit acutissimis philosophis esse uisum nihil posse comprehendere, dimittant mentes et in aeternum obducant. non enim audent uiuaciores se illis credere, ut sibi appareat, quod tanto studio ingenio otio, tam denique multa multiplicique doctrina, postremo uita etiam longissima Carneades inuenire non potuit. si uero etiam aliquantum obnitentes aduersum pigritiam legerint eosdem libros, quibus quasi ostenditur naturae humanae denegata perceptio, tanto torpore indormiscent, ut nec caelesti tuba euigilent.

3 Quam ob rem cum gratissimum habeam fidele iudicium tuum de libellis meis tantumque in te momenti ponam, ut nec error

1 philosophos (phi in ras. 2 l.) P 2 clanculo *codd.* amiculo *edd.* corporis quos] corpus putare animam P¹ aud, *corr.* haud V aut P²U laudem P¹ 3 reducentur U 4 per uerborum] peruersorum *flsr* a rerum—sententia *om.* LOP (*m.* 1? in marg. *add.*) 5 terruit sententia] deterruisset *flsr* deterruit sententia *m* 6 eradicandis (*fuit t*) P² 9 tanto U 10 nil, *corr.* (*m.* 1?) nihil L 13 maior erat *edd.* 14 implicitissima OP (*corr.* implicitissima) *flsr* 15 tanto P (*corr.* tanta) P² 20 etiam uita P² 22 obtinentes O aduersus P²VU *edd.* 24 tempore P²VU indormiscent, *corr.* indormiscent P indormiscent P²VU *edd.* tubae uigilent L 26 momenti in te P²

in tua prudentia nec in amicitia simulatio cadere possit, illud magis peto diligentius consideres mihi que rescribas, utrum adprobes, quod in extremo tertii libri suspiciosius fortasse quam certius, utilius tamen, ut arbitror, quam incredibilius 5 putavi credendum. equidem, quoquo modo se habent illae litterae, non tam me delectat, ut scribis, quod Academicos uicerim — scribis enim hoc amantius forte quam uerius —, quam quod mihi abruperim odiosissimum retinaculum, quo a philosophiae ubere desperatione ueri, quod est animi pabulum, 10 refrenabar.

II.

ZENOBIO AUGUSTINUS.

Bene inter nos conuenit, ut opinor, omnia, quae corporeus sensus attingit, ne puncto quidem temporis eodem modo 15 manere posse, sed labi, effluere et praesens nihil obtinere, id est, ut latine loquar, non esse. horum itaque amorem perniciosissimum poenarumque plenissimum uera et diuina philosophia monet frenare atque sopire, ut se toto animus, etiam dum hoc corpus agit, in ea, quae semper eiusdem 20 modi sunt neque peregrino pulchro placent, feratur atque aestuet. quae cum ita sint et cum te uerum ac simplicem, qualis sine ulla sollicitudine amari potes, in semet ipsa mens

3 contra Acad. III 37—42

1 in tuam prudentiam nec in amicitiam *O edd.*; cf. p. 24, 14 2 diligentius peto *VU* diligentius *om. P²* 4 ut] ut q, sed q *exp. U* ingredi uilius *L* 5 quidem, *corr.* equidem *P* quo *LPP²V* (*corr.* quoquo) *U* habent, *corr.* habeant *V* habeant *U edd.* 6 quod ut scribis *edd.* 7 scribes, *corr.* scribis *P* 8 quo] quod *VU* ab *edd.* 9 disputatione *U* 10 refrenabat *VU*.

L = cod. *Laudunensis* 134 s. IX.

P = cod. *Parisinus* 12210 s. X.

P² = cod. *Parisinus* 1929 s. XIII.

V = cod. *Vaticanus* 495 s. XV.

U = cod. *Vaticanus* 499 s. XV.

15 laui, *corr.* labi *P* et fluere *VU* 16 horum ** (*fuit ec*) *P* perniciosissimum amorem *P²VU edd.* 18 sopire *L* toto, *in marg.* 1 totus *P* totus *P²VU flsr* animos, *corr.* animus *P* 19 qui *L* 20 nec *edd.* placet, *corr.* placent *P* 21 te *om. P²* atque *VU*

uideat, fatemur tamen congressum istum atque conspectum
 tuum, cum a nobis corpore discedis locisque seiungeris, quae-
 rere nos eoque, dum licet cupere fratribus. quod profecto
 uitium, si te bene noui, amas in nobis et, cum omnia bona
 optes carissimis et familiarissimis tuis, ab hoc eos sanare 5
 metuis. si autem tam potenti animo es, ut et agnoscere
 hunc laqueum et eo captos inridere ualeas, ne tu magnus
 atque alius. ego quidem quamdiu desidero absentem, deside-
 rari me uolo. inuigilo tamen, quantum queo, et nitor, ut
 nihil amem, quod abesse a me inuito potest. quod dum 10
 officio, commoneo te interim, qualiscumque sis, inchoatam
 tecum disputationem perficiendam, si curae nobismet ipsis
 sumus. nam eam cum Alypio perfici nequaquam sinerem,
 etiam si uellet. non uult autem; non enim est humanitatis
 eius non mecum operam dare, ut in quam multis possemus 15
 litteris te nobiscum teneamus nescio qua necessitate fugientem.

III.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

1 Utrum nescio quo, ut ita dicam, blandiloquio tuo factum
 putem, an uere ita se res habeat, incertum apud me est. 20

3 eoque (o *ex corr. et que s. u.*) P eaque P²V (*corr. eāque*) U (que
s. u. m. 1) fratribus *om.* P (*sed ras. 3—4 l. ante quod in sinistro*
marg.) P²VU *edd.* profectum P² 4 in nobis si te bene noui amas U
 5 sanari PP²VU *edd.* 6 tam *om.* VU et *om.* VU 8 qu[||||]am
 diu (oni *eras. uid.*) V quoniam diu U 9 enitor P *edd.* ut] et, *corr.*
 ut P 10 inuitato (*ta exp.*) P quod dum, *corr.* quocum P quod
 cum *fl s* quocum P²VU *r m.* 11 ammoneo P² admoneo VU 12 pro-
 ficiendam L 13 perfici alippio VU 15 non] nunc P²VU *edd.*

P = *cod. Parisinus nou. acq. 1443 s. IX—X.*

M = *cod. Monacensis 6266 s. X.*

F = *cod. Salisburgensis X 29 s. X—XI.*

A = *cod. Audomaropolitanus 76, 8, 9 s. X—XI.*

P¹ = *cod. Parisinus nou. acq. 1444 s. XI.*

R = *cod. Mus. Brit. Reg. 5 D VI s. XI—XII.*

Incipit nebridio augustinus P 20 se res ita R ita s. u. m. 1 M

nam repente accidit nec satis deliberatum est, quatenus debeat
 committi fidei. expectas, quid istuc sit. quid censes? prope
 persuasisti mihi non quidem beatum esse me, nam id solius
 sapientis praedium est, sed certe quasi beatum, ut dicimus
 5 hominem quasi hominem in comparatione hominis illius, quem
 Plato nouerat, aut quasi rotunda et quasi quadra ea, quae
 uidemus, cum longe ab eis absint, quae paucorum animus
 uidet. legi enim litteras tuas ad lucernam iam cenatus; pro-
 xime erat cubitio, sed non ita etiam dormitio; quippe diu
 10 mecum in lecto situs cogitauit atque has loquelas habui
 Augustinus ipse cum Augustino: Nonne uerum est, quod
 Nebridio placet, beatos nos esse? non utique; nam stultos
 adhuc esse nec ipse audet negare. quid, si etiam stultis beata
 uita contingit? durum! quasi uero parua uel alia ulla miseria
 15 sit quam ipsa stultitia. unde ergo illi uisum est? an lectis
 illis libellis etiam sapientem me ausus est credere? non usque
 adeo temeraria est laetitia gestiens praesertim hominis, cuius
 quanti ponderis consideratio sit, bene nouimus. illud igitur
 est: scripsit, quod nobis putauit dulcissimum fore, quia et
 20 illi dulce factum est, quicquid posuimus in illis litteris, et
 scripsit gaudens nec curauit, quid committendum gaudenti
 calamo esset. quid? si Soliloquia legisset? laetaretur multo
 exundantius nec tamen reperiret plus aliquid, quod me appel-
 laret, quam beatum. cito ergo summum nomen effudit in me

1 debeat *s. u. m. 1 M* 2 istut *M* ictus, *m. 2* istud *P¹* istud *R* *edd.*
praeter m sit] sic *P* 3 persuasti *A* me esse *M* 4 praesidium *R*
 dicis *M* 6 rotunda et] rotundę *MA* rotunda e (*m. 1 corr.* et) *F*
 retunda/// (*t. eras. ?*) *P¹* rotunda *R* quadra ea quae] quadreaq; *M*
 7 absit *P* 8 proxima *PR* *edd. praeter m* 9 cubatio *A* quippe]
 itaque *R* 10 situs in lecto *M* lectulo *R* 11 ipse *om. R* cum *om.*,
m. 2 add. P¹ non, *corr. m. 1* nonne *P* 12 non] n̄ (*a. eras.*) *M*
 stultus *M* (*m. 2* stultos) *FA* 13 ne, *corr. m. 1* nec *F* stultis, *m. 2*
super is add. λ o P¹ uita beata *R* 14 quia si *A* uel alia miseria *A*
 uel in illa miseria *R* 15 stultia, *m. 2* stultitia *A* 16 me sapientem *R*
 17 praesertis *F* praesentis *MAR* (*m. ut uid. 1 supra λ* praesertim) 19 est
del. m. 2 P¹ scribit *A* quod***nobis (*fuit non*) *P* 22 soliloquialoquia
 (*alterum loquia del.*) *P* 23 exultantius *M*

nec sibi aliquid reseruauit, quod de me laetior adseueret. uide, laetitia quid faciat.

2 Sed ubi est ista beata uita? ubi? ubinam? o si ipsa esset repellere atomos Epicuri! o si ipsa esset scire nihil deorsum esse praeter mundum! o si ipsa esset nosse extrema sphaerae 5 tardius rotari quam medium! et alia similia, quae similiter nouimus. nunc uero quomodo uel qualiscumque beatus sum, qui nescio. cur tantus mundus sit, cum rationes figurarum, per quas est, nihil prohibeant esse, quanto quis uoluerit, amplio-rem? aut non mihi diceretur, immo non cogere- 10 mur confiteri corpora in infinitum secari, ut a certa uelut basi in quantitatem certam certus corpusculorum numerus surgeret? quare cum corpus nullum esse minimum sinitur, quo pacto esse sinamus amplissimum, quo amplius esse non posset, nisi forte illud, (quod) aliquando Alypio dixi occultissime, 15 habet magnam uim, ut, quoniam numerus ille intellegibilis infinite crescit, non tamen infinite minuitur — nam non eum licet ultra monadem resolvere —, contra sensibilis — nam quid est aliud sensibilis numerus nisi corporeorum uel corporum 20 quantitas? — minui quidem infinite, sed infinite crescere nequeat. et ideo fortasse merito philosophi in rebus intellegibilibus diuitias ponunt, in sensibilibus egestatem.

1 de me] de me aliquid *P* laetiora seruaret *R* 2 uide quid letitia quid faciat *M* uidete quid faciat laetitia *R* 3 uita beata *R* 4 repelleret atomos epicuri *P* *edd.* repellere totamo sepicuri (*m.* 2 totum os epicuri) *M* reppelleret totamos epicuri *F* repellere totamos (*m.* 1? *corr.* repelleret atomos) epicuri *A* repelleret (*t. eras.*, *m.* 2 *supra add.*) atomose picuri (*m.* 2 athomos epicuri) *P*¹ repelleret otamos (*m.* 1 *supra* λ athamos) epicuri *R* scire (*super e tenuis uirgula semirasa*) nihil *M* scire (*m.* 2 sciret) nihil *P*¹ nichil sciret *R* sciret nihil *edd.* 5 mundū* (*fuit m*) *P* nosse, *m.* 2 nosset *P*¹ nosset *R* *edd.* extrema* (*fuit s*) sphaerae tardius *P* extrema ||||| (*ras.* 4—5 *l.*) tardius *A* extrema spere thardius (*h del. m.* 2) *P*¹ fere tardius extremas *R* 8 tandus, *m.* 2 tantus *M* sit mundus *A* 10 aut quomodo non *f l r m* 11 conferi *MF* confiteri* *P*¹ uasi *F* uas *MA* (*m.* 2 basi) tuasi, *m.* 2 basi *P*¹ 14 sinamus esse *R* *edd. praeter a*; esse sinamus esse *a* non *om. A* possit *edd.* 15 Alypio aliquando *edd.* 16 magnam uim] magnamū *F* magnanimū *MA* 17 licet eum *R* 21 meri *P* 22 sensigibilibus (*g exp.*) *M*

quid enim aerumnosius quam minus atque minus semper
 posse fieri? quid ditius quam crescere, quantum uelis, ire,
 quo uelis, redire, cum uelis, quousque uelis, et hoc multum
 amare, quod minui non potest? quisquis namque intellegit
 5 istos numeros, nihil sic amat ut monadem; nec mirum, cum
 per eam fiat, ut ceteri amentur. sed tamen cur tantus est
 mundus? poterat enim esse uel maior uel breuior. nescio;
 tale est enim. et cur hoc loco potius quam illo? nec in ea
 re debet esse quaestio: ubi quicquid esset, quaestio esset.
 10 unum illud multum mouebat, quod infinite corpora secarentur,
 cui fortasse responsum est de ui contraria intellegibilis numeri.

3 Sed expecta; uideamus, quid sit hoc nescio quid, quod
 suggeritur menti. certe sensibilis mundus nescio cuius in-
 tellegibilis imago esse dicitur. mirum est autem, quod in
 15 imaginibus uidemus, quas specula referunt; nam quamuis
 ingentia specula sint, non reddunt maiores imagines, quam
 sunt corpora etiam breuissima obiecta. in paruis autem spe-
 cillis sicut in pupillis oculorum etsi magna facies sese opponat,
 breuissima imago pro modo speculi formatur. ergo et ima-
 20 gines corporum minui licet, si specula minuuntur; augeri, si
 augeantur, non licet. hic profecto aliquid latet. sed nunc
 dormiendum est. neque enim Nebridio beatus quaerendo
 uideor, sed fortasse aliquid inueniendo. id autem aliquid

1 quam minus atque semper *P* 2 di-ti, *m. 1 add.* us; *in ras.* fuisse
uid. u *P*¹ 3 uelis redire cum uelis] uelis|uelis (*alterum uelis del.*
m. 2) *M* 4 intelliget *P* 5 sic *om.* *MFAR* ut] ut ad (*ad del.*
m. 2) *P*¹ 6 ceteri *ras.* ex cetero *A* 8 quam in illo *P* 9 quicquid
 esse *M* (*m. 2* quicquid esset) *FA a* 10 illū *M* 11 de uico con-
 traria *MA* intellegibiles, *corr.* (*m. 1?*) intellegibilis *P* 12 quid
 sit] quod sit, *corr.* *m. 1* quid sit *F* 13 intellegibilis] sensibilis *R*
 14 autem est *edd.* 15 qua se specula referunt *R* quae specula refe-
 runt *PFAP*¹ *edd.* praeter *m* quae speculari (*m. 2* specula re) fuerunt *M*
 16 sunt *MFAR* 17 etiam] etiam si *R* obiecta] obiecta sunt *MFAR*
 prauis *F* specillis, *m. 2* † ulis *super* illis *P*¹ specib; (*m. 1 in marg.*
 Ñ. specillis) *P* speculis *MFAR* *edd.* praeter *m* 18 sese] esse *A*
 20 minuuntur *A*

quid est? an illa ratiocinatio, cui tamquam unicee meae blandiri soleo et ea me nimis oblectare?

- 4 Unde constamus? ex animo et corpore. quid horum melius? uidelicet animus. quid laudatur in corpore? nihil aliud uideo quam pulchritudinem. quid est corporis pulchritudo? congruentia partium cum quadam coloris suavitate. haec forma ubi uera melior, an ubi falsa? quis dubitet, ubi uera est, esse meliorem? ubi ergo uera est? in animo scilicet. animus igitur magis amandus quam corpus. sed in qua parte animi est ista ueritas? in mente atque intellegentia. quid huic aduersatur? sensus. resistendum ergo sensibus totis animi uiribus liquet. quid si sensibilia nimium delectant? fiat, ut non delectent. unde fit? consuetudine his carendi appetendique meliora. quid si moritur animus? ergo moritur ueritas aut non est intellegentia ueritas aut intellegentia non est in animo aut potest mori aliquid, in quo aliquid immortale est. nihil autem horum fieri posse Soliloquia nostra iam continent satisque persuasum est; sed nescio qua consuetudine malorum territamur atque titubamus. postremo etiam si moritur animus, quod nullo modo fieri posse uideo, non esse tamen beatam uitam in laetitia sensibilibus hoc otio satis exploratum est. his rebus fortasse atque talibus Nebridio meo si non beatus, at certe quasi beatus uideor. uidear et mihi; quid inde perdo aut cur parcam bonae opinioni? haec mihi dixi; deinde orauit, ut solebam, atque dormiui.
- 5 Haec placuit scribere tibi. delectat enim me, quod mihi gratias agis, si nihil te, quod in buccam uenerit, celem, et

17 II 33

1 quidē an *A* quod est ante *P*¹ 2 ea me nimis] eam enim *M*
 ea nimis *A* oblectari *AR* 3 ex] et *A* anima, *m.* 2 animo *P*
 4 laudant *m* 7 meliora nubi, *m.* 2 melior an ubi *P*¹ meliora ubi *M*
 dubitet et ubi *MFA a* est *om.* *P*¹ 9 amandus est quam *m* 10 ista
 est *flrm* atque] atque in *M* 12 delectent *R* fiant *M* 13 fit]
 fit ut *M* sit *A* iis *flrm* 14 si] si non (non *del.* *m.* 2) *A* 16 in
 quo aliquid *om.* (*m.* 2 *add.* *q.*) *A* 17 //fieri (*ras.* 1—2 *l.*) *P*¹ 19 titu-
 ba////mus (*ras.* 1—2 *l.*) *P* 20 posse fieri *R edd.* 21 in laetitiā *M*
 (~ *eras.*) *FAP*¹ (~ *eras.*) 23 uidear] uideri *P* boni *MF* bone *A*
 25 delectet, *m.* 2 delectat *P*¹ 26 si] sed *MFA* in bucca *M* cedem *F*

gaudeo, quia sic tibi placeo. apud quem igitur libentius ineptiam, quam cui displicere non possum? at si in potestate fortunae est, ut hominem amet homo, uide quam beatus sim, qui de fortuitis tam multum gaudeo et talia bona, fateor, 5 desidero mihi ubertim ad crescere. fortunae autem bona uerissimi sapientes, quos solos beatos fas est uocari, nec timeri uoluerunt nec cupi — an cupiri? tu uideris. et belle accidit. nam uolo me declinationis huius gnarum facias. cum enim adiungo uerba similia, incertior fio. nam ita est cupio ut 10 fugio, ut sapio, ut iacio, ut capio; sed utrum fugiri an fugi, utrum sapiri an sapi sit modus infinitus, ignoro. possem adtendere iaci et capi, ni uererer, ne me caperet et pro ludibrio iaceret, quo uellet, qui iactum et captum aliud, *aliud* fugitum, cupitum, sapitum esse conuinceret. quae item tria 15 utrum paenultima longa et inflexa, an graui breuique pronuntianda sint, similiter nescio. prouocauerim te ad epistulam longiorem; peto, ut paulo diutius te legam. nam non queo tantum dicere, quantum uolupte est legere te.

III.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

20

1 Mirum admodum est, quam mihi praeter spem euenerit, quod, cum requiro, quibus epistulis tuis mihi respondendum

2 ineptia *FAR* 3 homo amet hominem *R* 5 fortuna *R* 6 sapientis *M* timere *P* 7 uelle *PMFA a* 10 iaceo, *m. 2* iacio *P* 11 modus sit *P* infinitus, *m. 2* infinitius *P¹* infinitius *R* possum *M* 12 uerer, *m. 2* uererer *P* 13 quod *F* qui] qui aliud *flrm* iactam, *corr. m. 1* iactum *M* actum *F* aliud *duplicau* 14 que* (*fuit m*) *P* 15 peneultima *MF* paen*ultima (*fuit e*) *P¹* con, *m. 2* an *P¹* 16 prouocarim *R* 17 que*o (*s eras.*) tantum *M* quae sotantum *F* queso tantum *A* queso tantum *R* 18 uoluptas *AP¹* (*m. 2* uolupte).

L = cod. *Laudunensis* 134 s. IX.

P = cod. *Parisinus* 12210 s. X.

R = cod. *Mus. Brit. Reg.* 5 D VI s. XI—XII.

P¹ = cod. *Parisinus* 1928 s. XII.

V = cod. *Vaticanus* 495 s. XV.

U = cod. *Vaticanus* 499 s. XV.

20 *Inscriptionem om. RP¹ edd. praeter m*

remanserit, unam tantum inueni, quae me adhuc debitorem teneret, qua petis, ut tanto nostro otio, quantum esse arbitraris tecum aut nobiscum cupis, indicemus tibi, quid in sensibilis atque intellegibilis naturae discernentia profecerimus. sed non arbitror occultum tibi esse, si falsis opinionibus 5 tanto quisque inseritur magis, quanto magis in eis familiariusque uolutatur, multo id facilius in rebus ueris animo accidere. ita tamen paulatim ut per aetatem proficimus. quippe cum plurimum inter puerum et iuuenem distet, nemo a pueritia cotidie interrogatus se aliquando iuuenem dicit. 10

2 Quod nolo in eam partem accipias, ut nos in his rebus quasi ad quandam mentis iuuentutem firmioris intellegentiae robore peruenisse existimes. pueri enim sumus, sed, ut dici adsolet, forsitan belli; et non male. nam plerumque perturbatos et sensibilibus plagarum curis refertos illa tibi notissima 15 ratiuncula in respirationem leuat, mentem atque intellegentiam oculis et hoc uulgari aspectu esse meliorem. quod ita non esset, nisi magis essent illa, quae intellegimus, quam ista, quae cernimus. cui ratiocinationi utrum nihil ualide inimicum sit, peto tecum consideres. hac ego interim recreatus cum 20 deo in auxilium deprecato et in ipsum et in ea, quae uerissime uera sunt, adtolli coepero, tanta non numquam rerum manentium praesumptione compleor, ut mirer interdum illa mihi opus esse ratiocinatione, ut haec esse credam, quae

2 quae L petes, corr. petis P 3 quid insensibilis RP¹ edd. praeter m 4 atque] aut, m. 2 in marg. atque U discernenti a P proficeremus LR (m. 1 supra 1 profecerimus) proficemus, corr. proficere-mus, iterum corr. profecerimus P 6 inseritur magis] inseritur RP¹ edd. praeter m 8 aetatem] hominem P¹ 10 se om. VU dicat, corr. dicit L ante dicit s. u. add. ñ P 11 uolo P (corr. nolo) VU 13 robur U sumus P sumus om. R (in fine u.) P¹ a e 14 solet L male, corr. mali P mali VU flr m nam om. L 15 post refertos m. 1 in marg. add. mentis oculos P refertos mentis oculos VU lrm 16 in respiratione LRP¹ VU a 17 non ita RP¹ edd. 19 ualde VU 20 consideris, corr. consideres P hac] ec L haec P (e eras.) P¹ ergo VU 21 deprecationem LP (corr. deprecato) RP¹ a e; fortasse deprecatione inuocato (cf. Quint. IV proem. § 5) in id ipsum L 24 esse haec (signis corr.) P¹

tanta insunt praesentia, quanta sibi quisque ipse fit praesens. recale tu quoque; nam te fateor huius rei esse diligentio- rem, ne quid forte nesciens rescriptis adhuc debeam. nam mihi non facit fidem tam multorum onerum, quae aliquando numera-
 5 ueram, tam repentina depositio, quamuis te accepisse litteras meas non dubitem, quarum rescripta non habeo.

V.

AUGUSTINO NEBRIDIUS.

Itane est, mi Augustine? fortitudinem ac tolerantiam ne-
 10 gotiis ciuium praestas necdum tibi redditur illa exoptata cessatio? quaeso, qui te tantum bonum homines interpellant? credo, qui nesciunt, quid ames, quid concupiscas. nullusne tibi est amicorum, qui eis amores referat tuos? nec Romanianus nec Lucinianus? me certe audiant. ego clamabo, ego
 15 testabor te deum amare, illi seruire atque inhaerere cupere. uellem ego te in rus meum uocare ibique adquiescere. non enim timebo me seductorem tui dici a ciuibus tuis, quos nimium amas et a quibus nimium amaris.

VI.

AUGUSTINO NEBRIDIUS.

20
 1 Epistulas tuas perplacet ita seruare ut oculos meos. sunt enim magnae non quantitate sed rebus et magnarum rerum

1 quanto *LP* (corr. quanta) *RP¹* edd. praeter *m* ipse *om.* edd. sit *RP¹* edd. 3 debebam *P¹* 4 non facit] conficit *RP¹* a.

L = cod. *Laudunensis* 134 s. IX.

P = cod. *Parisinus nou. acq.* 1672 s. IX.

P¹ = cod. *Parisinus* 12210 s. X.

R = cod. *Mus. Brit. Reg.* 5 D VI s. XI—XII.

8 *Inscriptionem om.* *R* edd. praeter *m* nembridius *P* 9 mi *om.* *P*
 10 et optata *L* 11 que, corr. qui *P¹* tam edd. bonum] bonum
 inter (inter *exp.*) *P¹* 12 ames et quid *P* 13 ibi *P* 14 lucilianus *P*
 lucianus *R a e*; cf. p. 23, 8 16 tibi que *P* 18 a] in *R a*.

Idem codices, qui in ep. V.

20 *Inscriptionem om.* *R* nebridius augustino *LP¹* augustinus,
 corr. augustino *P* nembridius *P*

magnas continent probationes. illae mihi Christum, illae Platonem, illae Plotinum sonabunt. erunt igitur mihi et ad audiendum propter eloquentiam dulces et ad legendum propter breuitatem faciles et ad intellegendum propter sapientiam salubres. curabis ergo, quod tuae menti sanctum bonumque 5 fuerit uisum, me docere. his autem litteris respondebis, cum de phantasia et memoria subtilius aliquid disputaris. mihi enim ita uidetur, quod, quamuis non omnis phantasia cum memoria sit, omnis tamen memoria sine phantasia esse non possit. sed dices: Quid, cum recordamur nos intellexisse aut 10 cogitasse aliquid? contra haec ego respondeo et dico propterea hoc euenisse, quia, cum intelleximus uel cogitauius corporeum ac temporale aliquid, genuimus, quod ad phantasiam pertinet; nam aut uerba intellectui cogitationibusque nostris adiunximus, quae uerba sine tempore non sunt et ad sensum 15 uel phantasiam pertinent, aut tale aliquid noster intellectus cogitatione passa est, quod in animo phantastico memoriam facere potuisset. haec ego inconsiderate ac perturbate, ut soleo, dixi; tu explorabis et falso reiecto ueritatem in litteris conferes. 20

2 Audi aliud: cur, quaeso te, non a se potius quam a sensu phantasiam habere omnes imagines dicimus? potest enim, quem ad modum noster animus intellectualis ad intellegibilia sua uidenda a sensu admonetur potius quam aliquid accipit, ita et phantasticus animus ad imagines suas contemplandas a 25 sensu admoneri potius quam aliquid adsumere. nam forte

1 continet *P* 2 sonabant *R* 4 faciles (facil *ex corr. m. ut uid. 2; fuitne felice?*) *P* 5 quod] propter quod *P* bonumue *edd.* 7 disputaris, *corr. m. 1* disputaueris *P*¹ disputaueris *R* 10 dices *P* *edd.* 11 hoc *P* propter *P* 12 corporeum—genuimus *om. R* corporeum coloreum hac temporale *P* 13 ad *om., m. 1* *add. P*¹ 14 nam—pertinent *om. L* intellectu *P*¹ 16 intellectus noster *edd.* 17 cogitatione *PR* *edd.* passus est *edd.* memoria *P* 18 potuissent *LP*¹*R* ergo *P* hac *P* 19 falso] facto *R* littera *P* 20 conferis *LP*¹ (*corr. conferes*) 23 noster] nos *LP*¹*R*; *om. edd.* intellectualis († littera corrigendo corrupta) *P* 25 contemplandas *L*

inde contingit, ut ea, quae sensus non uidet, ille tamen aspicere possit. quod signum est in se et a se habere omnes imagines. de hac re quoque, quid sentias, respondebis.

VII.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

- 5
 11 Prooemio supersidam et cito incipiam, quod me iam iamque uis dicere, praesertim non cito desiturus. memoria tibi uidetur nulla esse posse sine imaginibus uel imaginariis uisis, quae phantasiarum nomine appellare uoluisti; ego aliud existimo.
 10 primum ergo uidendum est non nos semper rerum praeter-
 euntium meminisse, sed plerumque manentium. quare cum sibi memoria praeteriti temporis uindicet tenacitatem, constat eam tamen partim eorum esse, quae nos deserunt, partim eorum, quae deseruntur a nobis. nam cum recorder patrem
 15 meum, id utique recorder, quod me deseruit et nunc non est; cum autem Carthaginem, id quod est et quod ipse deserui. in utroque tamen horum generum praeteritum tempus memoria tenet. nam et illum hominem et istam urbem ex eo, quod uidi, non ex eo, quod uideo, memini.
 20 Hic tu fortasse quaeris: Quorsum ista? praesertim cum animaduertas utrumlibet horum non posse in memoriam uenire nisi uiso illo imaginario. at mihi satis est sic interim ostendisse posse dici earum etiam rerum, quae nondum interierunt, memoriam. uerum quid me adiuuet, facito intentius accipias.

1 contigit *P* uidit *P* 2 habere] habere uidere *P* 3 quoque uide quid *P* respondebis *om. L*.

Idem codices, qui in ep. V et VI.

5 *Inscriptionem om. R* augustinus nebridio *LP¹ edd. praeter m*
 nembridio *P* 6 premio, *corr. proemio P¹ proemio LR primo, corr. m.*
ut uid. 1 proymio P 7 desituras *P* nulla uidetur *edd.* 9 estimo *P*
 13 e//llam (ti eras.?) *P¹* deserint, *corr. deserunt P¹* 17 deser]** (ui
in marg. add.) P¹ horum generis *P* generum horum *edd.* 18 et
om. P et istam] ex istam *P* orbem, *corr. urbem P¹* 20 quorsum]
 cur rursus *P* 23 dici earum rerum | etiam earum rerum quae *P*
 intereunt *LP¹R* interire *P* interierunt *edd.* 24 intentus *P¹R* *edd.*

nonnulli calumniantur aduersus Socraticum illud nobilissimum inuentum, quo adseritur non nobis ea, quae discimus, ueluti noua inseri, sed in memoriam recordatione reuocari, dicentes memoriam praeteritarum rerum esse, haec autem, quae intellegendo discimus, Platone ipso auctore manere semper nec 5 posse interire ac per hoc non esse praeterita. qui non adtendunt illam uisionem esse praeteritam, quia haec aliquando mente uidimus; a quibus quia defluximus et aliter alia uidere coepimus, ea nos reminiscendo reuisere, id est per memoriam. quam ob rem si, ut alia omittam, ipsa aeternitas semper manet 10 nec aliqua imaginaria figmenta conquirat, quibus in mentem quasi uehiculis ueniat, nec tamen uenire posset, nisi eius meminisset, potest esse quarundam rerum sine ulla imaginatione memoria.

II 3 Iam uero quod tibi uidetur anima etiam non usa sensibus 15 corporis corporalia posse imaginari, falsum esse conuincitur isto modo. si anima, priusquam corpore utatur ad corpora sentienda, eadem corpora imaginari potest et melius, quod nemo sanus ambigit, affecta erat, antequam his fallacibus sensibus implicaretur, melius afficiuntur animae dormientium 20 quam uigilantium. melius phreneticorum quam tali peste carentium; his enim afficiuntur imaginibus, quibus ante istos sensus uanissimos nuntios afficiebantur, et aut uerior erit sol, quem uident illi, quam ille, quem sani atque uigilantes, aut erunt ueris falsa meliora, quae si absurda sunt, sicuti 25 sunt, nihil est aliud illa imaginatio, mi Nebridi, quam plaga inflicta per sensus, quibus non, ut tu scribis, commemoratio quaedam fit, ut talia formentur in anima, sed ipsa huius falsitatis inlatio siue, ut expressius dicatur, impressio. quod

1 socrati cum P¹ 2 quo] quod P 5 adiutore P 7 qua P edd. 8 uidimus mente edd. a quibus] aliquibus P 9 ea] et LP¹ (m. 1 corr. ea) R reuisere (fuit c) P¹ per] in P 10 si] ut (fuit c) P¹ alio mittam, corr. alia omittam P¹ 15 animā R non usa] n̄ uisa in ras. (m. 2?) P¹ 19 effecta PR 24 iste P 25 sicuti sunt om. L a e 26 nembridi P 27 per] in P quibus/////non (ut eras,?) P¹ scribes, corr. scribis P¹

sane te mouet, qui fiat, ut eas facies formasque cogitemus, quas numquam uidimus, acute mouet. itaque faciam, quod ultra solitum modum hanc epistulam porrigat, sed non apud te, cui nulla est pagina gratior, quam quae me loquaciorem
 5 adportat tibi.

4 Omnes has imagines, quas phantasias cum multis uocas, in tria genera commodissime ac uerissime distribui uideo, quorum est unum sensis rebus inpressum, alterum putatis, tertium ratis. primi generis exempla sunt, cum mihi tuam
 10 faciem uel Carthaginem uel familiarem quondam nostrum Uerecundum et si quid aliud manentium uel mortuarum rerum, quas tamen uidi atque sensi, in se animus format. alteri generi subiciantur illa, quae putamus ita se habuisse uel ita se habere, uel cum disserendi gratia quaedam ipsi
 15 fingimus nequaquam impediencia ueritatem uel qualia figuramus, cum legitur historia et cum fabulosa uel audimus uel componimus uel suspicamur. ego enim mihi, ut libet atque ut occurrit animo, Aeneae faciem fingo, ego Medaeae cum suis anguibus alitibus iunctis iugo, ego Chremetis et alicuius
 20 Parmenonis. in hoc genere sunt etiam illa, quae siue sapientes aliquid ueri talibus inuoluentes figuris siue stulti, uariarum superstitionum conditores, pro uero adtulerunt, ut est tartareus Phlegethon et quinque antra gentis tenebrarum et stilus septentrionalis continens caelum et alia poetarum atque haere-
 25 ticorum mille portenta. dicimus etiam inter disputandum: puta esse tres super inuicem mundos, qualis hic unus est,

1 qui] quid *R* 5 adportat tibi] adportauit *P* apportat sibi (*corr.* tibi) *P*¹
 8 sensis, *corr.* sensibilibus *P*¹ inpressum, *corr.* impressum *P*¹ 10 nostram, *corr.* nostrum *P*¹ 11 aliud mentium manentium (mentium *exp.*) *P*¹
 12 in se *om.* *P* 13 subiiciuntur *m* 14 uel cum] uelut cum *edd.*
 16 legimus historias *m* storia *PP*¹ (*corr.* *m.* 1 historia) uel audimus] cum audimus *P* 18 aenae *P* 19 anguibus] and quibus *P* anguibus (ni *exp.*) *P*¹ unguibus *R* alitibus, *corr.* alitibus *P*¹ iuncti *LP*¹ (*corr.* iunctis) *R* iugum *P* iugo, *corr.* iungo *P*¹ cremenstis *P* 21 uiri, *corr.* ueri *P*¹ uariarum//// *P*¹ 23 fleton *P* 25 etiam] et tamen *LP*¹ (*m.* 1 *corr.* ea tamen) *R* tamen et *edd.* 26 tres *om.* *R* mundus, *corr.* mundos *P*¹

et: puta quadrata figura terram contineri, et similia. haec enim omnia, ut se cogitationis tempestas habuerit, fingimus et putamus. nam de rebus, quod ad tertium genus adinet imaginum, numeris maxime atque dimensionibus agitur, quod partim est in rerum natura, cum totius mundi figura inuenitur et hanc inuentionem in animo cogitantis imago sequitur, partim in disciplinis tamquam in figuris geometricis et rhythmicis musicis et infinita uarietate numerorum. quae quamuis uera, sic ut ego autumo, comprehendantur, gignunt tamen falsas imaginationes, quibus ipsa ratio uix resistit, tametsi nec ipsam disciplinam disserendi carere hoc malo facile est, cum in diuisionibus et conclusionibus quosdam quasi calculos imaginamur.

5 In hac tota imaginum silua credo tibi non uideri primum illud genus ad animam, priusquam inhaereat sensibus, pertinere; neque hinc diutius disserendum. de duobus reliquis iure adhuc quaeri posset, nisi manifestum esset animam minus esse obnoxiam falsitatibus nondum passam sensibilibus sensuumque uanitatem. at istas imagines quis dubitauerit istis sensibilibus multo esse falsiores? nam illa quae putamus et credimus siue fingimus, et ex omni parte omnino falsa sunt et certe longe, ut cernis, ueriora [esse], quae uidemus atque sentimus. iam in illo tertio genere quodlibet spatium corporale animo figurauero, quamquam id rationibus disciplinarum minime fallentibus cogitatio peperisse uideatur, ipsis rursum rationibus arguentibus falsum esse conuincio. quo fit,

1 figura terram] figura[rum P   similia inter haec P   4 numeris
(i ras. ex u) L   demensionibus LP¹   5 cum] uelut cum *edd.*   totaus,
corr. totius P¹   7 figuris ex ras. et *corr.* m. ut *uid.* 1 P   10 ima-
gines P   11 ipsa disciplina P   12 cauculos P   canculos, m. 2 calculos R
13 imaginari P   14 primum om. P   16 hic P   disserendum est P
disputandum m   reliquiis P   17 quaeri* (*fuit t*) P¹   18 passa P
19 sensumque L   ad LP¹ (*corr.* at) R   20 ipsis sensibus P   21 omni]
magna P   22 ut om. P   esse *uncis inclusi*; sunt *edd.*   24 corporare R
25 fallentibus minime abicientibus cogitatio P   uidetur L   26 rursus P
sursum, *corr.* rursus P¹   . rationibus] cogitationibus P   esse] est L

ut nullo pacto animam credam nondum corpore sentientem, nondum per sensus uanissimos mortali et fugaci substantia uerberatam in tanta falsitatis ignominia iacuisse.

III 6 Unde igitur euenit, ut, quae non uidemus, cogitemus? quid
 5 putas, nisi esse uim quandam minuendi et augendi animae insitam, quam, quocumque uenerit, necesse est adferat secum? quae uis in numeris praecipue animaduerti potest. hac fit, ut uerbi gratia corui quasi ob oculos imago constituta, quae uidelicet aspectibus nota est, demendo et addendo quaedam
 10 ad quamlibet omnino numquam uisam imaginem perducatur. hoc euenit, ut per consuetudinem uoluentibus sese in talibus animis figurae huiusce modi uelut sua sponte cogitationibus inruant. licet igitur animae imaginanti ex his, quae illi sensus inuexit, demendo, ut dictum est, et addendo ea gignere, quae
 15 nullo sensu adtingit tota; partes uero eorum in aliis atque aliis rebus adtigerat. ita nos pueri apud mediterraneos nati atque nutriti uel in paruo calice aqua uisa iam imaginari maria poteramus, cum sapor fragorum et cornorum, antequam in Italia gustaremus, nullo modo ueniret in mentem. hinc
 20 est, quod a prima aetate caeci, cum de luce coloribusque interrogantur, quid respondeant, non inueniunt; non enim coloratas ullas patiuntur imagines, qui senserint nullas.

7 Nec mirere, quo pacto ea, quae in rerum natura figurantur, effingi possint non primo anima, quae omnibus inest, secum

3 in tantam falsitatis ignominiam LP¹R 4 ergo edd. uidimus edd.
 5 quadam R minuendi] uiuendi P 6 quocumque, m. 1 corr. quocum-
 que L 7 ac P 8 uerbi gratia ut edd. corui, corr. m. 1 corbi P ob
 oculis, corr. ob oculos P¹ ab oculis LR 10 uisam, m. 2 uisam R 11 hoc,
 corr. hac P¹ hac m hinc cett. edd. uoluentis P 12 animi LPP¹
 (corr. animis) R sua om. P 14 ut] et L 15 eorum] eorum quae LP¹
 (corr. earum quae) R l r m 16 attingeratur (n exp.) L actu geratur R
 18 cornuorum P 19 hic R 20 que om. P 22 ullas] omnino ullas P
 patitur P senserit P senserunt edd. 23 mirere, m. 2 del. re R
 mirare P edd. praeter m 24 effingi possint] et fingi possunt LP¹R edd.
 anima] in anima edd. secum ista] cum ista LR cum ita (corr. ista)
 et in marg. praesenserit P¹ commista edd.

ista uolente, cum ea numquam extrinsecus senserit. non enim etiam nos cum indignando aut laetando ceterisque huiusce modi animi motibus multos in nostro corpore uultus coloresque formamus, prius nostra cogitatio, quod facere possumus, tales imagines concipit. consequuntur ista miris illis 5 modis et committendis cogitationi tuae, cum in anima sine ulla corporalium figura falsitatum numeri actitantur occulti. ex quo intellegas uelim, cum tam multos animi motus esse sentias expertes omnium, de quibus nunc quaeris, imaginum, quolibet alio motu animam sortiri corpus quam sensibilibus 10 cogitatione formarum, quas eam, priusquam corpore sensibusque utatur, nullo modo arbitror pati posse. quam ob rem pro nostra familiaritate et pro ipsius diuini iuris fide sedulo monuerim, carissime mihi ac iucundissime, nullam cum istis 15 infernis umbris copules amicitiam neue illam, quae copulata est, cunctere diuellere. nullo modo enim resistitur corporis sensibus, quae nobis sacratissima disciplina est, si per eos inflictis plagis uulneribusque blandimur.

VIII.

AUGUSTINO NEBRIDIUS.

Festinanti mihi ad rem peruenire nullum prooemium, nullum placet exordium. qui fit, mi Augustine, uel qui modus est 20

1 uoluantur *edd.* non] nam *P¹ edd.* 2 enim *om. LP¹R edd.* 3 huius-
 cemedis *L* huiusmodi *P* animae *P* 4 prius] prius quam *P* nōa,
corr. nfa P¹ quod] quod id *P* possumus *P a e f* 7 falsitatum figura *P*
 falsita-tum (*fuit n*) *P¹* 8 motos, *corr. motus P¹* 9 expartes *LP¹ (corr.*
expertes) ex parte *R* 12 nullu *P* 14 mi *P* ne ullam *P* 15 iu-
 ferni *R* umbres, *corr. m. 1 umbris R* copulis *LP¹ (corr. copules)*
 16 cunctare *P* nullu *P* enim modo *edd.* 17 sensui *LP¹R.*

L = *cod. Laudunensis 134 s. IX.*

P = *cod. Parisinus nou. acq. 1672 s. IX.*

P¹ = *cod. Parisinus 12210 s. X.*

20 augustino nebridio *L* 21 prymium *P* praemium *LP¹ (corr. proe-*
 mium) 22 ex*ordium (*h eras.*) *P¹*

ille, quo utuntur superiores potestates, quas caelestes intel-
 legi uolo, cum eis placet nobis dormientibus aliqua somnia
 demonstrare? qui, inquam, modus est? id est, quomodo id
 faciunt, qua arte, quibus manganis quibusque instrumentis
 5 aut medicamentis? animumne nostrum per cogitationes suas
 inpellunt, ut nos etiam ea cogitando imaginemur? an ipsa in
 suo corpore uel in sua phantasia facta nobis offerunt et
 ostendunt? sed si in suo corpore ea faciunt, sequitur, ut et
 nos alios oculos corporeos intrinsecus habeamus, cum dor-
 10 mimus, quibus ea uideamus, quae illi in suo corpore forma-
 uerunt. sin uero ad istas res non corpore adiuuantur suo,
 sed in phantastico suo ista disponunt atque ita phantastica
 nostra contingunt et fit uisum, quod est somnium, cur, quaeso
 te, non ego phantastico meo tuum phantasticum ea somnia
 15 generare compello, quae mihi primo in eo ipse formaui?
 certe et mihi est phantasia et, quod uolo, potis est fingere,
 cum omnino nullum tibi facio somnium, sed ipsum corpus
 nostrum uideo in nobis somnia generare. nam cum se male
 habuerit, per affectum, quo animae copulatur, cogit nos id
 20 ipsum miris modis per phantasiam assimilare. saepe dor-
 mientes cum sitimus, bibere somniamus et esurientes quasi
 comedentes uidemur et multa talia, quae quasi commercio
 quodam a corpore in animam phantastice transferuntur. haec
 pro sui obscuritate pro nostraque inperitia ne mireris si
 25 minus eleganter minusque subtiliter explicata sunt; tu id
 facere, quantum poteris, laborabis.

2 eis] enim *P* signa *P* 4 quibusue *L* quibusue *s m* instru-
 entis *L* 5 meditentis *P* per contationes *P* 8 si *om.*, *supra u.*
*add. P*¹ 10 ea] illa *edd.* formauerint *m* 11 si *edd.* 12 in *om. P*
 ita, *corr.* ista *P*¹ 15 cumpello *LP*¹ (*corr.* compello) primo *om. P*
 ipso *P* 16 potes, *corr. m.* 1 potens *L* potens *P*¹ *edd.* 17 cur *P*
 18 nobis] omnibus *L* somnia] omnia *P* se male] semel *LP*¹ *edd.*
 19 id *ras. ex ad L* 20 per phantasiam nos simulare *LP*¹ per phanta-
 siam simulare *edd.* 21 sitimus] sit ipsum *P* somniamur *L* 22 alia *P*
 23 in anima *P*

IX.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

- 1 Quamquam mei animi cognitor sis, fortasse tamen ignoras, quantum uelim praesentia tua frui. uerum hoc tam magnum beneficium deus quandoque praestabit. legi recentissimam 5 epistulam tuam, in qua de solitudine questus es et quadam desertione a familiaribus tuis, cum quibus uita dulcissima est. sed quid aliud hic tibi dicam, nisi quod te non dubito facere? confer te ad animum tuum et illum in deum leua, quantum potes. ibi enim certius habes et nos non per corporeas ima- 10 gines, quibus nunc in nostra recordatione uti necesse est, sed per illam cogitationem, qua intellegis non loco esse nos simul.
- 2 Epistulas tuas cum considerarem, quibus non dubium tibi quaerenti magna respondi, uehementer me illa terruit, qua 15 percontaris, quomodo fiat, ut nobis a superioribus potestatibus uel a daemonibus et cogitationes quaedam inserantur et somnia. magna enim res est, cui tu quoque pro tua prudentia perspicias non epistula, sed aut praesenti conlocutione aut aliquo libello respondendum esse. temptabo tamen callens 20 ingenium tuum quaedam quaestionis huius lumina praeseminare, ut aut cetera tecum ipse contexas aut posse ad rei tantae probabilem inuestigationem perueniri minime desperes.
- 3 Arbitror enim omnem motum animi aliquid facere in cor- 25

L = cod. *Laudunensis* 134 s. IX.

P = cod. *Parisinus nou. acq.* 1672 s. IX.

*P*¹ = cod. *Parisinus* 12210 s. X.

R = cod. *Mus. Brit. Reg.* 5 D VI s. XI—XII.

2 *Inscriptionem om. R edd. praeter m* 5 *rectissimam LP¹R edd.*
 6 *solutione R a* 8 *tibi om., (m. 1?) add. L* 9 *tuum animum edd.*
 12 *nos] nisi P* 14 *non dubium] nondum P* 18 *est om. P* 19 *aut]*
sive R a *praesentis LP¹* 20 *libro P* 21 *lumina, super lu m. 1*
 22 *li R lumina flr* 22 *tecum in fine u. om. P* 23 *desperes L disperis,*
corr. desperes P¹

pore; id autem usque ad nostros exire sensus tam hebetes tamque tardos, cum sunt maiores animi motus, uelut cum irascimur aut tristes aut gaudentes sumus. ex quo licet conicere, cum etiam cogitamus aliquid neque id nobis in
 5 nostro corpore apparet, apparere tamen posse aeriis aetheriisue animantibus, quorum est sensus acerrimus et in cuius comparatione noster ne sensus quidem putandus est. igitur ea, quae, ut ita dicam, uestigia sui motus animus figit in corpore, possunt et manere et quendam quasi habitum facere;
 10 quae latenter cum agitata fuerint et contrectata, secundum agitantis et contrectantis uoluntatem ingerunt nobis cogitationes et somnia atque id fit mira facilitate. si enim nostrorum corporum terrenorum et tardissimorum excitationes agendis
 15 spectaculis innumerabilibus ad quaedam incredibilia peruenisse manifestum est, nequaquam est absurdum eos, qui aereo uel aethereo corpore aliquid in corporibus agunt, quae naturali ordine penetrant, longe maiore uti facilitate ad mouendum, quicquid uolunt, non sentientibus nobis et tamen inde aliquid
 20 perpetientibus. neque enim etiam, quomodo fellis abundantia nos ad iram crebriorem cogat, sentimus et tamen cogit, cum haec ipsa, quam dixi, abundantia facta sit irascentibus nobis.
 4 Sed hoc autem si non uis simile nobis praetereuntes accipere, uersa id cogitatione, quantum potes. nam si animo

1 hebetes (*corr.* hebetes) tamque *P*¹ habete istam que *P* 3 indignamur *P* licet (*cet alia m. in ras.*) *P* libet, *corr.* licet *P*¹ 4 id *om.* *P* 5 apparet *om.* *LP*¹ (*supra u. add.*) *R a* apparere* *L* aeris, *alia m. c praeposuisse aut a corr. vid. P* aeriis, *corr.* aereis *P*¹ aetheriisue, *corr.* aethereisue *P*¹ aethereisue *R edd.* 6 est] et *LP*¹*R edd.* 7 nec *R a* 8 figit (*n eras.*) *P*¹ 12 fit *om.* *P* 13 exercitationes *LP*¹*R edd.* agendis] seu in tangendis *P* 14 fun*ambulo *P*¹ funanbulo *R* huiusmodi *P edd. praeter m* 15 expectaculis *P* at, *corr.* ad *P*¹ 16 qui* (*a eras.*) *P*¹ erio, *alia m.* aereo *P* 17 aethereo *P edd.* corpore* (*a eras.*) *P*¹ corporabilibus *P* 18 ut, *corr.* uti *P*¹ facilitate ad uendum, *corr.* facilitate ad mouendum *P*¹ 19 et *om.* *P* 21 iracundiam *P* 23 autem *emendauit*; aut *LP*¹ (*corr.* tamen) *R a*; *om.* *P* tamen *cott. edd.* si non uis *om.* *P* nobis] noli *P a* nobis *edd. praeter a*

existat assidue aliqua difficultas agendi atque implendi, quod cupit, assidue irascitur. ira est autem, quantum mea fert opinio, turbulentus appetitus auferendi ea, quae facilitatem actionis impediunt. itaque plerumque non hominibus tantum, sed calamo irascimur in scribendo eumque conlidimus atque frangimus et aleatores tesseris et pictores penicillo et cuique instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitratur. hac autem assiduitate irascendi fel crescere etiam medici adfirmant. cremento autem fellis rursus et facile ac prope nullis causis existentibus irascimur. ita quod suo motu animus fecit in corpore, ad eum rursus commouendum ualebit.

5 Possunt latissime ista tractari et multis rerum testimoniis ad certio-rem plenior-que perducere notitiam. sed huic epistulae adiunge illam, quam tibi nuper de imaginibus et de memoria misi, et eam diligentius pertracta; nam minus plene a te intellecta rescripto tuo mihi apparuit. huic ergo, quam nunc legis, cum adiunxeris de illa, quod ibi dictum est de naturali quadam facultate animi minu-entis et augentis cogitatione quodlibet, fortasse te iam non mouebit, unde fiat, ut etiam formae corporum, quas numquam uidimus, uel cogitando apud nos uel somnians figurentur.

X.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

1 Numquam aequae quicquam tuarum inquisitionum me in cogitando tenuit aestuantem atque illud, quod recentissimis

2 me *LR* 5 in *om.* *P* 7 |strumento *P* parati arbitrantur *P*
 8 hoc *P* uel, *corr.* fel *P*¹ etiam *om.* *P* a medici** *L* 9 in-
 cremento *P* et] effici ut *P* 10 irascamur *P* 11 commonendum *P*
 16 intellecta *P* 17 adhibueris *P* dictum ibi *edd.* 18 nuentis *L*
 cogitationem *LP*¹ (*m. eras.*) *R* a 19 quot libet *L* te iam—fiat tit
om. *LP*¹*R* *edd.* In *R* cum hac epistula coniuncta est ep. XIV inde
 a p. 32, 20 'tametsi actus animi' etc. itemque in a e f.

L = cod. Laudunensis 134 s. IX.

P = cod. Parisinus 12210 s. X.

R = cod. Mus. Brit. Reg. 5 D VI s. XI—XII.

23 Inscriptionem *om.* *R* *edd.* praeter *m* 24 inquisitionum *L*

tuis litteris legi, ubi nos arguis, quod consulere neglegamus, ut una nobis uiuere liceat. magnum crimen et, nisi falsum esset, periculosissimum. sed cum perprobabilis ratio demonstrare uideatur hic nos potius quam Carthagini uel etiam in
 5 rure ex sententia posse degere, quid tecum agam, mi Nebridi, prorsus incertus sum. mittaturne ad te accommodissimum tibi uehiculum? nam basterna innoxie te uehi posse noster Lucinianus auctor est. at matrem cogito, ut quae absentiam sani non ferebat, inbecilli multo minus esse laturam. ueni-
 10 amne ipse ad uos? at hic sunt, qui neque uenire mecum queant et quos deserere nefas putem. tu enim potes et apud tuam mentem suauiter habitare; hi uero ut idem possint, satagitur. eamne crebro et redeam et nunc tecum, nunc cum ipsis sim? at hoc neque simul neque ex sententia uiuere est.
 15 non enim breuis est uia, sed tanta omnino, cuius peragendae negotium saepe suscipere non sit ad optatum otium peruenisse. huc accedit infirmitas corporis, qua ego quoque, ut nosti, non ualeo, quod uolo, nisi omnino desinam quicquam plus uelle, quam non ualeo.

2 20 Profectiones ergo, quas quietas et faciles habere nequeas, per totam cogitare uitam non est hominis de illa una ultima, quae mors uocatur, cogitantis, de qua uel sola intellegis uere esse cogitandum. dedit quidem deus paucis quibusdam, quos ecclesiarum gubernatores esse uoluit, ut et illam non solum
 25 expectarent fortiter, sed alacriter etiam desiderarent et harum obeundarum labores sine ullo angore susciperent; sed neque his, qui ad huius modi administrationes temporalis honoris

1 litteris tuis *edd.* non, *corr.* nos *P* neglegimus *L* 3 perprobiles, *corr.* perprobabilis *P* probabilis *L* *edd.* 4 charthagine, *corr.* charthagini *P* in rure] ruri *edd.* praeter a 7 uasterna *L* 8 lucilianus *LP*; cf. p. 11, 14 10 nec *flrm* 12 ii *flrm* 14 neque ex] ex *LPR a* 17 accedit *LP* (*corr.* accedit) 19 non *om.* *P* *edd.* praeter a 20 ergo *om.*, m. 2 (?) *add.* *L* 22 uero, *corr.* uere *P* 24 gubernatores ecclesiarum *edd.* 25 earum *R* *edd.* 26 susciperent, *corr.* (m. 1?) susciperant *L* 27 iis *flrm*

amore raptantur, neque rursum his, qui cum sunt priuati, negotiosam uitam appetunt, hoc tantum bonum concedi arbitrator, ut inter strepitus inquietosque conuentus atque discursus cum morte familiaritatem, quam quaerimus, faciant; deificari enim utrisque in otio licebat. aut si hoc falsum est, ego sum omnium ne dicam stultissimus, certe ignauissimus, cui nisi proueniat quaedam secura cessatio, sincerum illud bonum gustare atque amare non possum. magna secessione a tumultu rerum labentium, mihi crede, opus est, ut non duritia, non audacia, non cupiditate inanis gloriae, non superstitiosa credulitate fiat in homine nihil timere. hinc enim fit illud etiam solidum gaudium nullis omnino laetitiis ulla ex particula conferendum.

3 Quod si in natura humana talis uita non cadit, cur aliquando euenit ista securitas? cur tanto euenit crebrius, quanto quisque in mentis penetralibus adorat deum? cur in actu etiam humano plerumque ista tranquillitas manet, si ex illo adyto ad agendum quisque procedat? cur interdum et cum loquimur, mortem non formidamus, cum autem non loquimur, etiam cupimus? tibi dico, non enim hoc cuilibet dicerem, tibi, inquam, dico, cuius itinera in superna bene noui, tunc, cum expertus saepe sis, quam dulce uiuat, cum amori corporeo animus moritur, negabis tandem totam hominis uitam posse intrepidam fieri, ut rite sapiens nominetur? aut hanc affectionem, quam ratio nititur tibi accidisse unquam, nisi cum in intimis tuis ageris, asserere audebis? quae cum ita sint, restare unum uides, ut tu quoque in commune consulas, quo uiuamus simul. quid enim cum matre agendum

1 raptantes, *corr.* raptantur *P* iis *flrm* sunt, *ras.* sint *P* sint *edd.* 3 conuesitus *L* 4 mortem *LP* (*ras.* morte) deificare, *corr.* deificari *P* 5 in otio] initio *LP* 8 successione *P* (*corr.* secessione) *R* (*super* suc *m.* 1 λ se) *L a* 10 crudelitate *L* (*m.* 1 *corr.* credulitate) *a* 11 temere *L* 14 in naturam humanam *edd.* praeter *a* 16 penetralibus *L a e* 18 inter dñm et conloquimur *L* 25 affectionem *L* qua *P* *edd.* 26 in *om.* *L a e* ageris, *corr.* ageres *P* ageris *e* ageres *f* angeris *lrm* 28 consules, *corr.* consulas *P*

sit, quam certe frater Victor non deserit, tu multo melius calles quam ego. alia scribere, ne te ab ista cogitatione auerterem, nolui.

XI.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

- 5
1 Cum me uehementer agitaret quaestio a te dudum cum quadam etiam familiari obiurgatione proposita, quonam pacto una uiuere possemus, et de hoc solo statuissem et rescribere tibi et rescripta flagitare neque ad aliud aliquid, quod ad
10 nostra studia pertinet, stilum auertere, donec inter nos istuc ipsum terminaretur, cito me securum fecit recentis epistulae tuae breuissima et uerissima ratio, propterea scilicet hinc non esse cogitandum, quia uel nos, cum potuerimus, ad te, uel tu, cum potueris, ad nos necessario uenturus sis. hinc ergo,
15 ut dixi, securus effectus consideraui omnes epistulas tuas, ut uiderem, quarum responsionum debitor sim. in quibus tam multas quaestiones repperi, ut, etiam si facile dissolui possent, ipso aceruo cuiusuis ingenium otiumque superarent. tam uero difficiles sunt, ut, etiam si una earum mihi esset inposita, non
20 dubitarem me onustissimum confiteri. hoc autem prooemium ad id ualet, ut tantisper desinas noua quaerere, donec toto aere alieno liberemur, et de solo iudicio tuo mihi rescribas. quamquam scio, quam sit aduersum me, qui tuarum diuinarum cogitationum uel tantisper particeps esse differo.
- 225 Accipe igitur, quid mihi uideatur de susceptione hominis

1 milius, *corr.* melius *P* 3 uerterem *R a*.

P = *cod. Parisinus nou. acq. 1672 s. IX.*

V = *cod. Vaticanus 495 s. XV.*

U = *cod. Vaticanus 499 s. XV.*

Louanienses hanc et insequentem epistulam in uno Vaticano exemplari (495) repertam primi ediderunt. 8 de om. *P* et rescribere] rescribere *VU edd.* 9 ad aliud] aliud *P* 10 donec] ut *VU edd.* stuc ipsud *P* istud ipsum *VU edd.* 19 etiam si] etsi *VU edd.* 20 onestissimum *P* prynium *P*

mystica, quam propter salutem nostram factam esse religio, qua inbuti sumus, credendum cognoscendumque commendat. quam quaestionem non facillimam omnium elegi, cui potissimum responderem, sed ea mihi dignior ceteris uisa est, cui operam cogitationis inpenderem. illa namque, quae de hoc mundo quaeruntur, nec satis ad beatam uitam obtinendam mihi uidentur pertinere et, si aliquid adferunt uoluptatis, cum inuestigantur, metuendum est tamen, ne occupent tempus rebus inpendendum melioribus. quam ob rem quod ad hoc pertinet susceptum in praesentia, prius miror te esse commotum, cur non pater et filius dicatur hominem suscepisse, sed etiam spiritus sanctus. nam ista trinitas catholica fide ita inseparabilis commendatur et creditur, ita etiam a paucis sanctis beatisque intellegitur, ut, quicquid ab ea fit, simul fieri sit existimandum et a patre et a filio et ab spiritu sancto nec quicquam patrem facere, quod non et filius et spiritus sanctus faciat, nec quicquam filium, quod non et pater et spiritus sanctus, nec quicquam spiritum sanctum, quod non et pater et filius. ex quo uidetur esse consequens, ut hominem trinitas tota susceperit; nam si filius suscepit, pater autem et spiritus sanctus non susceperunt, aliquid praeter inuicem faciunt. cur ergo in mysteriis et sacris nostris hominis susceptio filio tributa celebratur? haec est plenissima quaestio ita difficilis et de re tam magna, ut nec sententia hic satis expedita nec eius probatio satis secure esse possit. audeo tamen, si quidem ad te scribo, significare potius, quid meus animus habeat, quam explicare, ut cetera pro ingenio tuo et familiaritate nostra, qua fit, ut me optime noueris, per te ipse coniectes.

3 Nulla natura est, Nebridi, et omnino nulla substantia, quae non in se habeat haec tria et prae se gerat: primo ut sit

4 respondere *P* sed ea—inpenderem *om.* *VU edd.* 7 uidetur *P* uoluntatis *P* 11 et] sed *in ras.* *V* sed *U edd.* 15 ab] a *VU edd.* 16 nec] ne *P* et non *PV* (*corr.* non et) *U* 17 faciat—spiritus sanctus *om.* *VU edd.* ne quicquam *P* 18 ne quicquam *P* 19 filius ex quo] filius nec quicquam filium quod non et pater et spiritus sanctus faciat ex quo *VU edd.* 22 ministeris *P* 23 hoc *P*

deinde ut hoc uel illud sit, tertio ut in eo ipso, quod est, maneat, quantum potest. primum illud causam ipsam naturae ostentat, ex qua sunt omnia; alterum speciem, per quam fabricantur et quodam modo . . . . . formanturque omnia; 5 tertium manentiam quandam, ut ita dicam, in qua sunt omnia. quod si fieri potest, ut aliquid sit et non hoc uel illud sit et tam diu sit atque id sit, quam diu in genere suo manet, aut hoc quidem aut illud sit, sed non sit neque in suo genere maneat, quantum potest, aut in suo genere quidem 10 pro ipsius sui generis uiribus maneat, sed tamen nec sit neque hoc uel illud sit, fieri etiam potest, ut in illa trinitate aliqua persona praeter alias aliquid faciat. at si cernis necesse esse ut, quicquid sit, continuo et hoc uel illud sit et in suo genere maneat, quantum potest, nihil tria illa praeter inuicem 15 faciunt. uideo adhuc partem me egisse huius quaestionis, qua fit difficilis solutio. sed breuiter tibi aperire uolui, si tamen egi, quod uolui, quam subtiliter et quanta ueritate in Catholica intellegatur huiusce inseparabilitas trinitatis.

4 Nunc accipe, quo modo possit non mouere animum illud, 20 quod mouet. species, quae proprie filio tribuitur, ea pertinet etiam ad disciplinam et ad artem quandam, si bene hoc uocabulo in his rebus utimur, et ad intellegentiam, qua ipse animus rerum cogitatione formatur. itaque quoniam per illam susceptionem hominis id actum est, ut quaedam nobis disci- 25 plina uiuendi et exemplum praecepti sub quarundam sententiarum maiestate ac perspicuitate insinuaretur, non sine ratione hoc totum filio tribuitur. in multis enim rebus, quas cogitationi et prudentiae committo tuae, quamuis multa insint, aliquid tamen eminet et ideo sibi proprietatem quandam

1 ipso *om.* *VU edd.* 3 ostentat *ex corr. m. 2, fuit sustentat U*
 4 formantur quae omnia *P* formantur omnia *VU edd.*; *lacunam significauit*
 5 manentia *P* 6 et] quod *VU edd.* 7 et tam diu sit atque id sit
 quam diu] neque *VU edd.* maneat *VU edd.* 8 in genere suo *VU edd*
 13 uel] et *VU lsr* aut *m* 17 quam (qu *ex corr. m. ut uid. 1) P*
 20 propria *P* 25 quarundem *P*

non absurde uindicat. uelut in illis tribus generibus quaestionum, etiam si quaeratur, an sit, ibi est et quid sit, esse enim non potest profecto, nisi aliquid sit; ibi etiam, probandum improbandumne sit, quicquid enim est, nonnulla aestimatione dignum est; ita cum quaeritur, quid sit, necesse est, ut et sit et aliqua aestimatione pendatur; hoc modo etiam cum quaeritur, quale sit, et aliquid est utique. ita cum sibi inseparabiliter iuncta sunt omnia, nomen tamen quaestio non ex omnibus accipit, sed ut sese habuerit quaerentis intentio. ergo disciplina hominibus erat necessaria, qua inbuerentur et qua ad modum formarentur. num tamen id ipsum, quod per hanc disciplinam fit in hominibus, aut non esse possumus dicere aut non appetendum? sed scire prius intendimus, et per quod coniciamus aliquid et in quo maneamus. demonstranda igitur prius erat quaedam norma et regula disciplinae. quod factum est per illam suscepti hominis dispensationem, quae proprie filio tribuenda est, ut esset consequens et ipsius patris, id est unius principii, ex quo sunt omnia, cognitio per filium et quaedam interior et ineffabilis suauitas atque dulcedo in ista cognitione permanendi contemnendique omnia mortalia, quod donum et munus proprie spiritui sancto tribuitur. ergo cum agantur omnia summa communionem et inseparabilitate, tamen distincte demonstranda erant propter inbecillitatem nostram, qui ab unitate in uarietatem lapsi sumus. nemo enim quemquam erigit ad id, in quo ipse est, nisi aliquantum ad id, in quo est ille, descendat. habes epistulam, non quae tuam curam de hac re finierit, sed quae cogitationes tuas certo fortasse aliquo fundamento inchoauerit, ut cetera ingenio, quod mihi notissimum est, persequaris et pietate, cui maxime standum est, consequaris.

4 improbandumue *VU edd.* est, *in marg. m.* 2 sit *U* 6 ut et sit] ut sit *U* 8 sunt, *corr. m.* 1 sint *P* 10 erat] est *VU edd.* 11 quem *P* num] non *VU edd.* id] in id *P* 25 in uarietate *P*

XII.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

Plures epistulas te scribis misisse, quam accepimus; sed neque tibi possum non credere neque mihi tu. tametsi enim
 5 rescribendo par esse non ualeo, tamen non minore a me diligentia seruantur litterae tuae, quam frequentantur abs te. prolixiores autem nostras non te amplius quam binas accepisse conuenit inter nos; non enim misimus tertias. sane recognitis exemplaribus animaduerti quinque fere tuis rogationibus esse responsum, nisi quod una ibi quaestio quasi
 10 transeunter perstricta, quamquam non temere ingenio tuo commissa sit, non tamen fortasse satisfecit auaritiae tuae. quam refrenes aliquantum opus est et nonnulla compendia libenter feras, ita plane ut, si quicquam fraudo intellegentiam,
 15 dum sum parcus in uerbis, nihil parcas mihi; sed tu iure, quo mihi ualentius esset forte aliquid, si quicquam posset esse iucundius, totum, quod debetur, efflagites. hanc igitur epistulam numerabis inter minores epistulas meas, quam tibi † non sibi nihil mihi de aceruo minuere. non enim et
 20 tu mittis minores, quae non eundem aceruum augeant. quare illud, quod de filio dei quaeris, cur ipse potius dicatur hominem suscepisse quam pater, cum simul uterque sit, dinosces facillime, si sermocinationum nostrarum, quibus, ut potuimus — nam ineffabile quiddam est — . . . . . qui sit dei filius,
 25 quo coniuncti simus, recorderis. quod ut hic breuiter attingam, disciplina ipsa et forma dei, per quam facta sunt omnia, quae facta sunt, filius nuncupatur. quicquid autem per susceptum illum hominem gestum est, ad eruditionem informationemque nostram gestum est.

Idem codices, qui in ep. XI.

4 tuam etsi *P* tu etsi *VU* *edd.*; scripsi tu tametsi 5 scribendo, *m.* 1
 corr. rescribendo *P* minor ea me *P* 11 transeunte *P* 13 ali-
 quantulum *VU* *edd.* 17 et flagites *P* 20 acerbum *P* 21 dicatur
 potius *U* 24 qui] quid *VU* *edd.*; lacunam significauit 25 coniunctis-
 simus *codd.* 29 Vacat in *V* 67 uersicolorum spatium, in *U* 38¹/₂ uersicu-
 lorum; nullum eius modi spatium relictum est in *P*

XIII.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

- 1 Usitata tibi scribere non libet, nova non licet. alterum enim video tibi non convenire, alterum mihi non vacare. nam ex quo abii abs te, nulla mihi opportunitas, nullum otium 5 datum est ea, quae inter nos quaerere solemus, agitandi atque versandi. sunt quidem hiemales nimis longae noctes nec a me totae dormiuntur; sed sese obiciunt magis cogitanda, cum otium est, quae diffirmando sunt otio necessaria. quid ergo faciam? mutusne apud te, an tacitus sim? neutrum 10 vis, neutrum volo. quare age atque accipe, quod de me excludere potuit ultimum noctis, quam diu exequebatur, quo haec epistula scripta est.
- 2 Necesse est te meminisse, quod crebro inter nos sermone iactatum est nosque iactavit anhelantes atque aestuantes, de 15 animae scilicet veluti perpetuo quodam corpore vel quasi corpore, quod a nonnullis etiam dici vehiculum recordaris. quam rem certe, si quidem loco movetur, non esse intelligibilem clarum est. quicquid autem intelligibile non est, intelligi non potest. at quod intellectum fugit, si saltem sensum 20 non fugit, aestimare inde aliquid verisimiliter non usquequaque denegatur. quod vero neque intellegi neque sentiri

L = cod. *Laudunensis* 134 s. IX.

P = cod. *Parisinus* 12210 s. X.

*P*¹ = cod. *Parisinus* 1929 s. XIII.

V = cod. *Vaticanus* 495 s. XV.

U = cod. *Vaticanus* 499 s. XV.

3 usitata* *V* 4 enim in fine u. om. *U* tibi video *P*¹*V* tibi om. *U*
 alter *L* non mihi *edd.* 8 sed] sicut *L* se *P* *edd.* obiciunt
 otio magis (otio *exp.*) *L* 9 definiendo *flsr* 10 motusne *LP* (*corr.*
 mutusne) sum *VU* 11 age, *corr. m.* 1 auge *L* accipem *L* ex-
 cludere *LP* (1 *eras.*) 12 exequabatur *V* quod *VU* 14 crebro]
 credo *L* 16 velut *P*¹ *flsr* vel *VU m* 17 nonnullis] nominullis *L*
 18 intelligibile *L* 19 quiqd *L* autem om. *L* intellegibile* *P*
 20 salti *L* 21 fuit *L* fugit, *corr.* refugit *P* refugit *P*¹*VU* *edd.*
 estimate *VU* verisimile *flsr*

potest, temerariam nimis et nugatoriam gignit opinionem. et hoc, de quo agimus, tale est, si tamen est. cur ergo, quaeso te, non nobis ad hanc quaestiunculam indicimus ferias et nos totos inprecato deo in summam serenitatem naturae summae uiuentis adtollimus?

- 3 Hic forsitan dicas, quamquam corporea percipi nequeant, multa nos tamen ad corpus pertinentia intellegibiliter posse percipere, ut est, quod nouimus esse corpus. quis enim neget aut quis hoc uerisimile potius quam uerum esse fateatur?
- 10 ita cum ipsum corpus uerisimile sit, esse tamen in natura tale quiddam uerissimum est. ergo corpus sensibile, esse autem corpus intellegibile iudicatur; non enim posset aliter percipi. ita nescio quid illud, de quo quaerimus, corpus, quo inniti anima, ut de loco in locum transeat, putatur, quam-
- 15 quam etiam si non sensibus nostris, tamen quibusdam longe uegetioribus sensibile sit, utrum tamen sit, intellegibiliter cognosci potest.
- 4 Hoc si dices, ueniat in mentem illud, quod intellegere appellamus, duobus modis in nobis fieri: aut ipsa per se
- 20 mente atque ratione intrinsecus, ut cum intellegimus esse ipsum intellectum; aut admonitione a sensibus, ut id quod iam dictum est, cum intellegimus esse corpus. in quibus duobus generibus illud primum per nos, id est de eo, quod apud nos est, deum consulendo; hoc autem secundum de eo,
- 25 quod a corpore sensuque nuntiatur, nihilo minus deum consulendo intellegimus. quae si rata sunt, nemo de illo corpore, utrum sit, intellegere potest, nisi cui sensus quicquam de illo nuntiari. in quo animantium numero, si ullus est, nos

1 nimis et] nimis atque P¹VU edd. 2 agimus indicimus f tale (indicimus f exp.) U 4 totos om. L 5 uiuentes, corr. uiuentis P 6 corpora VU edd. 7 pertinentia* P 11 quiddam tale VU 12 autem] auer L 14 initi L inuiti U lo**co L in////locum (ras. 1-2 l.) L ad locum P¹VU edd. putatur bis, alterum eras. L quamquam (postr. l. exp.) L 15 et si U tam L 16 uetioribus L 18 ueniet U 22 corpus esse U 23 de eo] deo L 26 rata] uera P¹VU flsr 28 nuntiaret, corr. nuntiari P nuntiari L

quoniam non esse perspicimus, illud etiam perfectum puto, quod supra dicere coeperam, non ad nos istam pertinere quaestionem. haec etiam atque etiam cogites Velim et, quod cogitando genueris, ut noVerim cures.

XIV.

5

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

- 1 Recentissimis litteris tuis respondere malui, non quod cón-
tempserim praecedentia quaesita tua minusue me delectauerint,
sed quod in respondendo maiora, quam opinaris, molior.
quamquam enim longiorem, quam longissima est, epistulam 10
tibi mittendam esse praescripseris, non tamen tantum habemus
otii, quantum existimas et quantum nos semper optasse nosti
et optamus. ne quaeras, cur ita sit; illa enim facilius, quibus
impedior, quam cur impediar, exposuerim.
- 2 Scribis, cur ego et tu, cum simus singuli, eadem multa 15
faciamus, sol autem non idem faciat quod cetera sidera
cuius rei causam conarer. nam si eadem nos agimus, multa
et ille cum ceteris agit; si non ille, nec nos. ambulo et
ambulas, mouetur et mouentur; uigilo et uigilas, lucet et
lucent; disputo et disputas, circuit et circumeunt. tametsi 20
actus animi nullo modo est his, quae uidemus, comparandus.
si autem animum, ita ut aequum est, animo conferas, magis

1 quoniam] quoq. U peto LP (corr. puto).

L = cod. Laudunensis 134 s. IX.

P = cod. Parisinus 12210 s. X.

R = cod. Mus. Brit. Reg. 5 D VI s. XI—XII.

P¹ = cod. Parisinus 1929 s. XIII.

V = cod. Vaticanus 495 s. XV.

U = cod. Vaticanus 499 s. XV.

Haec epistula in R a e f omisso initio usque ad u. 20 'circumeunt'
adiuncta est ad epistulam IX. 7 contemnerim P¹ 8 presentia,
in marg. m. 2 ahr praecedentia U me om. VU 11 esse om. VU
13 nec edd. 15 e-go L 18 aget, corr. agit P nos***ambulo L
20 circueunt U 21 iis fl r m quam LP (corr. quae) 22 animum]
animus LP (corr. animum)

idem uel cogitare uel contemplari uel si quid aliud commo-
 dius dicitur, si ullus eis inest animus, sidera quam homines
 considerata sunt. ceterum in corporum motibus si, ut soles,
 diligenter attendas, nihil omnino a duobus idem fieri potest.
 5 an tu, cum deambulamus simul, satis idem nos agere existimas?
 absit a prudentia tua. septentrioni namque uicinior nostrum
 qui deambulat, aut alterum pari motu antecedit aut tardius
 ingrediatur necesse est; neutrum tamen sentiri potest. sed tu,
 ni fallor, quid intellegamus, non quid sentiamus, expectas.
 10 quod si ab axe in meridiem tendamus, coniuncti nobis atque
 inhaerentes, quantum ualemus, innitaturque marmori leui et
 aequali uel etiam ebori, tam non potest esse amborum idem
 motus quam uenae pulsus, quam forma, quam facies. remoue
 nos et pone Glauciam prolem, nihil egeris. quippe his etiam
 15 simillimis geminis tanta est necessitas, ut proprie moueantur,
 quanta fuit, ut singuli nascerentur.

3 At enim hoc, inquires, rationi tantum; quod autem sol ab
 astris differt, sensibus etiam clarum atque manifestum est. si
 magnitudinem me cogis dispicere, nosti de interuallis quam
 20 multa dicantur et ad quantum incertum perspicuitas ista
 reuocetur. sed ut concedam ita esse, ut apparet, sic enim et
 credo, cuius tandem et sensum fefellit illa proceritas Naeuii
 pede longioris, quam qui est sex longissimus? cui te credo

1 contemplare, *corr.* contemplari *P* uel si] ut si *R* aut si *aef*
 3 si aut (*fuit c*) *P* 5 satis] statim *edd. praeter a* 7 motu] *m P¹*
 8 neutrum *om. L* 9 non] num *LP (corr. non)* 10 quid, *corr. m. 1*
 quod *L* 11 innitatur quae (*quae del. et supra q;*) *P* nitaturque *U*
 marmor] inaniori *U* leni *LPRP¹ a* 14 clauciam uel dauciam *L*
 audaciam (*au exp. et ante c add. u*) *P* clauciam *RP¹* dauciam *VU*
 aliam *a* illam *e* illam Glauciam *fr* proleui *VU* 15 simillimis] si in
 illis *R aef* 16 quanta est fuit (*est exp.*) *U* 18 astra *L* 19 de-
 spicere *LP¹ V a* despi] spicere *U* dispicere *R* aspiciere *lr* respicere *efm*
 20 discantur *VU* perspicuitas] perspicui ueritas *V* ueritas perspicui *U*
 21 enim] eum *R* 22 et *om., m. 2 in marg. add. U* ne. vii. *L* ne uij
 (*super uij add. VII*) *P* ne septem *RP¹ edd. praeter m* ne illa septem *VU*
 23 pede, *corr. pedum P pedum P¹ VU lr* pedes *aef* quamque .vi. *L*
 quam quae *uj (.vi. super uj) P* quamq; sex *R* quam ex se *P¹* quamque

nimum quaesisse hominem aequalem et, cum minime reperisses, usque in eius formam nostram epistulam tendere uoluisses. quare cum in terris quoque tale aliquid existat, nihil de caelo puto esse mirandum. si autem te mouet, quod praeter solem nullius sideris lumen implet diem, quis, quaeso te, 5 hominibus tantus apparuit quantus homo ille, quem deus suscepit longe aliter quam ceteros sanctos atque sapientes? quem si cum aliis hominibus conferas, maiore distantia continentur quam conlatione solis cetera sidera. quam sane similitudinem diligenter intuere. fieri enim potest mente, qua 10 excellis, ut quandam quaestionem de homine Christo a te propositam transeuntes dissoluerimus.

4 Item quaeris, utrum summa illa ueritas et summa sapientia, forma rerum, per quam facta sunt omnia, quem filium dei unicum sacra nostra profitentur, generaliter hominis, an etiam 15 uniuscuiusque nostrum rationem contineat. magna quaestio. sed mihi uidetur, quod ad hominem faciendum adtinet, hominis quidem tantum, non meam uel tuam ibi esse rationem; quod autem ad orbem temporis, uarias hominum rationes in illa sinceritate uiuere. uerum hoc cum obscurissimum sit, qua 20 similitudine inlustrari possit, ignoro, nisi forte ad artes illas, quae insunt animo nostro, confugiendum est. nam in disciplina metiendi una est anguli ratio, una quadrati. itaque quotiens demonstrare angulum uolo, non nisi una ratio anguli mihi

sex *V* quam quae sex *U* *lr* quamquam sex *aef* quam qui est sex *m*
longissimis, *corr. m. 1* longissimus *L* longissimus, *ras.* longissimis *P*
ongissimis *P¹VU lr* longissima *aef*

1 hominem nimum quesisse *P¹* 3 aliquid tale *lrm* 6 quantus]
quã *R a* ille homo *P¹ lrm* 7 suscepit] assumpsit *U* 8 sapien-
tibus *VU m* maiori *PP¹VU lrm* continetur *R aefm* 11 a te
proposita *LP* ad id propositam *R aef* 12 dissolueremus *LPR a*
13 quaeres, *corr.* quaeris *P* sapienti *LP* (*super ti add. a et*) 14 forma]
et forma *P¹VU firm* per quem *lm* quem, *corr.* quae *P* 15 ho-
mines, *corr.* hominis *P* 18 meum, *corr. m. 1* meam *U* *ibi (*b corr.*
ex h) *P* 20 cum hoc *P¹* 23 angulum, *corr.* anguli *P* 24 angulo,
corr. angulum *P*

occurrit; sed quadratum nequaquam scriberem, nisi quattuor simul angulorum rationem intuerer. ita quilibet homo una ratione, qua homo intellegitur, factus est; at ut populus fiat, quamuis et ipsa una ratio, non tamen hominis ratio, sed
 5 hominum. si igitur pars huius uniuersi est Nebridius, sicut est, et omne uniuersum partibus confit, non potuit uniuersi conditor deus rationem partium non habere. quam ob rem quod plurimorum hominum ibi ratio est, non ad ipsum hominem pertinet, quamquam miris rursus modis ad
 10 unum omnia redigantur. sed tu id commodius cogitabis. his contentus sis interim peto, quamquam iam excesserim Naeuium.

XV.

ROMANIANO AUGUSTINUS.

1 15 Non haec epistula sic inopiam chartae indicat, ut membranas saltem abundare testetur? tabellas eburneas, quas habeo, auunculo tuo cum litteris misi. tu enim huic pelliculae facilius ignoscas, quia differri non potuit, quod ei scripsi, et tibi non scribere etiam ineptissimum existimaui. sed tabellas, si quae
 20 ibi nostrae sunt, propter huius modi necessitates mittas peto. scripsi quiddam de catholica religione, quantum dominus

1 sed] si *L* 4 una ipsa *VU* ratio sed] ratioso *L* 6 cum sit *R*
a consistit *P*¹ 7 partium rationem *R a e f* 8 plurimum *LP* pri-
 mum *R a* prima *e f* hominem (*super em m. 1 add. um*) *R* ibi homi-
 num *U* ad+ipsum (ad *eras.*?) *L*

Idem codices, qui in ep. XIV.

ad romanianum eiusdem *LP* epistula augustini ad romanianum *R*
 epistula sancti augustini ad romanianum *P¹VU*; *inscriptio deest in codd.*
et edd. praeter P m 16 testatur, *corr. testetur P* 17 abunculo *LP*
 (*corr. auunculo*) a uinculo *R* 18 ignoscis *LR a e* 19 rescribere *R*
edd. praeter m scriberem (*m del.*) *U* iudicani, *in marg. m. 2 ad existi-*
 maui *U* 20 necessitatis, *corr. necessitates P* 21 quiddam, *corr. m. 1*
 quiddam *P*

dare dignatus est, quod tibi uolo ante aduentum meum
mittere, si charta interim non desit. tolerabis enim qualem-
cumque scripturam ex officina Maiorini. de codicibus prae-
ter libros de Oratore totum mihi excidit. sed nihil amplius
rescribere potui, quam ut ipse sumeres, quos liberet, et nunc 5
in eadem maneo sententia. absens enim quid plus faciam,
non inuenio.

- 2 Gratissimum mihi est, quod in ultima epistula me participem
domestici tui gaudii facere uoluisti. sed

Mene salis placidi uultum fluctusque quietos 10
ignorare iubes?

quamquam nec me iubeas nec ipse ignores. quare si ad melius
cogitandum quies aliqua data est, utere diuino beneficio. nec
enim nobis debemus, cum ista proueniunt, sed illis, per quos
proueniunt, gratulari, quoniam iusta et officiosa et pro suo 15
genere pacatior atque tranquillior rerum temporalium admini-
stratio recipiendorum aeternorum meritum gignit, si non teneat,
cum tenetur, non implicet, cum multiplicatur, si non, cum
. . . . . putatur, inuoluat. ipsius enim ueritatis ore dictum
est: Si in alieno fideles non fuistis, uestrum quis 20
dabit uobis? laxatis ergo curis mutabilium rerum bona
stabilia et certa quaeramus, superuolemus terrenis opibus
nostris. nam et in mellis copia non frustra pennas habet
apicula; necat enim haerentem.

10 Verg. Aen. V 848—849 20 Luc. 16, 12

1 ante aduentum meum uolo U 3 maiori/ni (*parua ras.*) P
maiori ni R maiorum VU *edd.* 4 totum] tantum P¹ 6 faciem,
corr. m. 1 faciam U 9 gaudii tui P¹ 10 sali* V sali U placi-
dum, *corr.* placidi U fluctumque LR quieos LP (*corr.* quietos) R
12 nec me] me L 14 debemus nobis R *edd.* illos U 16 mini-
stratio, *corr. m. 1* administratio P 17 tenet P¹VU 18 nec *flr m*
non co, *corr.* non cum P 19 putatur] pacatur *edd.*; *lacunam signifi-*
canti 20 uestrum] quod uestrum est P¹VU *edd. sec. Vulg.* quid R
22 operibus LPP¹V (*er eras.*) a e f 23 frustra* V 24 aui-
cula P¹VU

XVI.

- 1 Auens crebro tuis affatibus laetificari et instinctu tui sermonis, quod me paulo ante incundissime salua caritate pulsasti, paria reddibere non destiti, ne silentium meum paenitudinem
 5 appellasses. sed quaeso, ut, si haec quasi seniles artus esse duxeris, benignarum aurium indulgentia prosequaris. Olympum montem deorum esse habitaculum sub incerta fide Graecia fabulatur. at uero nostrae urbis forum salutarium numinum frequentia possessum nos cernimus et probamus. et quidem
 10 unum esse deum summum sine initio, sine prole naturae ceu patrem magnum atque magnificum quis tam demens, tam mente captus neget esse certissimum? huius nos uirtutes per mundanum opus diffusas multis uocabulis inuocamus, quoniam nomen eius cuncti proprium uidelicet ignoramus. nam deus
 15 omnibus religionibus commune nomen est. ita fit, ut, dum eius quasi quaedam membra carptim uariis supplicationibus prosequimur, totum colere profecto uideamur.
- 2 Sed impatientem me esse tanti erroris dissimulare non possum. quis enim ferat Ioui fulmina uibranti praeferri Migginem,

E = cod. *Ashburnhamensis* 75 s. IX—X.

H = cod. *Palatinus* 211 s. X.

M = cod. *Monacensis* 6266 s. X.

A = cod. *Audomaropolitanus* 76, 8, 9 s. X—XI.

P = cod. *Parisinus nou. acq.* 1444 s. XI.

R = cod. *Mus. Brit. Reg.* 5 D VI s. XI—XII.

Exemplum epistulae maximi grammatici madaurensis ad augustinum *E*; maximi grammatici madaurensis ad agustinum *H*; incipit epistula maximi grammatici madaurensis ad augustinum *MAP* (mad *add. m. 2*); epistula maximi madaurensis ad augustinum *R*; *inscriptio deest in codd. et edd.* 2 abens *P* habens *H* (ha *in ras. m. fortasse 3*) *MAR* a e affectibus *R* (*m. 1 supra 1* affatibus) *MA* instincto (*m. 1 corr. u*) *E* 3 quo *HMA* (*o ex corr.*) *PR* *edd.* pulsati, *corr. m. 1* pulsasti *P* 4 redibere *EP* 5 appellares *edd.* 6 olympium *E* 7 gr̄a *MA* gr̄ae *P* 8 fabulantur *P* at, *corr. uid.* et *H* 9 et quidem] equidem *HMAPR* *edd.* 10 seu *codd. a* 11 adque *H* 13 quod *R* 16 carpti in uariis *P* captim uariis *H* captiuariis *E* 18 dissimulare *R* 19 iobi, *m. 3* ioui *H* migiginem *A* ignem *E* Mygdonem *edd.*

Iunoni, Mineruae, Veneri Vestaeque Sanamem et cunctis, pro nefas! diis immortalibus archimartyrem Namphamonem? inter quos Lucitas etiam haud minore cultu suspicitur atque alii interminato numero, diis hominibusque odiosa nomina, qui conscientia nefandorum facinorum specie gloriosae mortis scelera sua sceleribus cumulantes dignum moribus factisque suis exitum maculati reppererunt. horum busta, si memoratu dignum est, relictis templis, neglectis maiorum suorum manibus stulti frequentant, ita ut praesagium uatis illius indigne ferentis emineat:

Inque deum templis iurabit Roma per umbras. 10

sed mihi hac tempestate propemodum uidetur bellum Actiacum rursus exortum, quo Aegyptia monstra in Romanorum deos audeant tela uibrare minime duratura.

3 Sed illud quaeso, uir sapientissime, uti remoto facundiae robore atque exploso, qua cunctis clarus es, omissis etiam, 15 quibus pugnare solebas, Chrysippeis argumentis postposita paululum dialectica, quae neruorum suorum luctamine nihil certi cuiquam relinquere nititur, ipsa re adprobes, qui sit iste

10 Lucan. Phars. VII 459

1 iononi *E* (corr. iunoni) *A* iunonē *R* uestae quae *H* (*m.* 3 corr. que) *A* ueste* (*fuit r*) | Quae *P* uestam. Et quae *R* uesteque a Sanamem et] sana memet *P* sanem et *A* sana mente et *E* sana mente *R* Sananem et a e Sanaem et *cett. edd.* 2 nam phamonem *MAR* nam pahonem *E* Nam Phanionem a Namphanionem *cett. edd.* 3 post Lucitas *ras.* 2—3 l. *H* aut *codd.* (in *H m.* 3 corr. haut) suscipitur *E edd. praeter m* adque, *m.* 3 atque *H* 4 odiosa, sed a *ex corr.* (*m.* 3?) *H* numina *AP a* conscia *codd.* (in *H m.* 3 corr. conscii) a 6 cumulantes* *H* exitu *E* 7 reppererunt *A* repperiunt *EM* reperiunt *PR r* memoratum (*m del.*) *E* 8 relectis, *ras. corr.* reiectis *P* neglectis *E* maorum, *m.* 2 maiorum *R* 9 indignae (*a del.*) *E* ferentes, *m.* 1 corr. ferentis *E* 10 in quae, *corr.* (*m.* 1?) inq; *H* in quae a iurauit *HMAPR edd. praeter r* 11 actiaticum *HMAR* attiaticum *EP a* 12 rursus (*s ex ras. et corr. m.* 1, *fuit m*) *E* 13 audeat, *corr. m.* 1 audeant *H* 14 utere moto *E* uti remo (*m.* 2 *add. to*) *M* 15 roborare (*ra del.*) *H* adque *H* at *A* exemplo *E* clarior es *M* clariores *A* claribus*es (*fuit s*), *m.* 3 corr. clarior es *H* 17 lactamine *MA* laetamine, *m.* 3 corr. luctamine *H* 18 qui, *corr. m. ut uid.* 1 quis *P* quis *H edd.* quid *R*

deus, quem uobis Christiani quasi proprium uindicatis et in locis abditis praesentem uos uidere componitis. nos etenim deos nostros luce palam ante oculos atque aures omnium mortalium piis precibus adoramus et per suaues hostias propitios nobis
5 efficimus et a cunctis haec cerni et probari contendimus.

4 Sed ulterius huic certamini me senex inualidus subtraho et in sententiam Mantuani rhetoris libenter pergo:

Trahat sua quemque uoluptas.

post haec non dubito, uir eximie, qui a mea secta deuiasti,
10 hanc epistulam aliquorum furto detractam flammis uel quolibet pacto perituram. quod si acciderit, erit damnum chartulae, non nostri sermonis, cuius exemplar penes omnes religiosos perpetuo retinebo. dii te seruent, per quos et eorum atque cuuictorum mortalium communem patrem uniuersi mortales,
15 quos terra sustinet, mille modis concordia discordia ueneramur et colimus.

XVII.

1 Seriumne aliquid inter nos agimus, an iocari libet? nam

8 Verg. Buc. II 65

2 enim *E* 3 adque *H* mortalium *om.*, *m.* 2 *add.* *M* 4 pius, *m.* 2 piis *M*
5 haec cerni, *sed* ni *ex corr.* (*m.* 1?) *H* haec cerni, *quo deleto m.* 2 *supra*
exerceri *M* 6 certamine senex *A* certamini minime sexus (*m.* 1 *supra*
† sensus) *R* inualidos *R* 7 sententia *E* mantuani (*i in ras.* *m.* 2) *P*
retoris, *sed r ex ras. et corr.* (*fuitne h?*) et post *t m.* 2 *add.* *h P*
8 trahat, *supra m. ut uid.* 1 trahit *P* trahit *M* (*corr.* *m.* 1 trahat) *edd.*
sec. Verg. uoluptas *II* uoluntas *E* 9 uir *om.* *R* eximi-
(*fuit a*) *E* quia mea *EM a* quia in ea *R* deui-
†asti *P* 10 uel
quolibet *om.* *E* 11 castulae *H* 12 nostri* (*s eras. ?*) *E* reliosus,
m. 2 religiosos *M* 13 adque *H* 14 patrem] patrem et *M* 15 melle *A*
16 explicit maximi grammatici *E* explicit epistula *M* explicit epistula
maximi grammatici aurensis (*m.* 2 madaurensis) ad augustinum *P*

Idem codices, qui in ep. XVI.

Incipit sancti augustini ad maximum grammaticum *E* auḡst. ad maximum grammaticum *H* incipit epistula augustini ad maximum grammaticum *MP* epistula augustini ad maximum *A* rescriptum augustini ad maximum *R*; *inscriptio deest in codd. et edd.* 18 ceriumne (*super i add. t*) *A* seriemne, *m.* 3 serione *H* nam] non *P*

sicut tua epistula loquitur, utrum causae ipsius infirmitate, an morum tuorum comitate sit factum, ut malles esse facietior quam paratior, incertum habeo. primo enim Olympi montis et fori uestri comparatio facta est, quae nescio quo pertinuerit, nisi ut me commonefaceret et in illo monte Iouem castra 5 posuisse, cum aduersus patrem bellum gereret, ut ea docet historia, quam uestri etiam sacram uocant, et in isto foro recordarer esse in duobus simulacris unum Martem nudum, alterum armatum, quorum daemonium infestissimum ciuibus porrectis tribus digitis contra conlocata statua humana com- 10 primeret. ergone unquam ego crediderim mentione illius fori facta numinum talium memoriam mihi te renouare uoluisse, nisi iocari potius quam serie agere maluisses? sed illud plane, quod tales deos quaedam dei unius magni membra esse dixisti, admoneo, quia dignaris, ut ab huius modi sacrilegis facetiis 15 te magnopere abstineas. si quidem illum deum dicis unum, de quo, ut dictum est a ueteribus, docti indoctique consentiunt, huiusne tu membra dicis esse, quorum iam immanitatem uel, si hoc mauis, potentiam mortui hominis imago compescit? plura hinc possim dicere; uides enim pro tua prudentia, 20 quam late locus iste pateat reprehensioni. sed me ipse cohibeo, ne a te rhetorice potius quam ueridice agere existimer.

1 causae *om.* *A* an morum] annorum *H* (*m.* 3 an annorum) *P*
 2 comitatu *A* 3 paratior, *corr.* (*m.* 1?) peritior *E* 5 me *om.* *E*
 et *om.* *edd.* praeter a 6 bella *edd.* doceat (*a exp. m.* 2) *M*
 7 sacra *EMA* in *om.*, *m.* 2 *add.* *M* isto *om.* *R* 8 diebus *E*
 9 demonum *A* 10 porrectis, *corr. m.* 1 porrectis *E* prorectis *A*
 12 nominum, *m.* 2 numinum *P* memoria *E* 13 iocari *ras. ex locari H*
 iocare, *m.* 2 iocari *M* quae *E* serie, *m.* 2 serio *MP* serio *edd.*
 maluisse *M* 14 tales uiros deos *M* 15 qua *H* sacre legis *P*
 faceti iste *HM* facetius te *A* 16 magno opere *H* (*corr.* magnopere) *M*
 17 est *om.* *E* 18 tu *om.* *P* quorum immanitatem (*in ras. fuisse*
uid. a) H quorum immanitatem *EMPR* *edd.* 19 mauis *E* 20 pos-
 sim *E* (*corr. m.* 1 possem) *P* (*corr.* possem) possum *M* possem *edd.*
 dicere *H* 21 locus late *edd.* reprehensioni. (*s eras.*) *E* ipsi,
corr. ipse *P*

2 Nam quod nomina quaedam mortuorum Punica collegisti,
 quibus in nostram religionem festiuas, ut tibi uisum est,
 contumelias iaciendas putares, nescio, utrum refellere debeam,
 an silentio praeterire. si enim res istae tam uidentur leues
 5 tuae grauitati, quam sunt, iocari mihi non multum uacat;
 si autem graues tibi uidentur, miror, quod nominum absur-
 ditate commoto in mentem non uenerit habere uos et in sacer-
 dotibus Eucaddires et in numinibus Abaddires. non puto ego
 ista tibi, cum scriberes, in animo non fuisse, sed more huma-
 10 nitatis et leporis tui commonefacere nos uoluisti ad relaxandum
 animum, quanta in uestra superstitione ridenda sint. neque
 enim usque adeo te ipsum obliuisci potuisses, ut homo Afer
 scribens Afris, cum simus utrique in Africa constituti, Punica
 nomina exagitanda existimares. nam si ea uocabula inter-
 15 pretemur, Namphamo quid aliud significat quam boni pedis
 hominem? id est, cuius aduentus adferat aliquid felicitatis,
 sicut solemus dicere secundo pede introisse, cuius introitum
 prosperitas aliqua consecuta sit. quae lingua si improbatur abs
 te, nega Punicis libris, ut a uiris doctissimis proditur, multa
 20 sapienter esse mandata memoriae; paeniteat te certe ibi natum,
 ubi huius linguae cunabula recalent. si uero et sonus nobis
 noster non rationabiliter displicet et me bene interpretatum
 illud uocabulum recognoscis, habes quod suscenseas Vergilio

1 numina *P* Punica mortuorum *edd.* 3 reuellare, *corr. m. 1*
 refellere *H* 4 an] aut *P* res istae] resisterē *A* uidentur tam *edd.*
 6 minor, *corr. m. 1* miror *H* 7 commota *A* in mente *E* habere. uos *P*
 habere et uos *M* haberet uos *A* habere tuos *H* *edd.* 8 eucaddares
HMAPR auchadares *E* eucaddares *a*; *cf. P. Schroeder die phoenikische*
Sprache p. 266 et tab. XVI, 7 in nominibus *HMA* 10 commune-
 facere, *m. 2* commonefacere *M* commune facere *A* 14 numina *P*
 15 nam famo *codd.* Nam Phanio *a* Namphanio *cett. edd.* pedis *om. R*
 pedes *HMAP* (*m. 2* pedis) 17 secundo prospero]gressu pede *M*
 quis, *m. 2* cuius *E* introitum *E* 18 abs* (*t. eras.*) *A* 19 a uiris]
 auris *HM* (*m. 2* a uiris) a ueris *P* produntur *A* 22 noster *om.*
EPR edd. nostra *HM* displicet *M* (*corr. m. 1* displicet) *R* inter-
 pretatur, *corr. interpretatū E*

tuo, qui Herculem uestrum ad sacra, quae illi ab Euandro celebrantur, inuitat hoc modo:

Et nos et tua dexter adi pede sacra secundo.

secundo pede optat ut ueniat. ergo uenire optat Herculem Namphamonem, de quo tu multum nobis insultare dignaris. 5 uerum tamen si ridere delectat, habes apud uos magnam materiam facetiarum: deum Stercutium, deam Cluacinam, Venerem Caluam, deum Timorem, deum Pallorem, deam Febrem et cetera innumerabilia huiusce modi, quibus Romani antiqui simulacrorum cultores templa fecerunt et colenda 10 censuerunt. quae si neglegis, Romanos deos neglegis, ex quo intellegeris non Romanis initiatus sacris, et tamen Punica nomina tamquam nimium Romanorum altaribus deditus contemnis ac despicias.

3 Sed mihi uideris omnino plus quam nos fortasse illa 15 sacra nihili pendere, sed ex eis nescio quam captare ad huius uitae transitum uoluptatem, quippe qui etiam non dubitaueris ad Maronem confugere, ut scribis, et eius uersu te tueri, quo ait:

Trahit sua quemque uoluptas. 20

nam si tibi auctoritas Maronis placet, sicut placere significas, profecto etiam illud placet:

3 Verg. Aen. VIII 302 20 Verg. Buc. II 65

2 cebrabantur, *corr. m. 1 celebrabantur E* 3 dexter*adi pede *E* dextera di pede *M* dextra dipede *A* dexter ad (d *exp.*) pede *P* dextera di pede *H* 4 Herculem optat *edd.* 5 nam famonem *EHMP* non famonem *AR* non Phanionem *a e* Namphanionem *cett. edd.* digneris, *m. 2* dignaris *P* 7 cluatiam, *m. 2* cloacinam *P* cloacinam *E edd.* 8 uenere in clauam *H* ue nerā caluam *M* 9 febres, *corr. m. 1* febrē *P* huiuscedi, *corr. m. 1* huiuscemodi *M* quibus *om. M* 11 ramosos, *m. 2* romanos *M* ramanos, *m. 2* romanos *P* 12 intellegis *E* ramanis, *corr. (m. 1?) romanis M* initiatos, *corr. (m. 1?) initiatus P* initiari *A* numina *AP edd. praeter m* 13 nimium, *m. 2* numinum *E* numinum *edd.* contemnis *om. A* 16 nihil i pendere *E* nihil pendere *HMA* 17 uitae *om., m. 2 add. M* 18 moronem *A* uersu te] uersutiā *P* 20 trahit, *corr. (m. 1?) trahat E* trahis, *corr. m. 1* trahit *M* uoluntas *E*

Primus ab aetherio uenit Saturnus Olympo
arma Iouis fugiens et regnis exul adeptis

et cetera, quibus eum atque huius modi deos uestros uult
intelligi homines fuisse. legerat enim ille *mysticam* historiam
5 uetusta auctoritate roboratam, quam etiam Tullius legerat,
qui hoc idem in dialogis plus, quam postulare auderemus,
commemorat et perducere in hominum notitiam, quantum illa
tempora patiebantur, molitur.

4 Quod autem dicis eo nostris uestra sacra praeponi, quod
10 uos publice colitis deos, nos autem secretioribus conuenticulis
utimur, primo illud abs te quaero, quo modo oblitus sis Liberum
illum, quem paucorum sacratorum oculis committendum putatis.
deinde tu ipse iudicas nihil aliud te agere uoluisse, cum
publicam sacrorum uestrorum celebrationem commemorares,
15 nisi ut nobis decuriones et primates ciuitatis per plateas uestrae
urbis bacchantes ac furentes ante oculos quasi specula pone-
remus. in qua celebritate si numine inhabitamini, certe uidetis,
quale illud sit, quod adimit mentem; si autem fingitis, quae
sunt ista etiam in publico uestra secreta? uel quo pertinet
20 tam turpe mendacium? deinde cur nulla futura canitis, si
uates estis? aut cur spoliatis circumstantes, si sani estis?

5 Cum igitur haec nos et alia, quae nunc praetermittenda
existimo, per epistulam tuam feceris recordari, quid nos deri-
deamus deos uestros, quos abs te ipso subtiliter derideri nemo

1 Verg. Aen. VIII 319—320 5 cf. Cic. de nat. d. I 42, 119

1 prius, *corr. m. 1* primus *H* aethereo *A* *edd.* olypo, *m. 2*
olýpo *E* 2 exul adeptus *A* exua (*supra add. l*) dentis, *m. 2* exul
ademptis *E* 3 adque *H* huiusce modi *R* *edd.* 4 ille *mysticam*
scripsi; ille multam *codd. a e m* Euhemeri *fl r* 7 quãta, *m. 2*
quantũ *M* 8 patiebatur, *corr. m. 1* patiebantur *A* 9 eoꝝ eos *E* e
(*exp.*) *P* quo *R* 10 sacretioribus, *m. 2* secretioribus *E* 11 liberum
(*e exp. m. 2*) *P* 12 comitendum, *m. 2* committendum *M* putes *A*
15 plurimates *A* ciuitates, *corr. m. 1* ciuitatis *R* 16 quãa (*i eras.*)
si *E* spectula, *m. 2* spectacula *M* spectacula *EPR* *edd.* 17 in quas
celebritate sin (*corr. m. 1* celebritates in) numine *E* in qua celebritates in
unine *H* in qua celebritate sine numine *P* 21 uatis, *corr. uates* *E* 23 nos
nos non *edd.* 24 deo, *m. 2* deos *A* ipso• (*fuit s*) *E* nemo non *om. A*

non intellegit, qui et ingenium tuum nouit et legit litteras tuas? itaque si aliquid inter nos de his rebus uis agamus, quod aetati prudentiaeque tuae congruit, quod denique de nostro proposito iure a carissimis nostris flagitari potest, quaere aliquid nostra discussione dignum et ea pro uestris 5 numinibus cura dicere, in quibus non te causae praeuari- catorem putemus, quod nos magis commoneas, quae contra illos dici possint, quam pro eis aliquid dicas. ad summam tamen ne te hoc lateat et in sacrilega conuicia imprudentem 10 trahat, scias a Christianis catholicis, quorum in uestro oppido etiam ecclesia constituta est, nullum coli mortuorum, nihil denique ut numen adorari, quod sit factum et conditum a deo, sed unum ipsum deum, qui fecit et condidit omnia. disserentur ista latius ipso uero et uno deo adiuuante, cum te graui- 15 agere uelle cognouero.

XVIII.

AUGUSTINUS CAELESTINO.

1 O utinam possem assidue tibi aliquid dicere! id autem aliquid est, ut curis exueremur inanibus et curis indueremur

2 his de *flrm* 3 tuae *om.* *E* tuae prudentiaeque *edd.* 4 a *om.* *A* 5 discursione, *m.* 1 *supra* † discussione *R* ut, *m.* 1 *supra* et *R* 6 nominibus *HM* cur adicere *H* cura dicer *E* 7 quo *edd.* 8 disci *H* (*s del.*) *M* (*s eras.*) *A* possunt *edd.* summum *A* 9 conuincia (*n del.*) *H* 10 trahit, *m.* 2 trahat *M* a *om.* *A* 11 ecclesia etiam *R* 12 nomen *H* (*m.* 1? *corr.* numen) *M* adorare *P* 13 ipsū *ex ipsā m.* 1 *M* 14 latius] saluti *E* explicit ad maximum grammaticum *E* explicit epistula augustini ad maximum grammaticum madaurensis *M* explicit episcopi augu- stini ad maximum grammaticum madaurensis (*m.* 2 madaurensē) *P*

L = *cod. Laudunensis* 134 s. IX.

O = *cod. Bodleianus Laud. misc.* 133 s. X in.

P = *cod. Parisinus* 12210 s. X.

R = *cod. Mus. Brit. Reg.* 5 D VI s. XI—XII.

*P*¹ = *cod. Parisinus* 2983 s. XII.

Inscriptionem om. *LOPR* (incipit epistula sancti augustini ad cele- stinum *O* augustini ad caelestinum *P* epistula augustini ad celestinum *R*) 18 dicere—aliquid *om.*, *in marg.* (*m.* 1?) *add.* *P*

utilibus. nam de securitate nescio utrum quicquam in hoc mundo sperandum sit. scripsi nec recepi ulla rescripta. nisi aduersum Manichaeos libros, quos paratos et emendatos mittere potui, nec quicquam ex illis iudicii motusque uestri
 5 notum mihi factum est. nunc eos repetere iam me, uos autem restituere conuenit. peto itaque, ne differatis eos remittere cum rescriptis, quibus nosse cupio, quid de illis geritis uel adhuc ad illum errorem expugnandum quid armaturae uobis opus esse arbitremini.

2 10 Sane quoniam te noui, accipe hoc quiddam grande et breue. est natura per locos et tempora mutabilis, ut corpus, et est natura per locos nullo modo, sed tantum per tempora etiam ipsa mutabilis, ut anima, et est natura, quae nec per locos nec per tempora mutari potest,
 15 hoc deus est. quod hic insinuaui quoquo modo mutabile, creatura dicitur; quod inmutabile, creator. cum autem omne, quod esse dicimus, in quantum manet dicamus et in quantum unum est, omnis porro pulchritudinis forma unitatis sit, uides profecto in ista distributione naturarum,
 20 quid summe sit, quid infime et tamen sit, quid medie, magis infimo et minus summo, sit. summum illud est ipsa beatitas; infimum nec beatum potest esse nec miserum; quod uero medium, uiuit inclinatione ad infimum misere, conuersione ad summum beate uiuit. qui Christo credit, non
 23 diligit infimum, non superbit in medio atque ita summo inhaerere fit idoneus. et hoc est totum, quod agere iubemur, monemur, accendimur.

1 de seueritate te nescio R 2 scripsit (t exp.) P¹ 4 nostri edd.
 7 qđ P¹ geratis P¹ 8 uobis om. P¹ 10 quiddam] quedam P¹
 14 potest!! (parua ras.) L 15 hic] sic P¹ quomodo OR; ras. 6—7 l.
 (in initio 'quo' satis dinosci potest) L qđ P¹ 16 incommutabile R
 19 unitas edd. 20 qđ P¹ qđ P¹ qđ P¹ medie ex corr.
 m. 1, fuit tamen P¹ magisque P¹ maiusque edd. 21 ipsa om.,
 (m. 1?) add. P 22 nec] quod nec edd. esse potest edd. 23 uiuit
 om. P¹ miseret O

XIX.

GAIO AUGUSTINUS.

Ut abs te abscessimus, dici non potest, quanta suavitate nos perfuderit recordatio tui ac saepe perfundat. recolimus enim ardore inquisitionis tuae, cum esset mirabilis, non fuisse perturbatam modestiam disputandi. nam neque flagrantius percontantem neque tranquillius audientem quemquam facile inuenerim. uellem itaque tecum multum loqui; non enim multum esset, quantumcumque esset, si tecum loquerer. sed quia difficile est, quid opus est causas quaerere? prorsus difficile est. erit fortasse aliquando facillimum — ita deus uelit —, nunc certe aliud est. dedi ergo negotium fratri, per quem litteras misi, ut omnia nostra legenda praebeat prudentissimae caritati tuae. non enim aliquid meum inculcabit inuito; noui enim quid benignitatis in nos animo geras. quae tamen lecta si probaueris et uera peruideris, nostra esse non putes, nisi quod data sunt, eoque te conuertat licet, unde tibi quoque est, ut ea probares, datum. nemo enim, quod legit, in codice ipso cernit uerum esse aut in eo, qui scripserit, sed in se potius, si eius menti quoddam non uulgariter candidum et a faece corporis remotissimum lumen ueritatis inpressum est. quod si aliqua falsa atque improbanda compereris, de humano nubilo inrorata scias et ea uere nostra esse deputes. hortarer autem te ad quaerendum, nisi uidere mihi uiderer hiantia quaedam ora cordis tui; hortarer etiam, ut, quod uerum cognoueris, uiriliter teneas, nisi prae te ferres euidētissimum robur animi et consilii tui. totum enim se mihi

Idem codices, qui in ep. XVIII.

2 gaius augustinus P¹; inscriptionem om. R 3 suavitate* (fuit m) L
 5 ardorem LOPR 6 modestiā (~ eras.) P 7 neque tranquillius
 audientem om. L 9 quantumcumque esset om. L 10 quid] qđ P¹
 est om. L 13 praebeant L 14 inculpabit, m. 1 corr. inculcabit P¹
 15 qđ P¹ 16 si lecta lrm lecta (om. si) P¹ aef et om. P¹ aef
 17 quia P¹ edd. 21 sed edd. 22 falsa aliqua edd. 23 comperis P¹
 uera LR nostra] nona O 24 ad] at L indere P¹ 25 hora L
 tui (i in ras.) P 26 per P¹

breui tempore prope discussis corporis tegumentis, quod in te uiuit, aperuit. neque ullo modo siuerit domini nostri misericordissima prouidentia, ut a catholico Christi grege tu uir tam bonus et egregie cordatus alienus sis.

XX.

AUGUSTINUS ANTONINO.

1 Cum a duobus tibi scripta deberentur, cumulatissime magis pars reddita est, quod unum nostrum praesentem uides, cuius ex ore cum me quoque accipis, poteram non rescribere, nisi
10 ipso iubente fecissem, quo proficiscente superuacaneum uidebatur esse, quod feci. quapropter fertilius tecum fortasse conloquor, quam si coram adessem, cum et epistulam meam legis et eum audis, in cuius pectore me habitare optime nosti. cum magno gaudio litteras sanctitatis tuae considerauit atque digessi,
15 quod et christianum animum tuum sine ullo fuco iniqui temporis et in nos amicissimum prae se gerunt.

2 Gratulor tibi et gratias ago deo et domino nostro de spe et fide et caritate tua tibi que apud eum, quod de nobis tam bene existimas, ut fideles dei seruos esse credas idque
20 ipsum in nobis corde purissimo diligas. quamquam hinc etiam gratulandum beniuolentiae tuae potius quam gratiae agendae sint. tibi enim prodest ipsam diligere bonitatem, quam profecto diligit, qui eum diligit, quem credit bonum, siue ille se ita siue aliter, quam creditur, habeat. unus tantum in hac re

2 nostri] noi P nominis R 3 aut LOP (a eras.) a om. a e f
gregi P¹ a e f tu* (fuit i) P tan, corr. tam P 4 egregiae LP
(a eras.) alienis (is ex ras., fuit us), in marg. m. 1 l: nes: P
sis om. LOP

Idem codices, qui in ep. XVIII et XIX.

6 augustinus antonio P¹ a e; inscriptionem om. LOPR (incipit epistula sancti augustini ad antoninum LOP epistola augustini ad antonium R)
7 cum latissime LO collatissime R 10 ipso ex ipsa P 11 quod] quã P¹ 12 et] te L (m. 2 corr. tu) O tu R 13 eam, corr. eum P
audis om., (m. 1?) add. P¹ 21 potius ex potuis P gratiae tibi agenda e add.

cauendus error est, ne quisquam non de homine, sed de ipso hominis bono aliter sentiat, quam ueritas postulat. tu uero, frater dilectissime, qui nullo modo erras credendo uel sciendo magnum bonum esse libenter deo casteque seruire, quemlibet hominum propterea diligas, quod huius boni participem credis, tecum est fructus tuus, etiam si ille non ita sit. quapropter tibi de hac re gratulandum est; illi autem non, si propterea diligitur, sed si talis est, qualem esse existimat, a quo propterea diligitur. quales itaque nos simus quantumque in deum promouerimus, ipse uiderit, cuius non solum de hominis bono, sed de homine ipso non potest errare iudicium. tibi ad mercedem beatitudinis, quod ad hanc rem adtinet, satis est, quod nos tales credens, quales esse oportet seruos dei, toto sinu cordis amplecteris. gratias uero tibi uberes agimus, quod nos cum laudas, tamquam tales simus, mirabiliter hortaris, ut tales esse cupiamus; uberiores etiam, si non solum te commendes orationibus nostris, sed etiam pro nobis orare non praetermittas. gratior enim deo est pro fratre deprecatio, ubi sacrificium caritatis offertur.

3 Paruulum tuum plurimum saluto et secundum praecepta domini salutaria opto grandescere. domui quoque tuae unam fidem et deuotionem ueram, quae sola catholica est, prouenire desidero et precor. in quam rem si quam forte aliam nostram operam necessariam existimas, ne tibi dubites uindicare et communi domino fretus et iure caritatis. illud sane admonuerim religiosissimam prudentiam tuam, ut timorem dei non inrationabilem uel inseras infirmiori uasi tuo uel nutrias diuina

27 I Petr. 3, 7

1 est error *R* *edd.* 2 tunc *P*¹ 4 quemlibet] cum quemlibet *P*¹ *edd.* 5 hominem *L* diligis *edd.* 6 post tecum *m.* ut uidetur 1 *add.* q, *L* ille] ita, *corr.* (*m.* 1?) ille *L* 7 hac// (*parua ras.*) *L* 13 oportet *om.* *L* oportet esse *edd.* seruo, *m.* 1 *corr.* seruos *L* 15 nos conlaudas *LOP* post simus *m.* ut uidetur 1 *add.* et *L* 16 commendis, *corr.* commendes *P* 17 non praetermittas orare pro nobis. gratior est enim deo *edd.* 24 uindicare dubites *edd.* 25 et *om.* *P*¹ a e 27 infirmiori—nutrias *om.* *L*

lectione grauique conloquio. nemo enim fere sollicitus de statu animae suae atque ob hoc sine pertinacia inquirendae uoluntatis domini intentus est, qui bono demonstratore usus non dinoscat, quid inter schisma quodlibet atque unam catholicam
5 intersit.

XXI.

DOMINO BEATISSIMO ET UENERABILI ET IN CONSPECTU DOMINI SINCERA CARITATE CARISSIMO PATRI UALERIO EPISCOPO
AUGUSTINUS PRESBYTER IN DOMINO SALUTEM.

1 10 Ante omnia peto, ut cogitet religiosa prudentia tua nihil esse in hac uita et maxime hoc tempore facilius et laetius et hominibus acceptabilius episcopi aut presbyteri aut diaconi officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur, sed nihil apud deum miserius et tristius et damnabilius; item nihil
15 esse in hac uita et maxime hoc tempore difficilior, laborio-

1 fere om. P¹ edd. praeter m 2 ab L uoluntati edd. 3 que P¹
4 qd P¹ quālibet P¹

P = cod. Parisinus 12193 s. IX.

P¹ = cod. Parisinus 12226 s. IX.

P² = cod. Parisinus nou. acq. 1672 s. IX.

S = cod. Sangallensis 174 s. IX.

P³ = cod. Parisinus nou. acq. 1443 s. IX—X.

M = cod. Monacensis 6266 s. X.

F = cod. Salisburgensis X 29 s. X—XI.

A = cod. Audomaropolitanus 76, 8, 9 s. X—XI.

P⁴ = cod. Parisinus nou. acq. 1444 s. XI.

P⁵ = cod. Parisinus 1958 s. XI.

7 et in] in M *flrm* 8 sincera] sinceritate et M ualeriano A episcopo om. P²P³MFAP⁴ edd. praeter m 10 ante omnia] antea, m. 2 ante omnia PP¹ antea SP⁵ 11 hoc] in hoc (in *exp.*) P² 12 acceptabili P² acceptabilius (us in *ras. m. 2*; *fuisse uid. b*); P³ episcopi* F 13 si perfunctorie (e in *ras. m. 2*) P³ si perfunctoriae, m. 2 sed si perfunctoriae P⁴ superfunctoriae A adulatorie (e in *ras. m. 2*) P³ sed *del. m. 2* P⁴ 14 tristi-us P¹ ita P³ nihil obesse P² 15 hoc] in hoc P²

sus, periculosius episcopi aut presbyteri aut diaconi officio, sed apud deum nihil beatius, si eo modo militetur, quo noster imperator iubet. quis autem iste sit modus, nec a pueritia nec ab adolescentia mea didici. et eo tempore, quo discere coeperam, uis mihi facta est merito peccatorum meorum — nam 5
quid aliud existimem nescio —, ut secundus locus gubernaculorum mihi traderetur, qui remum tenere non noueram.

2 Sed arbitror dominum meum propterea me sic emendare uoluisse, quod multorum peccata nauarum, antequam expertus essem, quid illic agitur, quasi doctior et melior reprehendere 10 audebam. itaque posteaquam missus sum in medium, tunc sentire coepi temeritates reprehensionum mearum, quamquam et antea periculosissimum iudicarem hoc ministerium. et hinc erant illae lacrimae, quas me fundere in nouitate ordinationis meae nonnulli fratres animaduenterunt et nescientes causas 15 doloris mei quibus potuerunt sermonibus, qui omnino ad uulnus meum non pertinerent, tamen bono animo consolati sunt. sed multo, ualde multo amplius expertus sum, quam putabam, non quia nouos aliquos fluctus aut tempestates uidi, quas ante non uideram uel non audieram uel non legeram 20 uel non cogitaueram, sed ad eas euitandas aut perferendas sollertiam et uires meas omnino non noueram et alicuius

2 I Tim. 1, 18—19; II Tim. 2, 4

1 periculosius *om.* *A* 3 imperetor *F* qui *MFA* sit *om.* *P*² 4 et] *ex, m. 2* et *P*¹ *om.* *M* 5 nam quid] numquid *M* (*m. 2* nam quid) *FA* 9 quod] cum *PP*¹*SP*⁵ 10 agatur *PP*¹*S* *flr* agatur (*n. eras.*) *P*⁵ doctor *P*² reprehendere] et reprehendere *M* 11 postquam *MFAP*⁴ *edd. praeter m* 12 coepit (*t. eras.*) *P*³ cepit emeritates *m. 2 corr. M* 13 hinc, *m. 2* haec *P*⁵ haec *P* 14 lacrimae illae *edd.* in ciuitate ordinationis meae *P*²*P*³ in ciuitate ordinationis meae tempore *MFAP*⁴ *edd.* 15 aduerterunt *M* 16 dolores, *corr. m. 1* doloris *F* ad *om. M* 17 pertineret *P*² 18 ualde] ualde ac *m* 19 nuos, *m. 2* nouos *P*⁴ fluctos, *corr. m. 1* fluctus *M* tempestatem *P*²*P*³*MFAP*⁴ (*m. 2* tempestates) *a e f* 20 uideram] noueram *P*²*P*³*MFAP*⁴ *edd.* 21 cogitaueram] cognoueram *A* ad *om. A* adea seuitandas *m. 2 corr. M* eas *om. PP*¹*SP*⁵ perferendas *M* 22 sollertiam aut uires *P*³ sollertias metui res (*m. 2* uires) *S* solertias metui res (*m. 2* metui uires) *P*¹ meas, *m. 2* meas quas *S*

momenti arbitrabar. dominus autem inrisit me et rebus ipsis ostendere uoluit me ipsum mihi.

3 Quod si non damnando, sed miserando fecit — hoc enim spero certe uel nunc cognita aegritudine mea —, debeo
 5 scripturarum eius medicamenta omnia perscrutari et orando ac legendo agere, ut idonea ualitudo animae meae ad tam periculosa negotia tribuatur. quod ante non feci, quia et tempus non habui; tunc enim ordinatus sum, cum de ipso uacationis tempore ad cognoscendas diuinas scripturas cogita-
 10 remus et sic nos disponere uellemus, ut nobis otium ad hoc negotium posset esse. quod uerum est, nondum sciebam, quid mihi deesset ad tale opus, quale me nunc torquet et conterit. quod si propterea in re ipsa didici, quid sit homini neces-
 15 iam mihi non liceat adsequi, quod me non habere cognoui, iubes ergo, ut peream, pater Ualeri? ubi est caritas tua? certe diligis me? certe diligis ipsam ecclesiam, cui me sic ministrare uoluisti? et tamen certus sum, quod et me et ipsam diligis. sed putas me idoneum, cum ego melius me nouerim,
 20 q̄ti tamen nec ipse me nossem, nisi experiendo didicissem.

1 arbitrabar, *m.* 2 eas arbitrabar *P*¹ me arbitrabar *P*³*P*⁴ inrisit autem *M* 2 me uoluit ipsum *M* 3 quid *P*⁴ si *om.* *A* miserando (*se ex ras. et corr. m. ut uid. 1*) *P*⁴ 4 cognoui *P*¹ cognouit (*t del.*) *S* aegritudinē meā *P*¹ 5 praescrutari *P*³ 6 ac] aut *M* 7 ante, *m.* 2 antea *P*² qui, *m.* 2 quia *P*¹*S* 8 habuit *M* cum *om.* *PP*¹ (*add. m. 2*) *SP*⁵ ipsa *M* 9 uocationis *P*¹ actionis *P*²*P*³*MFAP*⁴ *edd.* praeter *m* tempore, *m.* 3 tempore priusquam *S* diuina, *corr.* (*m. 1*?) diuinas *F* diurnas *P*² cogitarem, *m.* 2 dum cogitarem *P* cogitarem, *m.* 2 accedere cogitarem *P*¹ cogitare *P*⁴ 11 esse] esset *M* quod] et quod *MFAP*⁴ *edd.* 12 esset *P*³ ut, *m.* 2 ad *P*¹ ud, *m.* 2 ad *S* at, *m.* 2 ad *P*⁴ nunc me *M* conterit] conterit necessarium *P*³ 13 proptere, *m.* 2 propterea *M* in se ipsa *S* (*m.* 2 in re ipsa) *P*³ ipse ipsa, *m.* 2 ipse illud *P*¹ 14 quid, *corr. m. ut uid. 2* quam *P*¹ populum, *m.* 2 populo *P*¹ 15 non mihi *P*²*P*³*FAP*⁴ *edd.* 16 peream *ex corr. m.* 2 *P*⁵ precam *P* exprimam *A* parter, *m.* 2 pater *P*¹ 17 diliges *M* ipsam diligis *M* 18 ipsum *P*¹ (*corr. m. 1* ipsam) *S* (*m.* 2 ipsam) 19 me idoneum, *sed* me *in marg. m. 1* *P*³ 20 ni *P* dedicissem, *m.* 2 didicissem *P*

4 Sed dicit fortasse sanctitas tua: uellem scire, quid desit instructioni tuae. tam multa autem sunt, ut facilius possim enumerare, quae habeam, quam quae habere desidero. auderem enim dicere scire me et plena fide retinere, quid pertineat ad salutem nostram. sed hoc ipsum quo modo ministrem ad salutem aliorum non quaerens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salui fiant? et sunt fortasse aliqua, immo non est dubitandum esse in sanctis libris conscripta consilia. quibus cognitis et adprehensis possit homo dei rebus ecclesiasticis ordinationibus ministrare aut certe inter manus iniquorum uel uiuere conscientia saniore uel mori, ut illa uita non amittatur, cui uni christiana corda humilia et mansueta suspirant. quo modo autem hoc fieri potest, nisi, quem ad modum ipse dominus dicit, petendo quaerendo pulsando, id est orando legendo plangendo? ad quod negotium mihi paruum tempus uelut usque ad pascha impetrare uolui per fratres a tua sincerissima et uenerabili caritate et nunc per has preces uolo.

5 Quid enim responsurus sum domino iudici? non poteram ista iam quaerere, cum ecclesiasticis negotiis impedirer? si ergo mihi dicat: serue nequam, si uilla ecclesiae calumniosum aliquem pateretur, cuius fructibus colligendis magna opera inpenditur neglecto agro, quem rigaui sanguine meo, si quid

6 I Cor. 10, 33 14 Matth. 7, 7—8; Luc. 11, 9—10 21 Matth. 18, 32; Luc. 19, 22

3 quâque (âque ex corr. m. 2; fuitne eq;?) M quamq; A audio P³MFAP⁴ edd. praeter m audio P² 4 scire om. P³ 5 ministrarem P 10 rebus, m. 2 rebus et P¹ rebus, corr. m. fortasse 1 rebus et S ordinationibus PP¹SP⁴P⁵ a et ordinationibus e 11 uiuere (r eras. ?) P³ saniore, m. 2 saniori P 12 uitâ M om|mittatur P³ 13 susciperant P² 14 ipse om. M paenitendo (a eras. et ni m. 2 del.) P⁴ 15 plangendo] agendo PP¹SP⁵ 16 parum, m. 2 paruum P¹ uel PP¹SP³P⁵ eflr a F pascham (m eras.) P¹ impetrari MFA edd. praeter m 18 uolui P² 19 quid enim] equidem ni (alia m. enim pro em ni) P² responsurus (postr. l. in ras. m. 1; fuitne m ?) P³ 21 siue illa M seu illa F si illa P² ecclesia M 22 magnam operam penditur P² 23 quem] quae P²

agere pro ea posses apud iudicem terrae, nonne omnibus
 consentientibus, nonnullis etiam iubentibus et cogentibus
 pergeres et, si contra te iudicaretur, etiam trans mare pro-
 ficisceris? atque hoc modo uel annuam uel amplius absen-
 5 tiam tuam nulla querela reuocaret, ne alius possideret terram
 non animae sed corpori pauperum necessariam, quorum tamen
 famem uiuae arbores meae multo facilius mihique gratius, si
 diligenter colerentur, explerent. cur ergo ad discendam agri-
 culturam meam uacationem temporis tibi defuisse causeris?
 10 dic mihi, quid respondeam; rogo te. an forte uis dicam:
 senex Ualerius dum me omnibus rebus instructum esse
 credidisset, quanto amplius me dilexit, tanto minus discere ista
 permisit?

6 Attende omnia ista, senex Ualeri; obsecro te per bonitatem
 15 et seueritatem Christi, per misericordiam et iudicium eius,
 per eum, tantam qui tibi inspirauit erga nos caritatem, ut
 ne te nec pro lucro animae nostrae audeamus offendere. sic
 autem mihi dominum et Christum testem facis innocentiae
 et caritatis et sinceri affectus, quem circa nos habes, quasi
 20 ego non de his iurare omnibus possum. ipsam ergo caritatem
 et affectum inploro, ut miserearis mei et concedas mihi ad
 hoc, quod rogauit, tempus, quantum rogauit, atque adiuues
 me orationibus tuis, ut non sit inane desiderium meum nec

1 posses pro ea *M* poses *F* terrae] terreno *P*² 2 nonnullis
ras. ex nonnullus *P*¹ 3 pergeris *P*² proficisceris *P* (*m. 2* profici-
 sceres) *F*²*F*³*P*⁴ (*corr. m. 1* proficisceris) 4 uel eo amplius *m* 6 animo *P*³
 corporis *M* 7 uiuae (*prima l. ex corr. m. 2*) *P*¹ arboris, *m. 2*
 arbores *P*¹*S* si *om. A* 8 discendum *P*² 9 uacationem, *corr. (m. 1) 2*
 uacationem *F*¹ uagationem, *m. 2* uacationem *F*⁴ defuisset, *m. 2* de-
 fuisse *S* 10 an] ante *P*² 11 me *om. M* 12 dicere *P*² ista
 discere *P* *edd.* ista *om. M* 16 qui tibi tantam *PP*¹*SP*⁵ qui tantam
 tibi *P*⁴ *edd.* 17 ne *del. m. 2* *P*¹ *om. P*²*P*³*MF**AF*⁴ *edd. praeter m*
sic* *P*³ si, *corr. m. 1* sic *F* 18 deum *P*²*P*³*F**AF*⁴ *edd.* testem
 facis] mihi facis testem *M* 19 sincere *P*² 20 possum, *ras.* possim *P*¹
 possum, *m. 2* possim *S* possim *F*³ *edd. praeter a* ipsam, *m. 2* per
 ipsam *P*¹ ipsum *P*² 21 et affectum] uel affectum *P*⁴ 22 quod rogauit]
 quod rogauit *P*³ adiuues *I*³

infructuosa ecclesiae Christi atque utilitati fratrum et conseruorum meorum absentia mea. scio quod illam caritatem pro me orantem maxime in tali causa non despicit dominus et eam sicut sacrificium suauitatis accipiens fortassis breuiore tempore, quam postulauit, me saluberrimis consiliis de scripturis suis reddet instructum. 5

XXII.

AURELIO EPISCOPO AUGUSTINUS PRESBYTER.

I1 Qua gratia responderem litteris sanctitatis tuae, cum diu haesitans non reperirem — omnia enim uicit affectus animi 10 mei, quem iam sponte surgentem lectio epistulae tuae multo ardentius excitauit —, commisi me tamen deo, qui pro uiribus meis operaretur in me, ut ea rescriberem, quae utrique nostrum studio in domino et cura ecclesiastica pro tua praestantia et mea obsecundatione congruerent. atque illud primum, quod 15 orationibus meis te adiuuari credis, non solum non defugio,

1 infructuosum *A* ecclesia *PP*¹ (*corr.* ecclesiae) *SMFP*⁵ utilitas *PP*¹ (*m.* 2 utilitatibus) *SP*⁵ utiliti *M* 2 sci, *m.* 2 scio *P*⁵ illa caritate pro me orante *P*²*P*³*MFA* *a e* 3 maxime *in fine u. om. M* despicit, *m.* 2 dispicit *PP*⁵ despiciet *P*⁴ despiciet *flrm* aberit *a e* 4 et eam] etiam *P*⁴ breuiori *PSP*⁵.

P = *cod. Parisinus 12193 s. IX.*

*P*¹ = *cod. Parisinus 12226 s. IX.*

*P*² = *cod. Parisinus nou. acq. 1672 s. IX.*

S = *cod. Sangallensis 174 s. IX.*

H = *cod. Palatinus 209 s. X.*

*P*³ = *cod. Parisinus 1958 s. XI.*

*P*⁴ = *cod. Parisinus 14480 s. XII.*

8 *Inscriptionem om. PP*³ 9 respondere, *alia m.* responderem *S* respondere *PP*¹*HP*³ 10 omnia enim uerba uicit *P*² 12 extuauit *P*² tamen] iam *edd. (Mign. tamen)* qui] quippe *P*² 13 rescribere *P*² 14 in domino studio *sed signis m. 1 corr. P*⁴ cura ecclesiastica *P*¹ (*corr. m. ut uid. 1 curae ecclesiasticae*) *S* (*m. 2 curae ecclesiasticae*) curae ecclesiasticae *PP*³ (*sed utraque extrema littera e postea addita uidetur m. fortasse 1*) *P*⁴ presentia *P*² 15 obsecundatione, *corr.* obsecundationi *P*³ obsecundationi *P* congrueret *P*² illum, *corr.* illud *S* illum *PP*¹ (*m. 2 illud*) *P*² 16 non solum non] non solum *PP*¹*P*³ diffugio *P*⁴

uerum etiam libenter amplector. ita enim etsi non meis, at
 certe tuis me dominus noster exaudiet. quod fratrem Alypium
 in nostra coniunctione mansisse, ut exemplo sit fratribus curas
 mundi huius uitare cupientibus, beniuolentissime accepisti, ago
 5 gratias, quas nullis uerbis explicare possim; deus hoc rependat
 in animam tuam. omnis itaque fratrum coetus, qui apud eos
 coepit coalescere, tanta tibi praerogatiua obstrictus est, ut
 locis terrarum tantum longe disiunctis ita nobis consulueris
 tamquam praesentissimus spiritu. quapropter precibus, quantum
 10 ualemus, incumbimus, ut gregem tibi commissum tecum do-
 minus sustinere dignetur nec te uspiam deserere, sed adesse
 adiutor in opportunitatibus faciens cum ecclesia sua
 misericordiam per sacerdotium tuum, qualem spiritales
 uiri ut faciat lacrimis eum gemitibusque interpellant.
 2 15 Scias itaque, domine beatissime et plenissima caritate
 uenerabilis, non desperare nos, immo sperare nos uehementer,
 quod dominus et deus noster per auctoritatem personae, quam
 geris, quam non carni, sed spiritu tuo inpositam esse con-
 fidimus, multas carnales foeditates et aegritudines, quas Africana
 20 ecclesia in multis patitur, in paucis gemit . . . . .
 conciliorum graui ense et tua grauitate posse sanari. cum

12 Ps. 9, 10; 17, 51

1 at, *m.* 2 aut *P* aut *H* ut *P*¹ (*m.* 2 *del.*) *S* (*corr.* aut) uel *a e*
om. *P*⁴ *f l r m* 2 tuis] tuis meritis *P*². *me*** (is *eras.*?) *P*¹ meis *PSP*³
 noster] nunc *a e f* 3 in nostra coniunctionem (*corr.* coniunctione) *S* in
 nostram coniunctionem *PP*¹*H**P*³*P*⁴ 5 possim, *m.* 2 possum *P* possum *P*²
 dominus *edd.* 6 omni, *corr.* *m.* 1 omnis *P*¹ eos] nos *edd.* 7 tam *P*²
 8 disiunctus *I*³ 9 praesentissimo spiritu *H* praesentissimum spiri-
 tum *PP*¹ (*m.* 2 *supra* praesens sis spiritu) *S* (*m.* 2 per praesentissimum
 spiritum) *P*³ praesens sis spiritu *P*⁴ 10 regem, *corr.* *m.* ut *uid.* 1
 gregem *P*³ regimen *P*² regnum *P*¹ (*m.* 2 *supra* 1 gregem) *S* (*m.* 2
 regimen) *H* locum *a e f* 11 uspiam] aspi]piciam *P* aspiciam *P*³
 12 sua *om.* *P*² 13 misericordia, *m.* 2 misericordiam *P* quales, *corr.*
m. 1 qualem *P*⁴ 14 lacrimas, *corr.* (*m.* 1?) lacrimis *P*¹ gemitibus-
 que *om.* *P*² interpellat, *corr.* *m.* 1 interpellant *P*² 16 sperare nos]
 sperare *P*² *edd.* 17 personam *P*² 18 spiritu, *corr.* (*m.* 1?) spiritui *P*¹
 spiritui *P*²*S**F*⁴ *edd.* 20 pacis *P*² ante gemit *m.* 4 in *marg.* *add.* non *P*¹
 21 consiliorum *codd.* *edd.*; in *marg.* *ed.* *Reinhartianae* 1668 al con-

enim apostolus tria breuiter genera uitiorum detestanda et uitanda uno in loco posuerit, de quibus innumerabilium peccatorum exurrexit seges, unum horum, quod quidem secundo loco posuit, acerrime in ecclesia uindicatur; duo autem reliqua, id est primum et ultimum, tolerabilia uidentur hominibus atque ita paulatim fieri potest, ut nec uitia iam putentur. ait enim uas electionis: Non in commissationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et in pudicitiiis, non in contentione et zelo; sed induite uos dominum Iesum Christum et carnis curam ne feceritis in concupiscentiis.

3 Horum ergo trium cubilia et in pudicitiae ita magnum crimen putatur, ut nemo dignus non modo ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione uideatur, qui se isto peccato maculauerit. et recte omnino. sed quare solum? commissationes enim et ebrietates ita concessae et licitae putantur, ut in honore etiam beatissimorum martyrum non solum per dies sollemnes, quod ipsum quis non lugendum uideat, qui haec non carnis oculis inspicit, sed etiam cotidie celebrentur. quam foeditatem, si tantum flagitiosa et non etiam sacrilega esset, quibuscumque tolerantiae uiribus sustentandam putaremus. quamquam ubi est illud, quod cum multa uitia enumerasset idem apostolus, inter quae posuit ebriosos,

7 Rom. 13, 13—14

ciliorum *idemque coniecerunt Maurini; cf. p. 57, 23; lacunam significauit* graui ense *H* graui ee (*m. 2 super i posuit a et alterum e exp.*) *P* graui esse *I¹S* (*m. 2 ense*) *P³P⁴* grauitate *P²* *edd.* grauitate] uiuacitate *P²* *om. edd.* possit *edd.* sanare *P⁴* *edd.*

1 breuiter tria *P²* 3 uitiorum *l r m* exhorrescit *P²* exurgit *P⁴* *edd.* quidem] dem, *corr. alia m.* quidem *S* de *PP¹* (*exp. m. 2*) *HP³* *om. P²P⁴* *edd.* 5 tolerabiliora *P⁴* 7 in *om. P* (*add. m. 2*) *HP³* 8 in *om. P²HP³* impuditiis *HP⁴* 9 in *om. P²HP³* nec zelo *P²* et dolo *PP¹SHP³P⁴* *edd.*; *Septuag.* καὶ ζήλῳ, *Vulg.* et aemulatione; *cf. p. 59, 12* induite uos] induite *P²* induimini *P⁴* 12 tam *edd.* 13 putantur *edd.* 14 uideatur *P* 15 peccato isto *H* maculauit *edd.* et in fine *u. om. P²* 16 enim *om. P²* 17 in honorem *P²* *edd.* 18 ipsud, *m. 2* ipsum *F²* quis (*is in ras., i m. 2*) *P²* 19 carnis *edd.* 20 caelebrantur *H* quae foeditas *edd.* 21 esse *P²* sustinendam *P²*

ita conclusit, ut diceret: cum talibus nec panem edere?
 sed feramus haec in luxu et labe domestica et eorum con-
 uuiorum, quae priuatis parietibus continentur, accipiamusque
 cum eis corpus Christi, cum quibus panem edere prohibemur:
 5 saltem de sanctorum corporum sepulcris, saltem de locis sacra-
 mentorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur. quis
 enim audet uetare priuatim, quod cum frequentatur in sanctis
 locis, honor martyrum nominatur?

4 Haec si prima Africa temptaret auferre, a ceteris terris
 10 imitatione digna esse deberet; cum uero et per Italiae maximam
 partem et in aliis omnibus aut prope omnibus transmarinis
 ecclesiis, partim quia numquam facta sunt, partim quia uel
 orta uel inueterata sanctorum et uere de uita futura cogitan-
 tium episcoporum diligentia et animaduersione extincta atque
 15 deleta sunt, ... dubitare quo modo possumus
 tantam morum labem uel proposito tam lato exemplo emendare?
 et nos quidem illarum partium hominem habemus episcopum,
 unde magnas deo agimus gratias. quamquam eius modestiae
 atque lenitatis est, eius denique prudentiae et sollicitudinis in
 20 domino, ut, etiam si Afer esset, cito illi de scripturis per-
 suaderetur curandum, quod licentiosa et male libera consuetudo
 uulnus infixit, sed tanta pestilentia est huius mali, ut sanari
 prorsus, quantum mihi uidetur, nisi concilii auctoritate non

1 I Cor. 5, 11

2 labe et luxu P² 7 audet, m. 2 audeat P³ priuatim uetare P²
 negare priuatim a e 9 auferret P² a om., m. 1 s. u. add. P⁴
 10 maximam] maximi maximam P² 11 marinis H 12 partim om. P²
 numquam—quia in fine pag. om. P nusquam SHP³I⁴ 13 uera P²
 de uita] debita P² a e f 15 sint edd. dubitam, m. 2 dubitare S
 dubitamus PP¹P³P⁴ edd. non dubitemus P²; lacunam significauit quo
 modo possumus om. P² 16 proposito P² late in Mss. esse adnotatum
 est in l r m idque recepit Migne. 17 hominem illarum partium P⁴
 18 agimus gratias deo edd. praeter a agius, corr. m. ut uid. 1 agi-
 mus P¹ 19 atque—prudentiae om., m. 2 in marg. add. P¹ est om. H
 eiusdemque P¹ (m. 3 eius denique) P⁴ prudentiae I² ac P⁴
 21 licentiora P² 22 pestilentia (a ex e m. 1) H

possit, aut, si ab una ecclesia inchoanda est medicina, sicut uidetur audaciae mutare conari, quod Carthaginensis ecclesia tenet, sic magnae inpudentiae est uelle seruare, quod Carthaginensis ecclesia correxit. ad hanc autem rem quis alius episcopus esset optandus, nisi qui ea diaconus execra-
batur? 5

5 Sed quod erat tunc dolendum, nunc auferendum est non aspere, sed, sicut scriptum est, in spiritu lenitatis et mansuetudinis. dant enim mihi fiduciam litterae tuae, indices germanissimae caritatis, ut tecum tamquam mecum 10 audeam conloqui. non ergo aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. sic enim agendum est cum multitudine, seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. et si quid minamur, cum dolore fiat de 15 scripturis comminando uindictam futuram, ne nos ipsi in nostra potestate, sed deus in nostro sermone timeatur. ita prius mouebuntur spiritales uel spiritalibus proximi, quorum auctoritate et lenissimis quidem sed instantissimis admonitionibus cetera multitudo frangatur. 20

6 Sed quoniam istae in cimiteriis ebrietates et luxuriosa conuiuia non solum honores martyrum a carnali et inperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum, mihi uidetur facilius

8 Gal. 6, 1; I Cor. 4, 21

1 si ab] sub *PP*³ (u ex corr. m. 2) 2 mutari *P*² Carthaginensis edd. 3 si, m. 2 sic *P*¹ quod] quem a quae cett. edd. 4 Carthaginensis edd. 5 esse. corr. (m. 1²) esset *P*¹ optandis, corr. m. 1 optandus *S* qui ea, sed e ex corr. (m. 1² fuitne t?) *P*² qui ea, m. 2 qui eā *P*³ 9 fiduciam mihi *S* fiducia, m. 2 fiduciam *P*¹ 10 indices (s ex ras. et corr. m. ut uid. 1) *P* 11 aspere estuandū estimo *P*² 12 modo om. *P*² imperitiose *P* imperiosae (a exp. et super e m. ut uid. 1 o add., sed eras.) *P*¹ imperiosę *P*² imperiose *SHP*³*P*⁴ ista] ita *PP*³ dicendo *P* 15 im *S* 16 uindicta futura nec *P*² 17 dominus *P*⁴ itaque a e f primitus *P*² 21 cimitheriis *P* cymiteriis *P*²*P*³ climiteriis, m. 2 cymiteriis *S* coemiteriis e f l coemeteriis r m

illis dissuaderi posse istam foeditatem ac turpitudinem, si et de scripturis prohibeatur et oblationes pro spiritibus dormientium, quas uere aliquid adiuuare credendum est, super ipsas memorias non sint sumptuosae atque omnibus petentibus
 5 sine typho et cum alacritate praebeantur neque uendantur; sed si quis pro religione aliquid pecuniae offerre uoluerit, in praesenti pauperibus eroget. ita nec deserere uidebuntur memorias suorum, quod potest gignere non leuem cordis dolorem, et id celebrabitur in ecclesia, quod pie honesteque
 10 celebratur. haec interim de commissationibus et ebrietatibus dicta sint.

II 7 De contentione autem et zelo quid me attinet dicere, quando ista uitia non in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt? horum autem morborum mater superbia est et humanae laudis
 15 auditas, quae etiam hypocrisin saepe generat. huic non resistitur, nisi crebris diuinorum librorum testimoniis incutiatur timor et caritas dei, si tamen ille, qui hoc agit, se ipsum praebeat patientiae atque humilitatis exemplum minus sibi adsumendo, quam offertur, sed tamen ab eis, qui se honorant,
 20 nec totum nec nihil accipiendo et id, quod accipitur laudis aut honoris, non propter se, qui totus coram deo esse debet et humana contemnere, sed propter illos accipiat, quibus consulere non potest, si nimia deiectione uilescat. ad hoc enim

1 illi a illic *cett. edd.* suaderi *PHP³* suadere *P¹S* (*m. 1?* *corr.* suaderi) *P⁴* hac turpitudinem *P²* ac pulchritudinem *PP¹* (*m. 3* *l* turpitudinem) *S* (*m. ut uid. 1 corr.* ad pulchritudinem et *m. 2 add.* mutari) *P³*
 2 dormitientium *P⁴* 3 super quas *m. 3* quibus *add. sed eras. P¹*
 4 ipsas] ipsas esse *PP¹* (*in marg. m. 3* *l* eorum) *SHP³P⁴* *n'////sint P⁴*
 5 typo *PP¹* (*m. 2 typho*) *P²SP³* a tippo *P⁴* *uendantur *P⁴* 6 sed si, *alia m.* sed et si *S* quis] *q̄: P²* relegine, *ccrr. m. 1* religine, *m. 2* religione *P¹* 7 erogetur *P⁴* 8 suorum] mortuorum *P²* *n'//// P⁴*
 9 pie et honeste *edd.* 11 sunt, *corr. m. 1* sint *S* sunt *PP¹P³P⁴*
 12 autem *om. H* dolo *PP¹SHP³P⁴* *edd.; cf. p. 56, 9* 13 im plebe *S* 15 ypocrisin *P²* hypocrisim *SP⁴* *edd. praeter r* huic enim non *H* 16 testimoniorum *P²* incutiatae, *m. 2* incutiatur *P¹* 17 aegit (*e exp.*) *P¹* 18 paenitentiae *P* 19 eis] aliis *P* 21 prop, *m. 2* propter *P¹* quo *H* 22 conten|dere *P* 23 dilectione *PP¹S* (*m. 2* deiectione) *HP³P⁴*

pertinet, quod dictum est: Nemo iuuentutem tuam contemnat, cum ille hoc dixerit, qui alio loco ait: Si hominibus placere uellem, Christi seruus non essem.

8 Magnum est de honoribus et laudibus hominum non laetari, sed et omnem inanem pompam praecidere et, si quid inde necessarium retinetur, id totum ad utilitatem honorantium salutemque conferre. non enim frustra dictum est: Deus confringet ossa hominibus placere uolentium. quid enim languidius, quid tam sine stabilitate ac fortitudine, quod ossa significant, quam homo, quem male loquentium lingua debilitat, cum sciat falsa esse, quae dicuntur? cuius rei dolor nullo modo animae uiscera dilaniaret, si non amor laudis eius ossa confringeret. praesumo de robore animi tui; itaque ista, quae tecum confero, mihi dico; dignaris tamen, credo, mecum considerare, quam sint grauia, quam difficilia. non enim huius hostis uires sentit, nisi qui ei bellum indixerit, quia, etsi cuiquam facile est laude carere, dum denegatur, difficile est ea non delectari, cum offertur. et tamen tanta mentis in deum debet esse suspensio, ut, si non merito laudemur, corrigamus eos, quos possumus, ne arbitrentur aut in nobis esse, quod non est, aut nostrum esse, quod dei est, aut ea laudent, quae quamuis non desint nobis aut etiam

1 I Tim. 4, 12   2 Gal. 1, 10   7 Ps. 52, 6

2 hoc ille *edd.*   3 placere (~ *eras.*) *P*⁴   5 minantem *PP*¹*S* (*m.* 2 inanem) *HP*³*P*⁴   pompam inanem *edd.*   popam, *alia m.* pompam *P*² praecedere, *m.* 2 praecidere *P*¹   6 ad utilitatem—dictum *om.* *P* honorandam *P*¹*SHP*³*P*⁴   7 dominus *P*⁴   8 confringit *H* hominum placere uolentibus *PP*¹ (*m.* 2 hominibus placere uolentibus) *S* (*m.* 2 hominibus placere uolentium) *HP*³ hominum placere uolentium *P*⁴ *edd.*; *Septuag.* ἀνθρώπων ἀρέτων, *Vulg.* eorum qui hominibus placent   10 loquentia, *m.* 2 loquentium *P* loquentiam *P*³   12 nullumodo, *alia m.* nullo modo *P*² delaniaret, *m.* 2 dilaniaret *P*¹   13 ossa eius *edd.*   confringeret *P*²   14 mihi] nihil *P*   15 credo *om.* *P*²   difficilia] sint difficilia *HP*⁴   17 etsi] si *m.*   cuiqua *P*²   laude—difficile est *om.* *P*²   18 eam *P*¹ (*m. del. m.* 2) *S* (*m. del.*) eam (~ *eras.*) *P*³   20 aut id in *P*²   21 nostram *P*¹ (*corr. m. ut uid.* 1 nostrum) *S* (*m.* 2 nostrum)

supersint, nequaquam tamen sint laudabilia, uelut sunt bona omnia, quae uel cum pecoribus habemus communia uel cum impiis hominibus. si autem merito laudamur propter deum, gratulemur eis, quibus placet uerum bonum, non tamen nobis, 5 quia placemus hominibus, sed si coram deo tales sumus, quales esse nos credunt, et non tribuitur nobis sed deo, cuius dona sunt omnia, quae uere meritoque laudantur. haec mihi ipse canto cotidie uel potius ille, cuius salutaria praecepta sunt, quaecumque siue in diuinis lectionibus inueniuntur siue 10 quae intrinsecus animo suggeruntur. et tamen uehementer cum aduersario dimicans saepe ab eo uulnera accipio, cum delectationem oblatae laudis mihi auferre non possum.

9 Haec propterea scripsi, ut, si tuae sanctitati iam non sunt necessaria, siue quod plura ipse huius modi cogites atque 15 utiliora siue quod tuae sanctitati medicina ista non opus sit, mala tamen mea nota sint tibi sciasque, unde pro mea infirmitate deum rogare digneris. quod ut inpensissime facias, obsecro per humanitatem illius, qui praeceptum dedit, ut inuicem onera nostra portemus. multa sunt, quae de nostra 20 uita et conuersatione deflerem, quae nollem per litteras ad te uenire, sed inter cor meum et cor tuum nulla essent ministeria praeter os meum et aures tuas. si autem uenerabilis nobis

18 Gal. 6, 2

1 nequaquam tamen sint *om.* P² sunt *edd.* uelut] uel ad P uel at P³ omnia bona P¹P⁴ 3 autem merito P propter deum *om.* P² 4 uerbum PP¹ (b *eras.*) SP³ non] nec P⁴ nobis *om.* H pro his *a e f* 5 talis, *corr. m.* 1 tales P⁴ 6 quales//// P⁴ nos esse *edd.* non *om.* PP³ tribuitur, *m.* 2 tribuatur S deus, *corr. m.* 1 deo P¹ 8 ipse, *m.* 2 supra ipsi P¹ ipsi P⁴ tanto H tantos P¹ (*m.* 2 tantum) S (*m.* 2 canto) tantum P⁴ illo PS (*m.* 2 illi) HP³ illos, *m.* 2 illi P¹ illi P⁴ 9 inueniantur H 10 quae *om.* PP³ 11 cum hoc aduersario P² semper SP⁴ capio *edd.* 12 delectationem, *corr. m.* 1 delectationem P¹ delectatione P² delectatione, *m.* 2 delectationem SP³ oblectae P 14 huiusmodi ipse P² *edd.* 15 opus non H 16 tamen mea] tamen ea P¹P⁴ 18 illis P² 19 de nostra uita et] de nostra uitae PP³ de uita nostra et *edd.* 20 conuersatione* (*m. eras.*) apud te deflerem P² 21 sed, *m.* 2 si S si *edd.* praeter a inter] in P² ulla *edd.* praeter a

omniumque nostrum tota sinceritate carissimus, cuius in te
 uere fraternam, cum praesens essem, benignitatem studiumque
 perspexi, senex Saturninus si dignatus fuerit, quando oppor-
 tunum uidebit, ad nos uenire, quicquid cum eius sanctitate
 et spiritali affectu conloqui potuerimus, aut nihil aut non 5
 multum distabit, ac si cum tua dignatione id ageremus. quod
 ut nobiscum ab eo petere atque impetrare digneris, tantis
 precibus posco, quantis uerba nulla sufficiunt. absentiam enim
 meam tantum longe Hipponienses uehementer nimisque formi-
 dant neque ullo modo mihi sic uolunt credere ut et ego uobis. 10

Agrum fratribus datum prouisione et liberalitate tua didi-
 cimus ante epistulam tuam per sanctum fratrem et conseruum
 nostrum Parthenium, a quo multa alia, quae audire desidera-
 bamus, audiuius. praestabit dominus, ut etiam cetera, quae
 adhuc desideramus, impleantur. 15

3 senes P^2 si eras. P^1 si del. S om. P^2P^4 edd. 4 uidebit, $m. 2$
 uidebitur P^3 uidebitur PP^1SP^4 flr m uos P 6 distauit, $m. 2$
 distabit P^1 sic P^2 dignitate P^1 7 petere ab eo P^4 8 poco,
 alia $m.$ posco P^2 absentia enim mea P^2 9 tantam PP^1S (tan-
 del.) P^3P^4 tam P^2 ipponenses S Hipponenses edd. 10 ullumodo P^2
 cedere P et om. P^2 uobis, $m. 2$ in marg. uideam P^1 uideam P^4
 Migne 11 agrum, $m. 2$ agrum quem P^1 agrum quem P^4 Migne
 14 praestauit, $m. 2$ praestabit P^1 quae ea adhuc P^1 (ea exp.) S (ea del.)

XXIII.

DOMINO DILECTISSIMO ET HONORABILI FRATRI MAXIMINO
AUGUSTINUS PRESBYTER ECCLESIAE CATHOLICAE IN DOMINO
SALUTEM.

1 5 Priusquam ad rem ueniam, de qua tuae beniuolentiae scri-
bere uolui, tituli huius epistulae, ne uel te uel alium quem-
piam moueat, rationem breuiter reddam. 'domino' scripsi, quia
scriptum est: Uos in libertatem uocati estis, fratres;
tantum ne libertatem in occasionem carnis detis,
10 sed per caritatem seruite inuicem. cum ergo uel hoc
ipso officio litterarum per caritatem tibi seruiam, non absurde
te dominum uoco propter unum et uerum dominum nostrum,
qui nobis ista praecepit. 'dilectissimo' autem quod scripsi,
nouit deus, quod non solum te diligam, sed ita diligam ut
15 me ipsum, quando quidem bene mihi sum conscius et bona me

8 Gal. 5, 13

P = cod. Parisinus 12193 s. IX.

*P*¹ = cod. Parisinus 12226 s. IX.

S = cod. Sangallensis 174 s. IX.

*P*² = cod. Parisinus nou. acq. 1443 s. IX—X.

H = cod. Palatinus 209 s. X.

M = cod. Monacensis 6266 s. X.

F = cod. Salisburgensis X 29 s. X—XI.

A = cod. Audomaropolitanus 76, 8, 9 s. X—XI.

*P*³ = cod. Parisinus nou. acq. 1444 s. XI.

*P*⁴ = cod. Parisinus 1958 s. XI.

E = cod. Cheltenhamensis 16588 s. XI. priorem tantum partem
habet usque ad p. 67, 6 uerissimae.

K = cod. Casinensis 232¹ s. XII.

2 dilecto *PSP*⁴ dilect *P*¹ macrobio *P* (m. 2 macrobio) *P*¹*SHP*⁴
Macrobio s 4 salutem] aeternam salutem *PP*¹*SH* s aeterna (m. 2
aeternā) salutem *P*⁴ 6 titulus *PP*¹ (m. 2 tituli) *SHF*⁴ s uel ante te
om. *PP*¹*SHP*⁴ s 7 domine *P*² 8 uos] uos autem *P*¹ in libertate *PP*¹
(m. 2 in libertatem) *AP*⁴ s est, m. 2 estis *F*¹ 9 in occasione *PP*¹*SP*⁴
10 sed per] su (m. 2 sed) | per *P*¹ seruire *A a* ergo] ego *P*² 12 deum *K*
nostrum] nostrum iesum *P*² 14 dominus *M* sed ita diligam om.,
m. 2 add. *K* ita] ita te *P* 15 me om., m. 1 add. *P*¹ sum** (us
eras.) *P*² et del. m. 2 *P*¹ om. *MFAP*³*E* edd. praeter s bona (ras.
super a) et ibi *M*

tibi optare quae mihi. 'honorabili' uero quod addidi, non ad hoc addidi, ut honorarem episcopatum tuum; mihi enim episcopus non es. neque hoc cum contumelia dictum acceperis, sed ex animo, quo in ore nostro esse debet est est, non non. neque enim ignoras aut quisquam hominum, qui nos nouit, ignorat neque te esse episcopum meum neque me presbyterum tuum. honorabilem igitur ex ea regula te libenter appello, qua noui te esse hominem et noui hominem ad imaginem dei et similitudinem factum et in honore positum ipso ordine et iure naturae, si tamen intellegendo, quae intellegenda sunt, seruet honorem suum. nam ita scriptum est: Homo in honore positus non intellexit; comparatus est iumentis insensatis et similis factus est illis. cur ergo te honorabilem, in quantum homo es, non appellem, cum praesertim de tua salute atque correctione, quam diu in hac uita es, desperare non audeam? 'fratrem' uero ut uocem, non te latet praeceptum nobis esse diuinitus, ut etiam eis, qui negant se fratres nostros esse, dicamus: 'Fratres nostri estis'. et hoc uehementer ualet ad causam, propter quam scribere uolui fraternitati tuae. iam enim reddita ratione, cur epistolae talem ianuam fecerim, audi placidissime, quae sequuntur.

2 Ego cum in ista regione consuetudinem hominum lugendam

4 Matth. 5, 37; Iac. 5, 12 8 Gen. 1, 27 11 Ps. 48, 21 17 Es. 66, 5

1 quae] quam *E* non ad hoc addidi *om.*, *m.* 2 in marg. add. *P*³ addi, *m.* 2 addidi *P*¹ 3 es, corr. es *K* neque] sed neque *P*¹*S* cum *om.* *A* dictum *om.* *PP*¹*SHP*⁴ *s* acciperis *F* 4 quod *PP*¹*S* (d del.) *HP*⁴ *s* in/// (ras. 2—3 l.) *F* nostro] non, *m.* 2 nostro *P*¹*S* non *PHP*⁴ *om.* *s* esse *om.* *MFAP*³ (*m.* 2 add.) *K* debet esse *P*²*E* edd. praeter *s* 5 qui* (*s* eras.) *P*³ 6 me] me esse *E* presbyter, *m.* 2 presbyterum *P*³ 8 qu* *a* *S* quia *K* *s* 9 et similitudinem dei *PP*¹*SHP*⁴ *s* factam, corr. *m.* 1 factum *P* 12 in ore, *m.* 2 in honore *P*¹ 13 insipientis, *m.* 2 insipientibus *P*⁴ insipientibus *PK* *s* cum *PP*¹ (*m.* 2 cur) *S* (*m.* 2 cur non) *HP*⁴*E* *s* 14 te *om.*, *m.* 2 add. *P*¹ honorabilem te *M* non *om.* *PP*¹ (add. *m.* 2) *SHP*⁴ *s* apellem (*post.* e *ex* corr. *m.* 2) *P* 17 te *om.* *P*² lactet *A* 18 se *om.* *A* nostri *A* dicamus—estis *om.* *A* 19 quam in fine u. *om.*, *m.* 2 add. *P*³ 20 fraternitati *ras.* *ex* fraternitatē *A* 21 placidissima (*super* a *ras.*) *M* 22 in *om.*, *m.* 1 add. *E*

atque plangendam, qui cum christiano nomine glorientur,
 Christianos rebaptizare non dubitant, quibus uerbis poteram,
 detestarer, non defuerunt laudatores tui, qui mihi dicerent te
 ista non facere. fateor, primo non credidi. deinde considerans
 5 posse fieri, ut animam humanam de futura uita cogitantem
 dei timor inuaderet, ut se ab scelere apertissimo temperaret,
 gratulatus credidi, quod tali proposito ab ecclesia catholica
 nolueris esse nimis alienus. quaerebam sane occasionem lo-
 quendi tecum, ut, si fieri posset, ea quae parua remanserat
 10 inter nos dissensio tolleretur, cum ecce ante paucos dies dia-
 conum nostrum Mutugennensem te rebaptizasse nuntiatum
 est. dolui uehementer et illius miserabilem lapsum et tuum,
 frater, inopinatum scelus. noui etenim, quae sit ecclesia
 catholica. gentes sunt hereditas Christi et possessio Christi
 15 termini terrae. nostis et uos aut, si non nostis, aduertite;
 facillime a uolentibus sciri potest. rebaptizare igitur haereticum
 hominem, qui haec sanctitatis signa perceperit, quae christiana
 tradidit disciplina, omnino peccatum est; rebaptizare autem
 catholicum immanissimum scelus est. tamen non adeo credens,
 20 quia de te mihi bene persuasum tenebam, Mutugennam ipse
 perrexi et eum quidem miserum uidere non potui, a paren-

14 Ps. 2, 8

1 adque, *m.* 2 atque *P*¹ 2 dubitent *M* poteram] non poteram *K*
 3 detestari *PP*¹ (*m.* 2 detestarer) *S* (*m.* 2 detester) *HP*⁴*K* *s* fuerunt,
m. 2 defuerunt *P*³ laudatoris, *corr. m.* 1 laudatores, *m.* 2 laudatores *P*¹
 te ista] ista *P*¹ (*m.* 2 te ista) *S* (*m.* 2 ista te) ista te *PHP*⁴ *s*
 4 fator, *corr. m.* 1 fateor *M* primum *P*¹ primi *F* 6 apertissime *PP*¹
 (*m.* 2 apertissimo) *SP*⁴ temperare, *m.* 2 temperaret *P*³ 7 praepo-
 sito *FA* *α* 8 nimis *om. E* 10 tolleretur, *corr. m.* 1 tolleretur *S* tolleretur,
m. 2 tolleretur *P*¹*P*⁴ diaconem *H* 11 mutagen|nensem *P*² muta-
 genensem *coniunctum m. ut uid. 1 M* muta|genensem *P*³ mutaigenensem
K mutaigenensem *FA* mutigenensem *PP*¹*SHP*⁴ *s* 12 mirabilem *F*
 13 inopiatum *P*² nouit enim *MFP*³ noui enim *P*²*EK* *edd. praeter s*
 manifestum nobis est *PP*¹ (*m.* 2 noui enim) *SHP*⁴ manifestum nobis
 est enim *s* 15 auertite, *m.* 2 aduertite *P*³ 16 scire *P*¹ (*m.* 2 sciri) *S*
 (*corr. m.* 1 sciri) 17 christiani, *m.* 2 christiana *P*³ 19 catholicam,
corr. (m. 1?) catholicum *P*¹ a dō, *corr. (m. 1?) in marg.* adeo *M*
 20 persuasum bene *PP*⁴ *s* mutigenam *PP*¹*SHP*⁴ *s* 21 perrexi* *P*¹

tibus uero eius audiui, quod uester iam etiam diaconus factus sit. et tamen tam bene adhuc de tuo corde sentio, ut eum rebaptizatum esse non credam.

- 3 Quare te, frater dilectissime, per diuinitatem et humanitatem domini nostri Iesu Christi obsecro, ut rescribere mihi digneris, 5 quid gestum sit, et sic rescribere, ut noueris me in ecclesia fratribus nostris epistolam tuam uelle recitare. quod ideo scripsi, ne, cum id postea facerem, quod me non sperares esse facturum, offenderem caritatem et iustam de me apud communes amicos querelam deponeres. quid ergo te impediatur 10 ad rescribendum, non uideo. si enim rebaptizas, nihil est quod homines de tuo collegio formides, cum id te rescripseris facere, quod te illi facere, etiam si nolles, iuberent. cum autem id quantis potueris documentis faciendum esse defenderis, non solum non suscensebunt, sed etiam praedicabunt. si autem 15 non rebaptizas, arripe libertatem christianam, frater Maximine, arripe, quaeso te; non cuiusquam hominis in contemplatione Christi aut reprehensionem uerearis aut exhorreas potestatem. transit honor huius saeculi, transit ambitio. in futuro Christi iudicio nec absidæ gradatae nec cathedrae uelatae nec sancti- 20 monialium occursantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem, ubi coeperit accusare conscientia et conscientiarum arbiter iudicare. quae hic honorant, ibi onerant;

1 diaconus etiam *E* 2 tamen (*m. 2* ~~del. en~~) *S* tam *om.* *PP¹SP²HP⁴* ita *s* 4 te *om.* *PP¹SHP⁴s* diuinatam, *m. 2* diuinitatem *P²* 6 quod *M* sic *om.* *A* rescribere, *m. 2* rescribe *P¹* rescribe *P³E* 7 tuam uel legere uel recitare *PP¹* (*m. 2* ~~del. gere uel~~) *SHP⁴s* 8 ne cum] mecum *A* 9 offendere *K* caritatem tuam et *edd. praeter s* iustā (ū *in ras.*) *F* iusta *E* uastum *M* 10 quere*lä* (1 et *s* *eras.*) *P¹* 13 illi* (*s* *eras. 2*) *P³* 16 macroui *PP¹SHP⁴* Macrobi *s* 17 arripe *om.* *PP¹* (*add. m. 2*) *SHP⁴s* hominis, *m. 2* hominis minis *S* in *om.* *P²* 18 reprehensione (*parua ras. super postr. l.*) mouearis *P* reprehensione mouearis *P¹SHP⁴s* 19 huius *om.* *PP¹* (*add. m. 2*) *SHP⁴s* 20 gradatae *K* eleuatae *M* 22 coeperint accusare conscientiae *m* conscientia (~ *eras.*) *M* 23 ibi onerant *om.*, *m. 2* *add. K* ibi honorant *P²* (*h* *eras.*) *E* ibi honorant *M* (*corr. m. ut uid. 1* ibi de-honorant) *F*

quae hic releuant, ibi grauant. ista quae pro tempore propter ecclesiae utilitatem honori nostro exhibentur, defendentur forte bona conscientia, defendere autem non poterunt malam.

4 Quod ergo tam pio et tam religioso animo facis, si tamen
5 facis, ut ecclesiae catholicae baptismum non iteres, sed ad-
probes potius tamquam unius uerissimae matris, quae omnibus
gentibus et regenerandis praebet sinum et regeneratis ubera
infundit tamquam unius possessionis Christi sese usque ad
terrae terminos porrigentis, — si hoc uere facis, cur non
10 erumpis in exultantem et liberam uocem? cur lucernae tuae
tam utilem splendorem premis sub modio? cur non discissis
atque abiectis ueteribus pellibus timidae seruitutis christiana
potius indutus fiducia existis et dicis: 'Ego unum baptismum
15 atque signatum; hanc formam ubi inuenio, necesse est ut
adprobem; non destruo, quod dominicum agnosco, non exufflo
uexillum regis mei'? uestem Christi et qui diuiserunt, non
uiolauerunt; et illi adhuc Christum non resurrecturum credi-
derant, sed morientem uidebant. si a persecutoribus uestis
20 non conscissa est pendentis in cruce, cur a Christianis de-
struitur sacramentum sedentis in caelo? si ueteris populi
temporibus Iudaeus essem, quando aliud esse melius non possem,

8 Ps. 2, 8 10 Matth. 5, 15; Luc. 11, 33; 8, 16; Marc. 4, 21
17 Ioh. 19, 24

1 reuelant, corr. m. ut uid. 1 releuant *M* ista, corr. (m. 1°) istaq; *S*
pro om. *PP*¹ (add. m. 2) *S* (m. 2 add. in) *HP*⁴ s 2 eccl̄s, m. 2 eccl̄sē *P*¹
exhibeantur (a exp.) *P*¹ 3 defenderē (~ eras.) *P*³ potuerunt *MF*⁴
(corr. poterunt) *E* poterit s malum, m. 2 malam *P*¹ mala *MFA* s
5 iteres sed] interesse *K* 7 generandis *PP*¹*SHP*⁴ s regenerantis *A*
regenerantis, corr. regeneratis *FP*³ 8 sese usque] esseque *P* sese-
que *P*¹ (m. 2 sese usque) *SHP*⁴ ecclesiaeque s 9 porrigendis *A* 10 ex-
sultantis, m. 2 exsultantem *P*¹ 11 primis *K* non+ *F* 12 potius
christiana *PP*¹*SHP*⁴ s 13 fiducia] cum fiducia *PP*¹ (m. 2 del. cum)
*SHP*⁴ fiducia *K* om. s exis m unum] autem *A* 14 filii *P*⁴
17 et eras. vid. *P*⁴ om. *P* s 18 Christum om. *K* 19 uestris *H* (m. 2
in marg. uestis) s 20 non scissa *P*² conscissa non *PP*¹*SHP*⁴ s non
consissa *K* pendentis, m. 2 pendentis *P*⁴ curam, m. 2 cur a *A*
cur a* (d eras.) *P*³ 21 si ueteris] siue terris *P*

accepissem utique circumcisionem. quod signaculum iustitiae fidei tantum illo tempore ualuit, antequam domini euacuaretur aduentu, ut infantem filium Moysi angelus praefocasset, nisi mater arrepto calculo circumcidisset puerum et hoc sacramento imminentem perniciem depulisset. hoc sacramentum etiam Iordanen fluium refrenauit et reduxit in fontem. hoc sacramentum ipse dominus quamuis euacuauerit crucifixus, tamen natus accepit. non enim signacula illa damnata sunt, sed succedentibus opportunioribus decesserunt. nam sicut circumcisionem abstulit domini primus aduentus, sic baptismum auferet secundus aduentus. sicut enim nunc, posteaquam uenit libertas fidei et remotum est seruitutis iugum, nullus christianus circumciditur carne, sic tunc regnantibus iustis cum domino damnatisque impiis nemo baptizabitur, sed illud, quod ista praefigurat, id est circumcisio cordis et mundatio conscientiae manebit in aeternum. si ergo illo tempore Iudaeus essem et ueniret ad me Samaritanus uelletque illo errore derelicto, quem etiam dominus improbauit dicens: Vos adoratis, quod nescitis; nos adoramus, quod scimus, quoniam salus ex Iudaeis est, — uellet ergo

1 Rom. 4, 11 3 Exod. 4, 24 sq. 5 Ps. 113, 3; 5 7 Luc. 2, 21 18 Ioh. 4, 22

1 quid, *corr. m.* 1 quod *F* 2 fidei, *m.* 2 fidei in *S* 3 euacuaretur *F* euacuaretur (n *eras.*) *P*³ uacuaretur *K* euacuaret *P*¹ (*m.* 2 euacuaretur) *S* (*m.* 2 euacuaret) *H* (*m.* 2 euacuaret) *P*⁴ euacuaret *P*^s aduentu. *P*² (*m. 2* *eras.*) *F* (*m. 2* *eras. uid.*) aduentus *PP*¹ (*s. 2* *eras.*) *SHP*⁴ *s* 4 arrepto *P*² (*corr. m.* 1 arrepto) *K* accepto *PP*¹*SHP*⁴ *s* 5 sacramentum, *m.* 2 sacramento *PP*¹ sacramentum *SHP*⁴ hoc] et hoc *PP*¹ (*m.* 2 *del. et*) *SHP*⁴ *s* sacramentum, *m.* 2 sacramento *P*⁴ sacramento *P*^s 6 iordanen *P* (*m.* 2 iordannem) *P*⁴ iordanem *P*¹*SP*²*FAP*³*K* *edd.*; *cf. ep.* 93, 26 7 quamquam *PP*¹*SHP*⁴ *s* 8 singula *MFA* *a e* 10 domini *om.* *PP*¹*SHP*⁴ *s* 12 et remotum] ** remotum (& *eras. uid.*) *P*³ nullus] ita ut nullus *P*³ 13 circumcidatur *P*³ si, *m.* 2 sic *P*¹ 14 rebaptizabitur *MFAP*³ (*re. 2* *eras.*) *edd. praeter m.* illud *om.* *P*² 15 ita *H* figurant *PP*¹ (*m.* 2 praefigurat) *SHP*⁴ *s* munditia *PP*¹*SP*⁴ *s m* 16 ille, *corr. illo* *K* 17 uelleque, *m.* 2 uelletque *P*² 18 etiam] et itam *K* implorauit *P* 19 *post. quod ex corr. m.* 2, *fuisse uid.* quem *P*⁴ quem, *m.* 2 quod *P*¹*S* quem *H*

Samaritanus, quem Samaritani circumciderant, fieri Iudaeus, uacaret certe iterationis audacia et id, quod apud haeresem factum erat, quod praeceperat deus, non repetere sed adprobare cogere. quod si in carne circumcisi hominis non inuenirem locum, ubi circumcisionem repeterem, quia unum est illud membrum, multo minus inuenitur locus in uno corde, ubi baptismum Christi repetatur. ideo qui duplicare baptismum uultis, necesse est omnino, ut corda duplicia requiratis.

5 Clama ergo recte te facere, si non rebaptizas, et non solum
10 sine trepidatione sed etiam cum gaudio mihi inde rescribe. nulla te tuorum concilia, frater, exterreant. si enim hoc eis displicuerit, non sunt digni, qui te habeant; si autem placuerit, credimus de misericordia domini, qui timentes sibi displicere et conantes placere numquam deserit, quod inter uos et nos
15 cito pax erit, ne propter honores nostros, de qua sarcina periculosa ratio redditur, miserae plebes credentes in Christum habeant in domibus suis communes cibos et mensam Christi communem habere non possint. nonne ingemescimus, quod uir et uxor, ut fideliter coniungant corpora sua, iurant sibi
20 plerumque per Christum et ipsius Christi corpus diuersa comunione dilaniant? hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicietas animarum si per tuam modestiam et prudentiam et dilectionem, quam debemus ei, qui pro nobis

1 iudeus (i eras.) P¹ 2 uacaretque certe P³ haeresim edd.
3 quod, m. 2 quod nec P⁴ quod nec P praeciperat, corr. m. 1 praeciperat M 4 cogere, m. 2 cogere P¹ quod] sed P² si, m. 2 si et S
7 baptismum edd. praeter a e repetatur (eb eras. ?) P³ quid F
baptissimum H 8 corde A duplica (m. 2 duplicata) requiratis M
duplicare quaeratis P²A 9 te om. PP¹ (add. m. 2 in fine u. post
ergo) S (add. m. 2) P² (add. m. 1) HMFP⁴ 10 inde mihi P² scribe
PP¹SHP⁴s 11 frater om. PP¹ (add. m. 2) SHP⁴s 13 sibi] deo in
ras. m. 1 H 14 placere, m. 2 placere P¹ nos et uos PP¹HP⁴s
15 cito om. PP¹ (add. m. 2) SHP⁴s erit] eis A ne, m. 2 nec P¹
nec P³ 16 ratione P ratio** P⁴ reddetur edd. praeter s 18 pos-
sunt P² (ras. possint) A 20 corpus christi MFA edd. praeter s
diuersa* (m eras.) P³ communionem P¹ (postr. l. exp. m. 2) P³
(postr. l. eras.) 21 tantus ex tantis m. 1 M 22 tanta, sed post. a
ex corr. m. 2 P¹ 23 qui om., m. 1 add. P¹ pro om. A

suum sanguinem fudit, ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet uerbis, quam tibi palmam praeparet dominus, ut ad cetera membra sananda, quae per totam Africam tabefacta miserabiliter iacent, a te proficiscatur tam imitabile medicinae documentum? quam uereor, quoniam cor meum uidere non potes, ne tibi cum insultatione potius quam cum dilectione loqui uidear! sed certe, amplius quid faciam, non inuenio, nisi ut inspiciendum sermonem meum tibi offeram, animum deo.

- 6 Tollamus de medio inania obiecta, quae a partibus inperitis iactari contra inuicem solent, nec tu obicias tempora Macariana nec ego saeuitiam Circumcellionum. si hoc ad te non pertinet, nec illud ad me. area dominica nondum uentilata est; sine paleis esse non potest. nos oremus atque agamus, quantum possumus, ut frumentum simus. ego rebaptizato diacono nostro silere non possum; scio enim, quam mihi silentium perniciosum sit. non enim cogito in ecclesiasticis honoribus tempora uentosa transigere, sed cogito me principi pastorum omnium rationem de commissis ouibus redditurum. si forte nolles, ut haec tibi scriberem, oportet te, frater, ignoscere timori meo; multum enim timeo, ne me tacente et

13 Luc. 3, 17

2 palam *H* deus *P³K* 3 ad *ex a m. 1 M* et *F* totum, *corr. m. 1* totam *K* 4 mirabiliter, *corr. (m. 1?) miserabiliter S* mirabiliter *PFs* iacet, *corr. m. 1* iacent *P¹* 6 potes* *PP¹* 8 inspiciendo *P²* 10 a *om.* *PP¹SHP⁴* partibus ab *s* impetis *P¹* (*m. 2* imperitis) *S* (*m. 2* a partibus imperitis & impetitis) 11 macariana, *m. 2* machariana *S* machariana *a* 12 seruitiam, *m. 2* saeuitiam *S* seuitia, *m. 2* seuitiã *PP¹P⁴* circumcellionem, *m. 2* circumcellionum *P¹* cercillionum *M* cercicellionum *FA* circicellionum *P²* cercicelionum *K* 13 ad me quod legitur area *P³* area] re, *m. 2* area *M* necdum *PP¹SHP⁴s* 14 sine] quae sine *P³* 15 ego de rebaptizato *P¹Ss m* 16 diaco, *corr. m. 1* diacono *P¹* nostro *om. A* enim *om. PP¹SHP⁴s* quod *MFAae* 18 cogitato me *A* cogitatione *F* principe, *m. 2* principi *P¹* 19 //omnium (*ras. 1—2 l.*) *P³* rationum, *m. 2* rationem *P²* opibus *PP⁴s* 20 oportet, *m. 2* oporteret *M* ignoscere (*i in ras. ex a m. 2*) *P²* 21 timore, *m. 2* timori *M* timeo ne me tacente et dissimulante] me timeo tacentem et dissimulantem *P¹* (*m. 2* timeo ne me tacente et dissimulante) *S*

dissimulante alii quoque rebaptizentur a uobis. decreui ergo, quantum uires et facultatem dominus praebere dignatur, causam istam sic agere, ut pacificis conlationibus nostris omnes, qui nobis communicant, nouerint, ab haeresibus aut schismatibus
 5 quantum catholica distet ecclesia et quantum sit cauenda pernicies uel zizaniorum uel praecisorum de uite domini sarmentorum. quam conlationem mecum si libenti animo susceperis, ut concordibus nobis amborum litterae populis recitentur, ineffabili exultabo laetitia. si autem id aequo animo non
 10 accipis, quid faciam, frater, nisi ut te quoque inuito epistulas nostras populo catholico legam, quo esse possit instructor? quod si rescribere dignatus non fueris, uel meas solas legere decreui, ut saltem diffidentia uestra cognita rebaptizari erubescant.

7 15 Neque id agam, cum miles praesens est, ne quis uestrum arbitretur tumultuosius me agere uoluisse, quam ratio pacis desiderat, sed post abscessum militis, ut omnes, qui nos audiunt, intellegant non hoc esse propositi mei, ut inuiti homines ad cuiusquam communionem cogantur, sed ut quietissime quaerentibus ueritas innotescat. cessabit a nostris
 20 partibus terror temporalium potestatum; cesset etiam a uestris

(*m. 2 me timeo tacente et dissimulante ne*) *H* **timeo tacentem et dissimulantem, *ras. et corr. m. 2* **timeo ne me tacente et dissimulante *P*⁴

1 quoque] quoque ut *H* 2 dignantur, *m. 2* dignatur *K* 3 conlationibus *MFA a* 4 nouerint] cognoscant *P*³ et *PP*¹*HP*⁴ *s* 5 distat, *corr. m. 1* distet *M* et *om. K* 6 praetiosorum (*o eras.*) *F*² praetiosorum *M* praeciosorum *A* praetiosorum *F* de uitae *P*¹*P*² (*a eras.*) debite *PP*⁴ sarmentorum, *m. 2* sarmentorum *P*³ sacramentorum *M* 7 collocationem *P*¹ (*m. 1?* collationem) *S* (*m. 2* collationem) contemplationem *P*² collationem, *m. 3* oblationem *F* oblationem *A* si mecum *PP*¹*SHP*⁴ *s* labenti *A* susciperis *F* 8 cum cordibus, *m. 2* concordibus *P*¹ 9 laetia, *m. 2* laetitia *P*¹ 11 quod *P*² 12 si *om.*, *m. 2* *add. P*¹ scribere *PP*¹ (*m. 2* rescribere) *SP*²*HP*⁴ *s* solas *om. m* 13 salutem *F* cogita, *corr. m. 1* cognita *F* 16 mea gere *m. 2* *corr. M* qua, *m. 2* quam *P*¹ 17 abscessum, *corr. m. 1* abscessum *M* nos * audiunt *P*² 19 quietis, *m. 2* quietissime *P*¹ 20 cessauit *PP*¹ (*m. 2* cessabit) *SHP*⁴*K s* a partibus nostris *PP*¹*SHP*⁴ *s* 21 esset, *m. 2* cesset *K* cessauit *PP*¹ (*m. 2* cessabit) *SHP*⁴ *s* a *om. H*

partibus terror congregatorum Circumcellionum. re agamus, ratione agamus, diuinarum scripturarum auctoritatibus agamus, quieti atque tranquilli, quantum possumus, petamus, quaeramus, pulsemus, ut accipiamus et inueniamus et aperiatur nobis, ne forte fieri possit, ut adiuuante domino concordēs conatus et orationes nostras tanta deformitas atque impietas Africanarum regionum de nostris terris incipiat aboleri. si non credis post discessum militum me uelle agere, post discessum militum tu rescribe. si enim ego praesente milite litteras meas legere populo uoluerō, prolata epistula mea demonstrabit me fidei uiolatorem. quod misericordia domini auertat a moribus atque instituto meo, quod mihi per iugum suum inspirare dignatus est.

- 8 Episcopus meus beniuolentiae tuae fortasse potius litteras misisset, si esset praesens, aut ego illo uel iubente uel permittente scripsissem. sed illo absente cum diaconi rebaptizatio recens aut *est aut* esse dicitur, frigescere actionem ipsam dilatione non passus sum de fraterna et uera morte acerbissimi doloris aculeis excitatus. quem dolorem meum adiu-

3 Matth. 7, 7—8; Luc. 11, 9—10

1 circicelionum *P*² cercicelionum *FAK* cercicellionum, *m.* 2 λ circumcellionum *P*³ cercilionum *M* rem agamus *S* regamus *H* 2 rationem *P*²*P*³ (*m. eras.*) auctoribus *PP*¹ (*m. 2* auctoritatibus) *SHP*⁴ *s* 3 atque *om.* *PP*¹ (*add. m. 2*) *SHP*⁴ *s* 4 aperiatur, *m. 2* aperiatur *S* 5 posset *M* (*m. 2* possit) *A a e* 7 abolere *M* si non] simon *P* 8 me—militum *om.* *P* 9 praesentae (*a exp.*) *P*¹ militae *P* 10 populo legere *PP*⁴ *s* 11 demonstrabis *PP*¹*SHP*⁴ *s* demonstrab] *P*² 14 ep̄is, *m. 2* ep̄us *P*¹ potius *om.* *PP*¹*HP*⁴ *s* 15 uel *om.* *PP*⁴ *s* iuente. *corr.* (*m. 1?*) iubente *P*² 16 diacono, *corr. m. 1* diaconi *P*¹ 17 aut est aut esse dicitur *scripsi*; aut esse dicitur *M* (*pro* aut *m. 2* aut̄, *quod del. m. 3*) *FA* ut se dicitur *PS* (*m. 2* est ut esse dicitur) *HP*⁴ ut sed dicitur (*m. 2 exp.* ut et citur et ante sed *add. es*) *P*¹ esse dicitur *P*²*P*³*K* *edd. praeter s* ut dicitur *s* frigescere, *m. 2* frigesceret *P*⁴ frigesceret *P* *s* 18 dilationem, *m. 2 del. m* *P*¹*S* dilationem *P*⁴ eius dilationem, *m. 2 del. eius et m* *P*³ dilectione *P*² dilectionem *P* *s* passus sum] passum, *m. 2* passus sum *P*¹ acerbissimis *PP*¹ (*postr. l. eras.*) *P*⁴ acerbissimis *H* *s* 19 doloribus *PP*¹ (*m. 2 exp. bu*) *S* (*m. 2* doloribus et) *P*⁴ dolorum *H* dolerem *A* adiuuante, *m. 2* adiuuante *te S*

uante misericordia et prouidentia domini pacis fortasse compensatio lenitura est. deus et dominus noster tibi mentem pacatam inspirare dignetur, domine dilectissime frater.

XXIV.

5 DOMINO MERITO HONORABILI ET BEATISSIMO PATRI ALYPIO
PAULINUS ET THERASIA PECCATORES.

1 Haec est uera caritas, haec perfecta dilectio, quam tibi
circa humilitatem nostram inesse docuisti, domine uere sancte
et merito beatissime ac desiderabilis. accepimus enim per
10 hominem nostrum Iulianum de Carthagine reuertentem litteras
tantam nobis sanctitatis tuae lucem adferentes, ut nobis
caritatem tuam non agnoscere sed recognoscere uideremur,
quia uidelicet ex illo, qui nos ab origine mundi praede-
stinauit sibi, caritas ista manauit, in quo facti sumus,
15 antequam nati, quia ipse fecit nos et non ipsi nos,
qui fecit, quae futura sunt. huius igitur praescientia et opere
formati in similitudinem uoluntatum et unitatem fidei uel
unitatis fidem praeueniente notitiam caritate conexi sumus,
ut nos inuicem ante corporales conspectus reuelante spiritu

13 Eph. 1, 4—5 15 Ps. 99, 3

1 prouidentia* (e eras.) P¹ 2 compendio PP¹ (m. 2 compensatio) SHP⁴ s
est amen dominus deus noster PP¹SHP⁴ s 3 pacatam (c exp.) M pacatam
A placatam I³ placitam PP¹SP¹ s placidam H domine om. PP¹SHP⁴.

P = cod. Paris. 11641 s. VI; deest initium usque ad p. 74, 21 affectu.

E = cod. Cheltenhamensis 2173 s. X.

M = cod. Monacensis 6266 s. X.

A = cod. Audomaropolitanus 76, 8, 9 s. X—XI.

C = cod. Casinensis 16¹⁹ s. XI.

P¹ = cod. Parisinus nou. acq. 1444 s. XI.

R = cod. Mus. Brit. Reg. 5 D VI s. XI—XII.

K = cod. Casinensis 232¹ s. XII.

(Paulini Nol. opera ed. Hartelius I p. 13—18.)

6 et Therasia] etherasia C 9 desiderabis, m. 2 desiderabilis M 10 de]
dede C 12 non cognoscere E 14 sibi] si A 16 praescientia om. R
praesentia A 17 uel unitatis] uoluntatis E 18 praeuenientē K
notitia MACP¹R a l conexi sumus] quo nexi sumus E coneximus M
sinus P¹ 19 corporales conspectui, m. 2 corporalē conspectū P¹

nosceremus. gratulamur itaque et gloriamur in domino, qui unus atque idem ubique terrarum operatur in suis dilectionem suam spiritu sancto, quem super omnem carnem effudit fluminis impetu laetificans ciuitatem suam, in cuius te ciuibus principalem cum principibus populi sui sede apostolica merito conlocauit nosque etiam, quos erexit elisos et de terra inopes suscitauit, in uestra uoluit sorte numerari. sed magis gratulamur in eo domini munere, quo nos in pectoris tui habitatione constituit quoque ita uisceribus tuis insinuare dignatus est, ut peculiarem nobis caritatis tuae fiduciam uindicemus his officiis atque muneribus prouocati, ut nos diffidenter aut leuiter te amare non liceat.

- 2 Accepimus enim insigne praecipuum dilectionis et sollicitudinis tuae opus sancti et perfecti in domino Christo uiri, fratris nostri Augustini, libris quinque confectum, quod ita miramur atque suspicimus, ut dictata diuinitus uerba credamus. itaque fiducia suspiciendae nobis unanimi-
tatis tuae et ad ipsum scribere ausi sumus, dum nos illi per te et de inperitia excusandos et ad caritatem commendandos praesumimus sicut et omnibus sanctis, quorum nos et absentium officiis sospitare dignatus es pari procul dubio curaturus affectu, ut per sanctitatem tuam nostris inuicem salutentur obsequiis et in clero sanctitatis tuae comites et in monasteriis fidei ac

3 Ioel 2, 28 4 Ps. 45, 5 5 Ps. 112, 8 6 Ps. 145, 8; 112, 7

1 noscerimus *E* 3 suam] suam in *E* effudit *R* 4 impetus *EC* letificat *CP*¹ suam] di (*m. 1* *del.*) suam *M* 5 principalem cum principibus *m. 2 s. u. K* sede] se de *m. 2 coniunctum M* sed de *A* sed *K* 6 apostolico *K* aelisos *MAC* allisos *EK* 7 noluit, *m. 2* uoluit *M* numerari (*sic!*) *ras. ex* munerari *E* 8 quo* (*fuit s*) *P*¹ inpectoris (*fuit s*) *P*¹ in pec*tores (*fuit ca*), *corr. m 1* pec*toris *R* 9 quoque *M* (*m. 2* quique) *P*¹ (*m. 2* quodque) quodque *ER* quique *a* 10 insiare, *corr. m. 1* insinuare *M* inserere *A l r* 12 licetur *A* 13 signe, *corr. m. 1* insigne *M* insigne et praecipuum *CP*¹ *edd. praeter m* 15 .v. *E* ita] tam *M* 16 suspicimus (*pic in ras. m. 1*) *P*¹ suspicimus *A* diuinitus, *corr. m. 1* diuinitus *M* 17 itaque sic fiducia *R* suspiciende *ECK* suscipiendae *AR edd.* 18 de inperitiae *M* de impertia *K* 19 ad caritatem] caritate *E* 20 et in omnibus *M* 21 pari* *M* 22 salutantur, *m. 2* salutentur *P*¹

uirtutis tuae aemulatores. nam etsi in populis ac super populum agas oues pascuae domini regens sollicitis uigil pastor excubiis, tamen abdicatione saeculi et repulsa carnis ac sanguinis desertum tibi ipse fecisti secretus a multis, uocatus in paucis.

3 Sane uicario aliquatenus munere licet omnia tibi inpar, ut iusseras, prouidi illam Eusebii, uenerabilis episcopi Constantinopolitani, de cunctis temporibus historiam. sed in hoc fuit obtemperandi mora, quod instructu tuo, quia ipse non
10 haberem hunc codicem, Romae repperi apud parentem nostrum uere sanctissimum Domnionem, qui procul dubio promptius mihi paruit in hoc beneficio, quod tibi deferendum indicaui. uerum tamen quia et loca tua mihi significare dignatus es, ut ipse monuisti, ad uenerabilem socium coronae tuae, patrem
15 nostrum Aurelium. ita scripsimus, ut, si nunc Hippone Regio degeres, illo tibi litteras nostras et transcriptam Carthagine membranam mittere dignaretur. quod et sanctos uiros, quos indice caritatis ipsorum tuo sermone cognouimus, Comitem et Euodium rogauimus, ut scribere ipsi curarent, ne uel pa-
20 renti Domnioni codex suus diutius deforet et tibi transmissus sine necessitate redhibendi maneret.

2 Ps. 99, 3

1 etsi] si et PE 3 excubuis E 4 deseram|tibiq; ipse P¹ a om. C
6 omnia] per omnia P¹ edd. 7 et, m. 2 ut K iusserat, corr. m. 1
iusseras P¹ eusebi E constantinopolitano, corr. (m. 1?) con-
stantinopolitani M 8 cunctis, corr. m. 1 cunctis M 9 quod instructo
tuo PE quod instructu tuo, m. 1 supra alit̄ in fructu tuo R quod in
fructu tuo P¹ a e iussionis tuae A 10 repperi ras. ex repperi K
apud in fine paginae om. A 11 dominionem M dom-nionem (fuit i) K
promptis C prompt' R 12 tibi om. A 13 tua om. E 15 ita om. K
hipporegio A hippona regione P¹ 16 dereges E transcribam (m. 2
transcriptam) chartagine membranam P¹ transscriptā (~ eras.) cartagine
mbrana K transscribenda in C. membrana a transscribendam in C. mem-
branam eflr 17 et om. MA scs P 18 indices MACP¹ RK edd.;
cf. p. 58, 10 19 rogamus E ut] ut haec MACP¹ RK edd. cura-
uerint (ue exp.) P curarint E 20 dominioni MA diutius codex
suis MACP¹ RK edd. tuus K diforet E transmissum PE

- 4 Specialiter autem hoc a te peto, quoniam me inmerentem et inopinantem magno tui amore complesti, ut pro hac historia temporum referas mihi omnem tuae sanctitatis historiam, ut, 'qui genus, unde' sis 'domo' tanto uocatus a domino, quibus exordiis segregatus ab utero matris tuae ad matrem filiorum dei prole laetantem abiurata carnis et sanguinis stirpe transieris et in genus regale ac sacerdotale sis translatus, edisseras. quod enim indicasti iam de humilitatis nostrae nomine apud Mediolanium te didicisse, cum illic initiareris, fateor curiosius me uelle condiscere, ut omni parte te nouerim, quo magis gratuler, si a suscipiendo mihi patre nostro Ambrosio uel ad fidem inuitatus es uel ad sacerdotium consecratus, ut eundem ambo habere uideamur auctorem. nam ego etsi a Delphino Burdigalae baptizatus, a Lampio apud Barcionem in Hispania per uim inflammatae subito plebis sacratus sim, tamen Ambrosii semper et dilectione ad fidem innutritus sum et nunc in sacerdotii ordinatione confoueor. denique suo me clero uoluit uindicare, ut, etsi diuersis locis degam, ipsius presbyter censear.
- 5 Sed de me ne quid ignores, scias antiquissimum peccatorem non ita olim de tenebris et umbra mortis eductum

4 Verg. Aen. VIII 114   7 I Petr. 2, 9   21 Ps. 106, 14

2 complesti (s ex c m. 1) P¹ complecti PE 3 mihi om. E tuae in fine u. om. A 4 quod edd. praeter m domu P tantū AC 6 prole] pro te P¹ laetante PEMAC a abiurate C 7 regalae (post. a exp.) M ac om. MACR et P¹K edd. 8 hilitatis, m. 2 humilitatis M humitatis, m. 2 humil.tatis R nomine ras. ex homine P¹ 9 mediolanum MR edd. initiareres, m. 2 initiareris M 10 omni ex parte PE ex omni parte M te om. PE 11 si a suscipiendo EMP¹ Hartel. si ab suscipiendo A si ausus cū suscipiendo C 12 initiatus E sacerdotum EC 13 uideamur habere edd. praeter a e etsi] si E 14 burdigalae (fuitne i ?), corr. burdegalae P¹ burdegale B Burdegalae m Burdegaliae cett. edd. barcionam P¹ 15 in hispaniam P in ///hispaniam (fuit si aut s) E uñ (ñ exp.) M 16 innutritus, m. 2 enutritus P ennutritus E nutritus K edd. praeter m 17 ordine MACP¹R edd. clero me E 18 uindicare uoluit edd. diuersis P diuersus, corr. diuersis K 19 censer K

spiritum aurae uitalis hausisse nec ita olim posuisse in aratro manum et crucem domini sustulisse, quam ut in finem perferre ualeamus, orationibus tuis adiuuemur. accumulabitur haec meritis tuis merces, si interuentu tuo onera
 5 nostra releuaueris. sanctus enim laborantem adiuuans, quia fratrem non audemus dicere, exaltabitur sicut ciuitas magna. et tu quidem super montem aedificata ciuitas es uel accensa super candelabrum lucerna in septiformi claritate conluces, nos sub modio peccatorum delitescimus. uisita litteris
 10 tuis et profer in lucem, in qua ipse uersaris super aurea candelabra conspicuus; eloquia tua lumen semitis nostris erunt et oleo lucernae tuae inpinguabitur caput nostrum; et accendetur fides, cum de spiritu oris tui cibum mentis et lumen animae sumpserimus.

6 15 Pax et gratia dei tecum et corona iustitiae tibi maneat in die illo, domine pater merito dilectissime, uenerabilis et exoptatissime. benedictos sanctitatis tuae comites et aemulatores, in domino fratres, si dignantur, nostros tam in ecclesiis quam in monasteriis Carthagini, Tagastae, Hippone Regio et totis
 20 paroeciis tuis atque omnibus cognitis tibi per Africam locis domino catholice seruientes multo affectu et obsequio salutari rogamus. si ipsam membranam sancti Domnionis acceperis, transcriptam nobis remittere dignaberis. et hoc rogo scribas mihi, quem hymnum meum agnoueris. panem unum sanctitati

1 Luc. 9, 62   5 Prou. 18, 19   7 Matth. 5, 14   8 Apoc. 1, 12—13; 20   11 Ps. 118, 105   12 Ps. 22, 5

1 habuisse *C*   2 in *m.* 2 *s. u.* *K*   3 fidem *R*   4 onera nostra *om.* *K*
 5 relauaueris *A*   7 ciuitas aedificata *edd.*   9 nos *om.* *R*   uisita, *corr.*
 uiseta (*sic!*) *P*   litteras, *m.* 2 litteris *E*   10 et *om.* *PE Hartel.*
 12 inpinguetur *MA*   13 de *om.* *m*   16 dilectissime] dilectissime et
edd. praeter a   18 tam *om.* *R* tam *E*   19 cartagine tagasta *PE*
 cartagine tagaste *M*   20 paroeciis—tibi *om.* et in marg. *m.* 1 *add. M*
 parrociis *P* paraetiis *A* paroeciis *K* parrochiis *MR* parrochiis *CP¹ a*
 parrochiis *E cett. edd.*   tibi cognitis tibi *C*   21 salutare *PE*   22 domini-
 onis *M* dominonis *A f*   23 mittere *PE*   dignaueris *PEM (m. 2 dignaberis)*
CP¹ (corr. m. 1 dignaberis) dignaberis K   et rogo hoc ut scribas *PE*
 24 hymnum] *ym C*   cognoueris *P¹ edd.*   sanctitati *ras. ex sanctitate A*

tuae unitatis gratia misimus, in quo etiam trinitatis soliditas continetur. hunc panem eulogiam esse tu facies dignatione sumendi.

XXV.

DOMINO FRATRI UNANIMO ET VENERABILI AUGUSTINO 5
PAULINUS ET THERASIA PECCATORES.

- 1 Caritas Christi, quae urget nos et absentes licet per unitatem fidei alligat, ipsa fiduciam ad te scribendi pudore depulso praestitit teque per litteras tuas uisceribus meis intimavit, quas et de scholasticis facultatibus adfluentes et de caelestibus fauis dulces ut animae meae medicas et altrices in quinque libris interim teneo, quos munere benedicti et venerabilis nobis episcopi nostri Alypii non pro nostra instructione tantum, sed etiam pro ecclesiae multarum urbium utilitate suscepimus. hos igitur nunc libros lectioni habeo, in his me 15 oblecto, de his cibum capio non illum, qui perit, sed qui operatur uitae aeternae substantiam per fidem nostram, qua adcorporamur in Christo Iesu domino nostro, cum fides nostra, quae uisibilia neglegens inuisibilibus inhiat, per caritatem

7 II Cor. 5, 14 16 Ioh. 6, 27 19 II Cor. 4, 18

2 esse] rē A

E = cod. *Cheltenhamensis* 2173 s. X.

M = cod. *Monacensis* 6266 s. X.

A = cod. *Audomaropolitanus* 76, 8, 9 s. X—XI.

C = cod. *Casinensis* 16¹⁰ s. XI.

P = cod. *Parisinus* 989 s. XI.

*P*¹ = cod. *Parisinus nou. acq.* 1444 s. XI.

R = cod. *Mus. Brit. Reg.* 5 D VI s. XI—XII.

(*Paulini Nol. opera ed. Hartelius* I p. 18—24.)

5 frati, corr. (m. 1?) fratri P unianimo AP 6 thearasias A
8 fiducia E ad te] a die C ad (om. te) A 11 dulcis C medicas
et] medicasset M (m. 2 medicasset) A 13 nobis om. E coepi-
scopi A alypii C 15 in lectione P me oblector A 19 uisi-
bilia A inuisilibus P

omnia secundum ueritatem omnipotentis dei credentem litteris et exemplis fidelium roboretur. o uere sal terrae, quo praecordia nostra, ne possint saeculi errore uanescere, conduntur! o lucerna digne super candelabrum ecclesiae posita, 5 quae late catholicis urbibus de septiformi lychno pastum oleo laetitiae lumen effundens densas licet haereticorum caligines discutis et lucem ueritatis a confusione tenebrarum splendore clarifici sermonis enubilas!

2 Vides, frater unanime, admirabilis in Christo domino et 10 suscipiende, quam familiariter te agnouerim, quanto admirer stupore, quam magno amore complectar, qui cotidie conloquio litterarum tuarum fruor et oris tui spiritu uescor. os enim tuum fistulam aquae uiuae et uenam fontis aeterni merito dixerim, quia fons in te aquae salientis in uitam aeter- 15 nam Christus effectus est. cuius desiderio sitiuit in te anima mea et ubertate tui fluminis inebriari terra mea concupiuit. ideoque cum hoc Pentateucho tuo contra Manichaeos me satis armaueris, si qua in alios quoque hostes catholicae fidei munimina comparasti, quia hostis noster, cui 20 'mille nocendi artes', tam uariis expugnandus est telis, quam oppugnat insidiis, quaeso promere mihi de armamentario tuo

1 I Cor. 13, 7   2 Matth. 5, 13   4 Matth. 5, 15; Marc. 4, 21
Luc. 8, 16; 11, 33   14 Ioh. 4, 14   15 Ps. 62, 2   16 Ps. 35, 9
20 Verg. Aen. VII 338

1 credentes *E* credens *A*   2 quæ *E*   3 uanescere errore *edd.*
conduntur, i *ras.* (ex e?) *M*   4 digna *P*   supra *MPP¹R* *edd.*;
cf. p. 77, 8   5 septiforme, *corr. m.* 1 septiformi *P*   lichino *A*
ligno *EMCPP¹R* a e   6 licet] scilicet *E*   7 confessione *E*   8 clarif-
fice, *corr. m.* 1 clarifici *M*   9 uide *C*   unanimum, *super* mem *add.*
mis (*m.* 1?) *M* unianime *AP* unanimes *R*   10 suscipiende *M Hartel.*
agnouerim te *edd.*   11 complectar amore *R*   complectas *A*   12 litterum *A*
13 aquae—fontis *bis* *A*   et uenam—aquae *om.* *P*   14 quia spatio
2 l. relicto *om.* *C*   aquae] aquae uiuae *A*   16 inebriare, *m.* 2 in-
ebriari *E*   17 hoc *om.* *E*   tuo cum hoc (*iterum!*) contra *R*   manichaeos *A*
18 me satis armaueris] mesarmaberis, *m.* 2 supra l exarmaueris *E*
19 fidi *P*   minima, *m.* 2 munimina *P¹*   qua *P*   nfe, *m.* 2 nr *C*
cū *C*   21 quoso, *m.* 2 queso *E*   armentario *E* armtario *P¹* armtorio *C*

et conferre non abnuas arma iustitiae. sum enim laboriosus
 etiam nunc sub magno onere peccator, ueteranus in numero
 peccatorum, sed aeterno regi nouus incorporeae tiro militiae.
 sapientiam mundi miser hucusque miratus sum et per inutiles
 litteras reprobataeque prudentiam deo stultus et mutus fui. 5
 postquam inueteraui inter inimicos meos et euanui
 in cogitationibus meis, leuaui oculos meos in montes
 ad praecepta legis et gratiae dona suspiciens, unde mihi
 auxilium uenit a domino, qui non secundum ini-
 quitates retribuens inluminauit caecum, soluit compeditum, 10
 humiliauit erectum male, ut erigeret humiliatum pie.

3 Sequor igitur non aequis adhuc passibus magna iustorum
 uestigia, si possim orationibus uestris adprehendere, in quo
 dei miserationibus adprehensus sum. rege ergo paruulum in-
 certa reptantem et tuis gressibus ingredi doce. nolo enim 15
 me corporalis ortus magis quam spiritalis exortus aetate con-
 sideres. quippe aetas mihi secundum carnem iam ea est, qua
 fuit ille ab apostolis in porta Speciosa uerbi potestate sanatus.
 in natalibus autem animae illius adhuc mihi tempus infantiae
 est, quae intentatis Christo uulneribus immolata digno san- 20
 guine agni uictimam praecurrit et dominicam auspicata est
 passionem. atque ideo ut infantem adhuc uerbo dei et spiri-

4 Rom. 1, 22   6 Ps. 6, 8   Rom. 1, 21   7 Ps. 120, 1—2
 9 Ps. 102, 10   10 Ps. 145, 7—8   18 Act. 3, 2—10; 4, 22   20 Matth. 2, 16

2 magno sub *E* honore (h *exp. m. 2*) *M* honore *P*¹ (h *et o posterior*
in ras.) *A a e* peccato *R* 3 incorporeae] in corpore *MACPP*¹*R* *edd.*
 5 fui sed postquam *P* 8 ad *om. P* suscipiens *EMCa* 9 uenit
 auxilium *P* 10 retribu*** (*ultima l. fuit s*), *m. 2 supra* † retribuit
 nobis *E* 12 maga, *m. 2 magna E* 14 incerta, *m. 2 per incerta P*¹
 in incerta *A* in terra *edd.*; *cf. ep. 32, 4* uestigio titubante repentem
 15 nolo enim] noli ergo *E* 16 *super me m. ut uid. 1* ut *M* corpo-
 rales *R* magis** (*fuit is*) *A* spirituales *R* exhortus (h *exp. m. 2*) *M*
 17 ea iam *flrm ea a e* 18 illi *E* 19 talibus, *corr. m. 1 natalibus P*¹
 20 est *om. P* 21 angni (*prior n exp. m. 1*) *M* uictima *EC*
 praecurrit, *corr. m. 1 praecurrit M* 22 ideo *om. A* ideo*
 (*fuit q.*) *P*¹

tali aetate lactantem educa uerbis tuis uberibus fidei, sapientiae, caritatis inhiantem. si officium commune consideras, frater es; si maturitatem ingenii tui et sensuum, pater mihi es, etsi forte sis aeuo iunior, quia te ad maturitatem meriti
 5 honore seniorum prouexit et iuuenem cana prudentia. foue igitur et corrobora me in sacris litteris et spiritalibus studiis tempore, ut dixi, recentem et ob hoc post longa discrimina, post multa naufragia usu rudem, uixdum a fluctibus saeculi emergentem tu, qui iam solido litore constitisti, toto excipe
 10 sinu, ut in portu salutis, si dignum putas, pariter nauigemus. interea me de periculis uitae istius et profundo peccatorum euadere nitentem orationibus tuis tamquam tabula sustine, ut de hoc mundo quasi de naufragio nudus euadam.

4 Idcirco enim leuare me sarcinis et uestimentis onerantibus
 15 exuere curauis, ut undosum hoc, quod inter nos et deum peccatis interlatrantibus separat, praesentis uitae salum omni amictu carnis et cura diei sequentis iubente et iuuante Christo expeditus enatem. neque id perfecisse me glorior, quod etsi gloriarī possem, in domino gloriarer, cuius est perficere, quod
 20 nobis uelle adiacet; sed concupiscit adhuc anima

17 Matth. 6, 34 19 II Cor. 10, 17 Rom. 7, 18 20 Ps. 118, 20
 1 lactante *E* lactentem *edd.* educa, *corr.* (*m.* 1?) educas *M* uberibus] ut uberibus *E* 3 frater es] fres, *m.* 2 fr es *M* es om. *E* sensum *ER* es mihi *M* michi es. Alii. et si forte si fuero iunior et si forte sis euo iunior quia *R* 4 sis om. *E* qui a te *P* 5 honor. seniorum *MR* honor seniorum *E* honorē (~ *eras.*) seniore *P*¹ honore seniore *edd.* praeter *m* et honorem seniorum *m* honorem seniorum *Hartel.* et om. *m* iuuenem *P* 6 me om. *R* 7 post om. *MAP* 8 naufragia uisurū et uix fluctibus *P* 9 tu quidam, *m.* 2 tu quidem *E* tuo qui iam *P* tuq; iam *A* constitisti toto] constituto *M* (*m.* 2 constitutus) *A* constitutus es *P* constitutus tuto *edd.* constitisti tuto *Hartel.*; cf. p. 48, 13 et ep. CVIII inscript. excipe, super ex *m.* 2] ac *M* 10 in portū *P* 12 intentem, *m.* 2 nitentem *M* 14 enim om. *M* enim*** (*fuit sal aut sar*) *E* ego enim *C* me leuare *M* *edd.* sarcinis, *corr.* (*m.* 1?) sarcinis *P* 15 exure *P* 16 salū* (~ *m.* ut vid. 2) *M* 17 di *C* iuente *M* (*m.* 2 iubente) *C* adiuuante *edd.* 18 me perfecisse *edd.* quod si et *MP*¹*R* et quod si *P* 20 uelle nobis adiacet *M* nobis adiacet uelle *edd.* concupiscet *E* adhuc| adhuc (*alterum del.*) *P*¹ anima mea adhuc *P*

mea desiderare iudicia domini. uide quando adsequatur effectum dei uoluntatum, qui adhuc ipsum desiderare desiderat. quod in me tamen est, dilexi decorem domus sanctae et, quantum in me fuit, elegeram abiectus esse in domo domini. sed cui placuit segregare me ab utero matris meae et ab amicitia carnis et sanguinis ad gratiam suam trahere, eidem placuit inopem me omnis boni meriti suscitare de terra et de lacu miseriarum ac de luto faecis educere, ut conlocaret me cum principibus populi sui et partem meam in tua sorte poneret, ut te praestante meritis officio sociatus aequarer.

5 Praesumptione igitur non mea, sed placito et ordinatione domini fraternitatis tuae mihi foedus usurpans tanto indignus honore me dignor, quia te pro tua sanctitate certo scio — nam ueritate sapis — non alta sapere, sed humilibus con- 15
gruere. ideoque prompte et intime recepturum spero caritatem humilitatis nostrae, quam quidem iam recepisse te per beatissimum sacerdotem Alypium, quia dignatur, patrem nostrum, confido. is enim sine dubio de se tibi exemplum praebuit nos ante notitiam et supra meritum diligendi, qui 20
incognitos sibi nos et longinqua soli uel sali intercapedine disparatos spiritu uerae dilectionis, qui ubique et penetrat et effunditur, et uidere diligendo potuit et adloquendo pertin-

1 Act. 13, 22   3 Ps. 25, 8   4 Ps. 83, 11   5 Gal. 1, 15
7 Ps. 112, 7   8 Ps. 39, 3   9 Ps. 112, 8   15 Rom. 12, 16

1 iudicia domini *om. E*   2 effectum *m*   dei *om. P*   uoluntatem
AR m; cf. Act. 13, 22   posum, *corr. (m. 1?)* ipsum *P*   3 decorem,
m. 2 decorem *M*   4 eligeram, *corr. m. 1* elegeram *A* eligerem *P*¹
9 cumlocaret, *m. 2* collocaret *C*   me *om. C*   10 parte *MAP*
11 equarem *E*   14 dignior *E*   sancti | te *P*   certe *PR*   15 ueritatē *E*
16 prompte] propter te *MAP*   caritatis *E*   17 humilitatis
om. E   te *om. A*   18 beatissimum] baptismum *PP*¹ (*m. 2* beatissimum
sic!) *om. flr*   alypium *C*   19 his *E* (*m. 2 del. h*) *P*¹ (*h exp.*)
enim ti sine (*ti del.*) *C*   tibi] toñ *P*   20 etiam, *corr. m. 1* notitiam *P*
P   diligi *P*   21 incognitor *A*   longinquā *C*   soli, *corr.*
(*m. 1?*) solis *M*   salis *E*

gere. hic nobis prima affectus sui documenta et caritatis tuae pignora in supra dicto munere librorum dedit. et quanto studuit impendio, ut sanctitatem tuam non ipsius tantum uerbis, sed plenius eloquentia et fide tua cognitam non
 5 possemus amare mediocriter, tantopere curasse eundem credimus, ut nos uicissim ipsius imitatione plurimum diligas. gratia dei tecum, ut est, in aeternum maneat optamus, frater in Christo domino unanime, uenerabilis, desiderantissime. totam domum et omnem comitem et aemulatorem in domino
 10 sanctitatis tuae plurimo fraternitatis unanime salutamus affectu. panem unum, quem unanimitatis indicio misimus caritati tuae, rogamus accipiendo benedicas.

XXVI.

1 Vix repperi occasionem scribendi tibi. quis credat? sed
 15 mihi tamen Licentium necesse est credere. nolo te causas

1 tui *E* et carnis caritatis (*m. 1° del. carnis*) *M* 2 supra dicto digno munere *R m* libro *R* 4 uerbis *om. A* cognita *EM*
 5 possumus *E* possumus *A* tanto per *MAP* currasse (*r exp. m. 2*) *M*
 7 optamus *A* 8 domine *E* unanime *om. E* unanime *AP* et desiderantissime *E* desiderabilissime *P¹* 10 plurime *E* unanimi *E* unanime *P* unianimi *A* unanime *a* 11 unianimitatis *A* 12 caritati* (*fuit s*) *P¹*.

P = cod. Parisinus nou. acq. 1443 s. IX—X.

A = cod. Audomaropolitanus 76, 8, 9 s. X—XI.

C = cod. Casinensis 16¹⁹ s. XI.

P¹ = cod. Parisinus nou. acq. 1444 s. XI.

habent priorem tantum epistulae partem usque ad p. 85, 17;

M = cod. Monacensis 6266 s. X.

R = cod. Mus. Brit. Reg. 5 D VI s. XI—XII.

P² = cod. Parisinus 14480 s. XII.

habent utramque epistulae partem interposito Licenti carmine;

K = cod. Casinensis 232¹ s. XII.

habet posteriorem tantum epistulae partem a p. 86, 1 antecedente Licenti carmine.

Incipit epistula augustini ad licentium *P* epistula augustini ad licentium *AR* incipit epistula sancti augustini ad licentium *MP¹P²* augustinus ad licentium *C*. Inscriptionem *om. codd. et edd. praeter m, quae habet* 'Licentio Augustinus'. 14 uix] Augustinus. Vix *P* repperio *P* repperi /// (*ras. 1—21*) *P¹*

- rationesque rimari, quae etiam si reddi possent, fidei tamen, qua mihi credis, non eas debeo. nam et litteras tuas non per eos accepi, per quos possem scripta redhibere. quae autem petisti, ut peterem, curavi per epistulam, quantum promendum uidebatur; sed quid effecerim, tu uideris. quod si nondum effectum est, uel, cum sciero, agam instantius uel, cum rursus ipse admonueris. hactenus, quae huius uitae uincula perstrepunt, tecum locutus sim; nunc paucis accipe pectoris mei aestus de spe tua non transitoria, quod quodam modo uia tibi patescat in deum. 10
- 2 Mi Licenti, etiam atque etiam recusantem et formidantem compedes sapientiae timeo te rebus mortalibus ualidissime et perniciosissime compediri. nam sapientia quos primo alligauerit et exercitatoris quibusdam laboribus edomuerit, soluet postea liberatisque sese donat ad fruendum; et quos primo 15 temporalibus nexibus erudiuerit, post aeternis amplexibus alligabit, quo uinculo nec iucundius nec solidius cogitari quicquam potest. prima haec aliquantulum dura esse confiteor; illa uero ultima nec dura dixerim, quia dulcissima sunt, nec mollia, quia firmissima. quid igitur, nisi quod dici non 20

1 rationes que (, eras.) ** (ri eras. ?) | rimari M reddidi A credi, m. 1 supra & reddi R possint P 2 qua* (m eras. ?) P quam (m exp. m. 2) P¹ 3 possum P¹ rediere, m. 2 redibere P¹ reddere R 4 p̄menda, m. 2 petend̄ M premendum P¹ (m. 2 petendum) RP² petendum P 5 quid] si R si in ras. m. 2 M 6 sciero, corr. m. 1 sciero P² 7 ammoueris M (m. 2 admonueris) A actenus A 8 strepunt A sum R lr 9 pec**toris P mei aestus] maiae subse-
quente spatio 3—4 l. uacuo M mestis A mei| certus, m. 2 mei aestus: certus P¹ despectua M de spe* (s eras.) tua C quod quodam modo scripsi; qđ | dā modo M quodam modo PCP¹ (m. 2 quonam modo) R a qdam, sed d ex corr. m. 1 (fuisse vid. u) et super a ras. (~ eras. ?) P² quod admodum A quonam modo cett. edd. 11 mi, m. 2 o mi P mihi (hi exp.) P¹ militenti, m. 2 militanti M licenti/// (parua ras.) P et] atque R 14 quidam, corr. m. 1 quibusdam P soluit edd. praeter a 15 liberatique A dona C 16 erudierit postea R 17 alligauit, m. 2 alligabit PCP¹ alligauit M alligat edd. praeter a qui, m. 2 quo M 18 quicquam, m. 2 quicquam M 20 firmissa, m. 2 firmissima M

potest, sed credi tamen et sperari et amari potest? uincula uero huius mundi asperitatem habent ueram, iucunditatem falsam; certum dolorem, incertam uoluptatem; durum laborem, timidam quietem; rem plenam miseriae, spem beatitudinis inanem. hisne tu inseris et collum et manus et pedes, cum et honoribus huiusce modi subiungari adfectas et facta tua non aliter fructuosa existimas et ambis inhaerere, quo non modo inuitatus, sed nec compulsus quidem ire debuisti?

3 Hic tu fortasse Terentiani serui mihi responsum dederis:

10 Ohe! tu uerba fundis hic, sapientia?

cape igitur, ut fundam potius quam effundam. aut si ego canto, tu autem ad aliam uocem saltas, nec sic quidem me paenitet. habet enim suam hilaritatem ipsa cantatio, etiam cum ad eam membra non mouet, cui plena caritatis modulatione cantatur. uerba quaedam in epistulis tuis me mouerunt, sed de his tractare, cum factorum uitaeque totius tuae cura excoquat, ineptum putauit.

10 Ter. Ad. 769

1 sed *om.* P² 2 modi, *corr. m.* 1 mundi C 3 uoluntatem A
 5 hisne] nec A inseres PP¹ 6 facta tua] fatua P 7 non] nam,
m. 2 non P¹ 8 nec *cum ras. super c* (~ *eras. ?*) M 9 tu *om.* P
 terentiani MAP¹ (*r exp.*) terentiani R 10 ohe] o &, *corr. m.* 1
 oh& P ohet M sapientiam A a l 12 saltas P nec] ne PP¹P²
 sic] si A me quidem sic R 14 *ad P plane A 15 can|ta-
 tur *ex corr. m. 2; fuit cantant, quod in cantane (? mutatum fuisse vid. M*
quaedam] quae| (dam in fine u. excidit) A quidem C me mouerunt]
memorauerunt MA memorauerim CP¹P² 16 uitaē q'** (ue eras. vid.) M
uitae quae AC uitae quae (a eras.) P¹ cura om., m. 2 add. M 17 ex-
coquat, sed exc in ras. 4 l. (m. 1?) P exquoquat P¹P² Explicit epistula
augustini P explicit epistula sancti augustini M explicit epistula sancti
augustini ad licentium P¹. Sequitur in MRP² et in omnibus edd. carmen
Licenti ad Augustinum missum, cuius uersiculos quosdam Augustinus
infra p. 86, 13—20 profert. quod carmen iam antiquitus hoc loco
insertum cum ad ipsam epistulam non pertinere appareat, euenit, ut
epistulae partes diuellerentur, in plerisque libris manu scriptis altera
tantum pars exhibeatur, in aliis et in ed. a tres inde epistulae factae
sint. eiecto itaque carmine epistulae partes inter se coniuncti et carmen
subiungendum curauit.

4 Si uersus tuus momentis inordinatis peruersus esset, si
 suis legibus non staret, si mensuris inparibus aurem auditoris
 offenderet, puderet te certe nec differres nec desisteres, donec
 ordinares, corrigeres, statueres, aequares uersum tuum di-
 scendo et agendo artem metricam acerrimo studio et labore 5
 quolibet. quid; cum inordinatus ipse peruerteris, cum legibus
 dei tui ipse non stas neque in agenda uita honestis tuorum
 uotis et huic ipsi eruditioni tuae concinis, abiciendum post
 tergum putas et neglegendum? quasi prae sono linguae tuae
 sis tibi uilior et, incompositis moribus quod offendis aures 10
 dei, leuius sit, quam si incompositis syllabis tuis gram-
 matica suscenseret auctoritas. scribis:

O mihi transactos reuocet si pristina soles
 laetificis aurora rotis, quos libera tecum
 otia temptantes et candida iura bonorum 15
 duximus Italiae medio montesque per altos!
 non me dura gelu prohiberent frigora cano
 nec fera tempestas Zephyrum fremitusque Borini,
 quin tua sollicito premerem uestigia passu.
 hoc opus ut iubeas tantum. 20

Me miserum, si ego non iubeo, si non cogo atque impero,
 si non rogo ac supplico. sed si aures tuae aduersus meas
 uoces clausae sunt, ori tuo pateant, pateant carmini tuo;
 exaudi te ipsum, durissime, immanissime, surdissime. quo

13—20 = p. 91, 3—10

1 Incipit epistula augustini ad licentium *M* item epistula augustini
 ad eundem licentium *R* incipit epistula sancti augustini ad licentium *P*²
 augustinus ad licentium *K* 2 aures *edd.* 3 desisteret *K* 4 corri-
 geres ordinares *R* 6 quod *M* peruerteres *M* 7 tui] tu *K* 8 ipse,
corr. (m. 1?) ipsi M concipnis M postergum M 9 quā si *M*
 presono *R* tuae] et uoce *P*² 10 quod i offendis (i *exp. m. 1) P*²
 11 syllabis] moribus sillabis (moribus *del.*) *K* 12 suscenseret *ex* sus-
 censerat *K* 13 *K initia tantum uersuum habet: o mihi trans actos.*
 laetificis. otia temptantes. duximus italiae. non me dura. nec fera. quin
 tua. hoc opus *addita adnotatione* ut supra 17 non *ex* nec *m. 1 P*² 18 frimi-
 tusque *R* 21 si *ante* ego *om. M* 22 atque *P*² uoces meas *R* 24 exadite
 ipsum, *corr. m. 1* exaudi te ipsum *M* exaudite (e *ex corr.*) ipsum *K*

mihī linguam auream et cor ferreum? quibus ego non carminibus sed lamentationibus sufficiam plangere carmina tua, in quibus uideo, quam animam, quod ingenium non mihi liceat adprehendere et immolare deo nostro? expectas, ut
 5 ego iubeam, sis bonus, sis quietus, sis beatus; quasi quicquam mihi dierum gratius inlucescat, quam ut ingenio tuo fruar in domino, aut uere tu nescias, quod te esuriam et sitiam, aut non hoc ipso id carmine fatearis. reuoca animum, quo ista scripsisti; nunc mihi dic: 'Hoc opus ut iubeas
 10 tantum.' ecce iussum meum: da mihi te, si hoc opus est tantum; da domino meo te, qui omnium nostrum dominus est, qui tibi illud donauit ingenium. nam ego quid sum, nisi seruus tuus per ipsum et conseruus sub ipso?

5 An ipse non iubet? audi euangelium. stabat, inquit,
 15 Iesus et clamabat: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam. tollite iugum meum super uos et discite a me, quoniam mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus uestris, iugum enim meum leue est et
 20 sarcina mea leuis est. si haec non audiuntur aut usque ad aures audiuntur, expectasne, Licenti, ut Augustinus iubeat conseruo suo et non plangat potius frustra iubere dominum suum, immo non iubere, sed inuitare et rogare quodam modo, ut, qui laborant, reficiantur ab eo? sed uidelicet fortissimo
 25 et praefidenti collo iugum mundi iugo Christi est iucundius. qui si laborare nos cogeret, uide, quis cogeret, qua mercede

14 Ioh. 7, 37 15 Matth. 11, 28—30

1 non in carminibus (in *del.*) *K* 2 carmina tua plangere *R* 3 uideo *P*²
 4 licet. *corr. m.* 1 liceat *M* 5 bonorum, *super* norum *m.* ut uid. 1 l
 nus *M* quiddam *MP*² 7 certe *R* quid *codd.* qui a quam *cett.*
edd.; *scripsi* quod 10 ecce—tantum *om.* *P*² 12 est qui] est quid
 (*m.* 2 *del.* d) *K* quid ego *R* 13 conseruus] conseruus tuus *R*
 16 honerati *K* 17 qm *MR* quia *P*² *edd.* 19 animis *P*² leue *K* a
 20 leuis est] leuis *P*² audiantur, *corr. (m. 1?)* audiantur *M* et *R*
 22 potus *K* 24 fefficiantur *K* fortissimo animo et *R* 26 nos *om.* *K*

cogeret. uade in Campaniam, disce Paulinum, egregium et sanctum dei seruum, quam grandem fastum saeculi huius tanto generosiore quanto humiliore ceruice incunctanter excusserit, ut eam subderet Christi iugo, sicut subdidit; et nunc illo moderatore itineris sui quietus et modestus exultat. uade, 5 disce, quibus opibus ingenii sacrificia laudis ei offerat refundens illi, quicquid boni accepit ex illo, ne amittat omnia, si non in eo reponat, a quo haec habet.

6 Quid aestuas? quid fluctuas? quid imaginationibus mortiferarum uoluptatum aurem accommodas et auertis a nobis? mentiuntur, moriuntur, in mortem trahunt. mentiuntur, Licenti, 'sic nobis, sicuti optas, uerum ratione patescat, sic plus Eridano fluat'. non dicit uerum nisi ueritas: Christus est ueritas; ueniamus ad eum, ne laboremus. ut ipse nos reficiat, tollamus iugum eius super nos et discamus ab eo, quoniam mitis est et 15 humilis corde, et inueniemus requiem animis nostris. iugum enim eius lene est et sarcina eius leuis est. ornari abs te diabolus quaerit. si calicem aureum inuenisses in terra, donares illum ecclesiae dei. accepisti a deo ingenium spiritaliter aureum et ministras inde libidinibus et in illo satanae 20 propinas te ipsum! noli, obsecro; sic aliquando sentias, quam misero et miserando pectore haec scripserim, et miserearis iam mei, si tibi uiluisti.

11—12 = p. 95, 6—7   13 I Ioh. 5, 6; Ioh. 14, 6   Matth. 11, 28—30

1 campania *K* egregium sanctumq; *R* 2 faustum (*prior u exp. m. 2*) *M* huius seculi *R* 3 ceruicē *M* 4 iugo christi *R* sicut *m. 2* s. u. *K* 6 opibus *R* ingenti *K* refundes, *m. 2* refundens *M* 7 illi] ei *R* *edd. praeter m* 8 haec] haec omnia *R* 9 inmaginationibus, *corr. m. 1* imaginationibus *M* imaginibus *R* 10 metuuntur, *m. 2* mentiuntur *K* 11 sic (*c exp. m. 2*) *M* 13 Christus est] christus enī *R* quia christus est *P*² 14 ne *om. R* 15 eius] suum *R* quia *RP*²; *cf. p. 87, 17* 16 animabus *edd.*; *cf. p. 87, 19* 18 calicem aureum si *R* 21 si *R* sentias *cum ras. super a M* Explicit epistula *M*.

Arcanum Varronis iter scrutando profundi
mens habet aduersamque fugit conterrita lucem.
nec mirum; iacet omnis enim mea cura legendi
te non dante manum et consurgere sola ueretur.

- 5   5 nam simul ut perplexa uiri compendia tanti
uolueri suasit amor sacrosque adtingere sensus,
quis numerum dedit ille tonos mundumque Tonanti
disseruit canere et pariles agitare choreas,
implicuit uaria nostrum caligine pectus
10   10 induxitque animo rerum uiolentia nubem;
inde figurarum positas sine puluere formas
posco amens aliasque graues offendo tenebras;
ad summam astrorum causas clarosque meatus,
obsucros quorum ille situs per nubila monstrat.
15   15 sic iacui nutans, ut talem omnino ruinam
nec qui nos prohibet latebras agnoscere caeli
nec persona daret functorum freta cauernis.
Protea namque ferunt ueterum commenta Pelasgum,
qui dum sollicitis non uult aperire futura,
20   20 spumat aper, fluit unda, fremit leo, sibilat anguis,
captum aliquando tamen in munera parua uolucrum.
at mihi, qui nimium curis grauioribus angor,

18 Verg. Georg. IV 387—529; Ouid. Met. VIII 732—737

M = cod. Monacensis 6266 s. X.

R = cod. Mus. Brit. Reg. 5 D VI s. XI—XII.

*P*² = cod. Parisinus 14480 s. XII.

K = cod. Casinensis 232¹ s. XII.

(Wernsdorf. poet. lat. min. IV p. 504—544; Baehrens. fragm. poet. rom. p. 413—419.)

Rescriptum licentii ad augustinum *R* incipit epistula licentii ad augustinum *MP*² licentius ad augustinum *K* 2 habet *MP*²*K* 3 iacit, *m.* 2 iacet *M* 4 non dante] donante *M* 7 to|nios *M* thomos, *m.* 1 supra λ tonos *R* tonis *edd.* praeter *m* tonando *m* 8 sagitare *K* 9 nostrum uaria *R* 11 sine] in *a e f* Wernsdorfius 12 grauesque *K* 13 assumam *R* 14 obscurum *K* 15 tacui *K* 17 puctorum, *m.* 2 punctorum *M* punctorum *RR* a l pontorum. *P*² functorum *cett.* *edd.* 18 prohea (*corr.* prothea) namque *P*² propterea namque *K* propterea' *M* 20 spumata perfluit *K* spumea perfluit *M* unda in fine u. om., *m.* 2 in marg. *add.* *M* aguis, *m.* 2 anguis *M* 21 in munera] cum munera *P*² innumera *R* uolucris, *m.* 1 supra λ uolucrum *R*

dulcia quaeque animae, subdulcia pabula quaero,
 Varronis responsa latent. quod supplice cantu
 25 praesidium nymphamue rogem, quae flumina poscam?
 an te uoce] ante uocem, clari quem rector Olympi
 fontibus infantum praefecit et abdita iussit
 ubertate animi longe ructare fluenta? 5
 fert magister opem actutum, ne desere uires
 30 inualidas mecumque sacras subuertere glebas
 incipe; tempus enim, nisi me mortalia fallunt,
 labitur in seniumque trahit. tibi noster Apollo
 corda replet patremque suum patremque deorum 10
 conciliat legemque bonam pacemque cruentam
 35 monstrat et abducto uelamine singula pandit.
 uiginti emensus nam longos forsitan orbes
 solis eras, cum te ratio pulcherrima mundi 15
 ditior imperiis et nectare dulcior omni
 corripuit statuitque uagum medioque locanit,
 40 omnibus unde aciem posses intendere rebus.
 o bone, carpe iter annorum; sapientia quantum
 crescit amore sui inueniens noua culmina semper! 20
 perge uiam, qua te suboles praeclara Tonantis
 perducit sternens in planos ardua campos.
 45 et cum luciferos praecordia uesper in ortus
 distulerit sanctumque super benedixeris ignem,
 sis memor ipse mei. bibulam qui ponitis aurem 25
 legibus inuictis, contundite pectora palmis,
 sternite membra solo meritosque ciete dolores

10 Verg. Aen. III 434; I 65   22 Luc. 3, 5   25 Pers. 4, 50

1 quaeque] q; P²   sub dulcia R sed dulcia MP²K *edd. praeter m*
 2 supplice. M   3 nimphā.ue (s eras.) P²   quae] et *edd.*   poscant P²
 4 an te uoce] ante uoce, m. 2 ante uocem M ante uocē RP² (~ eras.)
 uocem om. M   7 actu, *corr. m.* 1 actutu, m. 2 actutū M ac tu tu
 (m. 2 conuinctum) R ac tu tu P² (*alterum tu exp. m. 1*) m actuitū K
 ac tu cett. *edd.*   10 que in fine u. om. M   trahi M   tibi bis,
alterum eras. P²   11 patremque (que s. u. m. 1) P²   patremque
 suum s. u. m. 2 K   12 conciliat. M   14 emensus P²   nam] n̄. P²
 16 ditior] tutior M   et] sed, *corr. m.* 1 et P²   17 statuique, m. 2 sta-
 tuitque M statimq; R   18 posse K   21 tonanti M   22 producit MR
 planas, *corr. m.* 1 planos P²   23 praecorda M praecordia Wernsdorffius
coniecit   24 benedixerit m   25 ponitis] porgitis Baehrensius   27 ster-
 nite—dolores om. P²   cite K

50 et prohibete nefas. deus imperat omnibus unum,
 admonet antistes uenturaque fulmina terrent.
 o mihi transactos reuocet si pristina soles
 laetificis aurora rotis, quos libera tecum
 5 otia temptantes et candida iura bonorum
 55 duximus Italiae medio montesque per altos!
 non me dura gelu prohiberent frigora cano
 nec fera tempestas Zephyrum fremitusque Borini,
 quin tua sollicito premerem uestigia passu.
 10 hoc opus ut iubeas tantum, cruror inriget artus,
 60 solstitio Neuros, bruma sectabimur Histrum.
 ignotus Garamas soluet mihi uincula gentis
 Exampeosque lacus fugiens Hypaneius amnis
 Callipidum Scythicas resonet spumosos ad undas.
 15 ibimus et Leucos, qua Leucia solis in ortus
 65 tenditur, et uasti deserta cacumina Cassi,
 quis Epidaphnaeas aequat sibi Cassia rupes,
 unde quiescentem auroram currusque solutos
 sopitamque diem media sub nocte uiderem,
 20 te suadente petam; nec enim labor aut metus ullus
 70 terret, ubi insontes precibus deus audit apertis.

1 Verg. Aen. V, 197; Ouid. Met. X, 322   2 Verg. Aen. I 230
 3—10 = p. 86, 13—20   3 Verg. Aen. VIII 560   6 Verg. Aen. VII 563
 11 Cl. Claudian. in Ol. et Prob. cons. paneg. u. 135

2 uenturaque (que s. u. m. 1) *P*¹ flumina *MK* *edd. praeter m*
 † quo *M* 5 temptantes] sectantes *Wernsdorfius* coniecit; cf. p. 86, 15
 ut *R* 6 duximus*** (ita *eras.*) †italicae *M* 8 zefrum, m. 2 zefrum *K*
 11 sol sticion euros *R* solstitio mane uros *K* Neuros] Meroen (*sec. Clau-*
dian.) uel Mauros coniecit *Wernsdorfius* et *Schraderus* (*obseru. 32 ex*
Claud. de cons. Ol. et Prob. p. 135) sectabitur *MP*² (*corr. sectabimur*)
 12 ignotos, *corr. m. 1* ignotus *P*² ignos *M* garamas *ex garanias, ut uid., R*
gamaras K gentis] plantis *Wernsdorfius* coniecit 13 Exampa eos-
 que *K* Xampeosq; *R* Exampeosque *a efl* Xampaeosque *m*; cf. *Herod.*
IV 52 et 81 Ἐξάμπεος et Pomp. Mel. II 1, 7 Examphoeo; *synizesis*
quae infra p. 93, 21 Ripheos lacos, *corr. m. 1* lacus *M* ypaneius *codd.*
 14 callipedum *MP*²*K* resonat *edd. praeter a* 17 quis epidafneas *R*
 quis epidafnaeos *M* quis epi dafna eos *K* Q sepidas naeos *P*² quis
 epidamneos *a* quis Epidamneas *e flr* queis Epidamneas *m* 18 solutus,
corr. m. 1 solutos *M* 20 labora ut, *m. 2* labor aut *M* ullus, *sed* *ll*
*ex corr. m. 1 (ex u ?) P*² 21 insontem *edd. praeter m Wernsdorfius*
Bachrensius

- et nunc Romulidum sedes et inania Remi
culmina bacchatasque domos uanosque tumultus
desererem et totus semel in tua corda uenirem,
ni mens coniugio incumbens retineret euntem.
- 75 crede meis, o docte, malis ueroque dolori, 5
quod sine te nullos promittunt carbasa portus
erramusque procul turbata per aequora uitae,
praecipites densa ueluti caligine nautae,
quos furor australis stridens et flatus ab Euro
- 80 perculit et raptis priuauit turbo magistris; 10
protinus abruptis miseri uoluntur in undis,
non forus aut prorae, non lintea deinde procellas
ferre ualent ratioque iacet stupefacta regendi:
sic me uentus agit uoluuntque cupidinis aestus
- 85 in mare letiferum. nec terrae protinus absunt, 15
sed mecum reputans tua candida uerba, magister,
haec magis esse reor tibi credere: 'callida res est,
decipit atque animis molitur retia nostris.'
praeteritos oblitus enim, praesentia praesto
- 90 nunc tibi cara, tuo nos non de pectore lapsi. 20
ei mihi quo ferar, unde uelim tibi pandere mentem!
ante sub Aegeo aptabunt pia tecta palumbes
et uersa alcyone componat in arbore nidos,
esuriens uitulos alat ante leaena sequaces
- 95 atque inpasta diu teneros lupa nutriat agnos 25
mutantesque suis diuisum partibus orbem
aut Barcaeus aret Taurum aut Hyrcania Mauros,

10 Verg. Aen. V 867 13 Ouid. Trist. I 2, 32

1 ania, *corr. m.* 1 inania *M* recti *M* reti *R* tecti *P¹ edd.*; *cf. Stat. Silu. II 7, 6* 'culminibus Rēmi'; Rēmus *sicut* Πῆμος *et* Πῶμος (*Anthol. Pal. gr. II 19; Suid. s. u. βρομαλία*) 2 bacatasque *M* domus *edd.* uanosque] sua; nosque *M* 3 desererem *K* 7 per *om. M* 10 perculit *R* turbauit *R* 12 forus *ex forais m. ut uid. 1 M* prora *M* 13 iacet *om. R* 14 cupidis, *m. 2 cupidinis M* 15 nec *ex nunc m. 1 P²* absunt] adsunt *Baehrensii ex Wernsdorfi coniectura* 16 candida *om. M* 20 charo *e chare fl r m* care *Wernsdorfii Baehrensii* nos non *scripsi*; nos nos *RP² (post. nos s. u. m. 1)* nos *K* nos nunc *M edd.* 21 hei *a e* heu *cett. edd.* 22 optabunt *MRK edd. praeter m* 23 alti-one *R* componet *m* 24 alat ante] a lactan] te *M* alet ante *P² m* leenas equaces *M* 25 nutriet *m* 26 suis] suum *P²* 27 Barcaeus] parca ei' *M* aret tarum *M* arcet taurum *R* arectaurum *K* alet Taurum

- ante Thyesteis iterum male territa mensis
 interrupta dies refugos uanescat in ortus,
 100 ante dabunt imbres Nilum, super aethera dammae
 errabunt montesque canant et flumina laudent,
 5 quam mihi post tergum ueniant tua dona, magister.
 arcet amor coplamque tenet communis honesti.
 hic, hic regnat amicitiae decus hoste fugato.
 105 nam neque propter opes uitreas aurumque rebelle
 iungimus adsensus animorum; nam neque uulgi
 10 nos fortuna ruens, quae separat ardua, iunxit,
 sed labor interiora legens uulgata libellis
 atque animis inuenta tuis et nobile dogma
 110 indictum contraque bonos responsa relatus.
 et mea Calliope quamuis te comminus altum
 15 horreat et uultus abscondat inutile tractans,
 hoc tamen, hoc animi uinclum nexusque fideles
 non qui montosis firmatas rupibus Alpes
 115 fregit et Italicas pressit cum moenibus urbes,
 rumperet aut nostro tereret de robore quicquam.
 20 ite procul latices tumidis anfractibus orti
 aut ab Arimphaeis Ripheos aut oppida Caspi
 Cimmeriasque domos seiungere flumine largo
 120 Maeotidumque plagae et pontus quas obruit Helles
 Europae atque Asiae longe discrimina tendant.

1—4 Cl. Claudian. in Ol. et Prob. cons. paneg. u. 169—172 17 Cl.
 Claudian. de bello Pollent. u. 532

(taurum) *edd.* hircania sauros *RP² m* hircanias|auros *M* hyrcanias au-
 ros *K* Hyrcania Tauros *cett. edd.* Hyrcania Mauros *Wernsdorfius coniecit*
 2 uanescat *m* (*Claudian. uertetur*) 3 aethera] aequora *Schraderus*
obs. 32 ex Claud. de cons. Ol. et Prob. p. 135; cf. Verg. Buc. I 60
 dammae *ex corr., fuisse uid. damniae R* 4 canent *flrm* plau-
 dent *flrm* 5 postergum *M* 6 copulamque *codd. a lm* coplamque *efr*
 7 hoste] honeste *M* 8 opos, *corr. m. 1* opes *P²* opus *M* 10 uixit,
corr. m. 1 iunxit *M* 12 animis (is s. u. m. 2) *K* tuis] piis *Baeh-*
rensus 13 bonus *P² m* 16 uinclum (u *exp.*) *M* 19 tereret
 robore *edd.* quicquam] uires, *m. 1 supra* quicquam *R* 20 noxi *M*
 oxi *P²K edd.* 21 ab s. u. m. 1 *P²* arimphaeis *M* arimpha eis *K* arim-
 phais *R* arinphaeis *P²* Arimphaeis *edd.* rirhaeos *M* rirhaeos *RP²* rirhaeis|rirhae-
 os *K* Rhiphaeos *lm* Rhipheos *cett. edd.; cf. p. 91, 13* 22 caimмери-
 asque *K* 23 metidumque *R* Maeotumque *Wernsdorfius* pela|gae *M*
 et *add. Wernsdorfius*

- nonne boum per utrumque latus armenta fatigans
finibus abscidit Talari Dodona Molossos,
. . . . .
cognatosque Arabas? nec pacis foedus amicum
125 Sidonios inter mansit regnumque Pelasgum 5
sacrilegosque Phrygas, quamuis pro tempore cunctis
hospitium commune fuit. quid denique fratrum
discidium pgnasque canam? quid honesta parentum
uerbera? quid matrum furias natosque superbos?
130 est etiam superum concors discordia rerum 10
totque fluunt ritus, quot dat sententia leges.
nos tenet unus amor. non si mihi murmura centum
det Boreas totidemque animas centumque per ora
lingua rigens adamante fremat, memorare queamus,
135 quae sociata prius ueterum natura locorum 15
distulit et † tereti limanit gloria mundo.
sed nos, praeterea quod ab una exurgimus urbe,
quod domus una tulit, quod sanguine tingimur uno
saeclorum, christiana fides conexuit; et quod
140 nos iter immensum disternat et plaga ponti 20
interfusa coerchet, amor contemnit utrumque,
gaudia qui spernens oculorum semper amico
absenti fruitur, quoniam de corde profundo
pendet et internae rimatur pabula fibrae.
145 interea uenient quaecumque futura bonorum 25
scripta salutiferi sermonis et illa priorum

12 Verg. Georg. II 43—44; Ouid. Met. VIII 532; Cl. Claudian. in
Ol. et Prob. cons. paneg. u. 55 20 Verg. Georg. IV 480; Cl. Claudian.
de raptu Pros. I 23

1 nonne bou *P*¹ non eboum *K* 2 abscidit] abscindit *Wernsdorfus*
talaris *P*² dodonā olossos *M* molossis, *corr. m.* 1 molossos *P*²
molassos *K* 3 lacunam significauit 4 paucis *M* 5 si
doneos *MK* mansis *M* pelopum *codd. edd.*; Pelasgum *coniecti cum*
Baehrensi (cf. p. 89, 18 *Aesch. Suppl.* 250 sqq. *Herod. I* 1) 6 Phryges
edd. 7 hospitio *MRP*² *edd.* qui, *m.* 2 quid *K* 8 dissidium *edd.*
praeter a cana *M* 11 quod *MK* 12 nos *scripsi* (cf. p. 92, 20); non *R*
nec *MP*²*K* *edd.* munera *K* 14 lingua, *corr. m.* 1 lingua *M* firmat *M*
memorareq' eamus *K* memorare ualebo *MP*¹ *edd.* 15 ueteranorum *M*
16 gloria] glarea *edd. praeter a* 17 praetereo *P*²*K* *l m* 18 tangi-
mur *MP*²*K* *edd.* 19 christiana] una christi *M* conexit, *corr. m.* 1
conexuit *M* contexuit *K* 23 absente *K* 26 piorum *r*

aequiperanda fauis, reputans quae pectore in alto
conceptum in lucem uomuisti nectareum mel,
praesentem ipsa mihi te reddent, si mihi morem
150 gesseris et libros, quibus in te lenta recumbit
5 musica, tradideris; nam ferueo totus in illos.
adnue, sic nobis uerum ratione patescat,
sic plus Eridano fluat et contagia mundi
nequiquam uolitent nostri circum arua coloni.

XXVII.

10 DOMINO VERE SANCTO ET VENERABILI ET EXIMIA IN CHRISTO
LAUDE PRAEDICANDO FRATRI PAULINO AUGUSTINUS IN
DOMINO SALUTEM.

1 O bone uir et bone frater, latebas animam meam. et ei
dico, ut toleret, quod adhuc lates oculos meos; et uix mihi
15 obtemperat, immo non obtemperat. an uero tolerat? cur ergo
me excruciat desiderium tui apud ipsam intus animam? nam
si molestias corporis paterer et si non perturbarent aequitatem

6 Tibull. II 5, 121 6—7 = p. 88, 11—12

1 reputansq' *M* pectoris, *corr. m. 1* pectore *K* 3 si mihi (mihi
s. u. m. 1) *P*² 4 in te lenta] intellecta *Wernsdorffius*; *cf. Verg. Buc.*
I 1 et 4 5 ferti eo *K* 7 erida nos luat, *corr. eridano fluat M*
8 nequiquam, *corr. nequicquam, sed c eras. uid. K* nequaquam *R* ne-
quicquam *MP*² *edd.* Explicit epistula *M.*

P = *cod. Parisinus 11641 s. VI. (deest pars prior usque ad p. 99, 21 de me.)*

E = *cod. Cheltenhamensis 2173 s. X.*

M = *cod. Monacensis 6266 s. X.*

A = *cod. Audomaropolitanus 76, 8, 9 s. X—XI.*

C = *cod. Casinensis 16¹⁹ s. XI.*

*P*¹ = *cod. Parisinus 989 s. XI.*

*P*² = *cod. Parisinus nou. acq. 1444 s. XI.*

R = *cod. Mus. Brit. Reg. 5 D VI s. XI—XII.*

12 in domino salutem *om. E* 14 to*leret *E* (t *eras.*) *P*¹ (l *eras.*)
toleres *C* toleret *corr. m. 2* (ex coleret?) *M* coleret *A* 15 obtempe-
ratim modo non *A* to*lerat (l *eras.*) *P*¹ ego, *corr. m. 1* ergo *M*
16 tui *ras. ex tuū M* nam *om. E* nan *P*² 17 et *om. E*

animi mei, recte illas tolerare dicerer; cum autem non aequo
 animo fero, quod te non uideo, intolerabile est istam appellare
 tolerantiam. sed quando tu talis es, esse sine te fortasse
 intolerabilius toleraretur. bene est ergo, quia aequo animo
 ferre non possum, quod si aequo animo ferrem, aequo animo 5
 ferendus non essem. mirum est, sed tamen uerum, quod mihi
 accidit: doleo, quod te non uideo, et me ipse consolatur
 dolor. ita mihi displicet fortitudo, qua patienter fertur ab-
 sentia bonorum, sicuti es. nam et Hierusalem futuram desi-
 deramus utique et, quanto impatientius desideramus ipsam, 10
 tanto patientius sustinemus omnia propter ipsam. quis
 igitur potest non gaudere te uiso, ut posset, quamdiu
 te non uidet, non dolere? ergo neutrum possum et, quoniam,
 si possem, immaniter possem, non posse delector atque
 in eo, quod delector, nonnullum solatium est. dolentem 15
 itaque me non sedatus, sed consideratus consolatur dolor. ne
 reprehendas, quaeso, sanctiore grauitate, qua praeuales, et
 dicas non recte me dolere, quod adhuc te non nouerim, cum
 animum mihi tuum, hoc est te ipsum interiorem aspiciendum
 patefeceris. quid enim? si uspiam te uel in terrena tua ciui-
 tate didicissem fratrem et dilectorem meum et tantum in
 domino ac talem uirum, nullumne me dolorem sensurum
 fuisse arbitraberis, si non sinerer nosse domum tuam? quo
 modo ergo non doleam, quod nondum faciem tuam noui, hoc
 est domum animae tuae, quam sicut meam noui? 25

1 animae meae *E* aequo non *C* 3 intolerantiam *P*¹ es esse]
 ee (*corr. m. 1* es) eē *M* es esse alibi in te habe et *C* esses alibi in te
 habet *P*² intolerabilius fortasse *E* 4 qui *A* 5 non *bis A* quod]
 sed *E* aequo animo ferendus] et qm hoc ferendū *E* 6 est enim
 sed *C* 8 displicet, *m. 2* displicet *R* 9 secuti *A* 11 quisquis *E*
 12 ut *om. E* possit *ER m* 13 dolore, *m. 2* dolere *EP*² ego *E*
 quoniam *om. A* 14 adque *A* 15 quod (*m. 2 exp. d*) *E* 16 non *CP*²
 17 sancti ore, *m. 2* sanctiore *EM* 18 dolore, *m. 2* dolere *P*² 20 uspiam]
 aspicerem *P*¹ te *om. E* terna, *corr. m. 1* terrena *M* 21 didiscem,
*add. m. 1 in marg. cis P*¹ fraterem, *m. 2* fratrem *M* meum *om. E*
 tantu, *m. 2* tantū *C* 22 fuisse sensurum *E* 24 doleam (*1 ras. ex d*) *E*

2 Legi enim litteras tuas fluentes lac et mel, praeferentes simplicitatem cordis tui, in qua quaeris dominum sentiens de illo in bonitate, et adferentes ei claritatem et honorem. legerunt fratres et gaudent infatigabiliter et ineffabiliter tam
 5 uberibus et tam excellentibus donis dei, bonis tuis. quotquot eas legerunt, rapiunt, quia rapiuntur, cum legunt. quam suaui odor Christi et quam fraglat ex eis, dici non potest. illae litterae cum te offerunt, ut uidearis, quantum nos excitant, ut quaeraris! nam et perspicabilem faciunt et desiderabilem. quanto enim praesentiam tuam nobis quodam modo
 10 exhibent, tanto absentiam nos ferre non sinunt. amant te omnes in eis et amari abs te cupiunt. laudatur et benedicitur deus, cuius gratia talis es. ibi excitatur Christus, ut uentos et maria tibi placare dignetur tendenti ad stabilitatem suam.
 15 uidetur a legentibus ibi coniunx non dux ad mollitiem uiro suo, sed ad fortitudinem redux in ossa uiri sui, quam in tuam unitatem redactam et redditam et spiritalibus tibi tanto firmiter, quanto castioribus nexibus copulatam officii

1 Exod. 3, 8 al. 2 Sap. 1, 1 3 Ps. 28, 2 7 II Cor. 2, 15
 13 Matth. 8, 26

2 senties *E* 3 in bonitate et afferens ei claritatem et honorem *P*¹
edd. praeter m in bonitate. Alii. Et afferentes claritatē & honorē. et offerens ei claritatē et honorē *R* 4 faudebant, *corr. m. 1* gaudebant *P*¹
 et ineffabiliter *om. P*¹ 5 uberius *EC* excellentius *E* 7 fraglat, *sed m. 2* ex flagrat *factum uid. R* flagrat *EMAP*² fragrat *edd.* non
om. A 8 te *om. E* nobis (bi *exp. m. 2*) *P*² excitent *ACP*¹*P*² (m. 2 excitant) *R edd. praeter m* 9 perspicabilem *M* faciunt] te
 faciunt *E* et *om. MA* 11 sinuit *A* 12 in eis] et in eis *M* mei *A*
 benedicatur, m. 2 benedicatur *M* 13 cuius *M* talis] tu talis *edd.*
 est, m. 2 es *C* excitatus *E* excitari *P*¹ ut] et *P*¹ 14 tibi
om. E placaret *E* dignetur *om. EMAP*¹*P*² *edd. praeter m* tondendi,
m. 2 tondenti *P*² 15 uidetur legentibus *E* uideatur elegantibus (e *ante*
 l *exp.*) *A* dignetur a legentibus a *e r* dignetur *fl* mollitiem, m. 2
 mollitiem *E* molliciam *A* 16 re*dux (d *eras.*) *E* reduxi nossa (*corr. m.*
 2) *M* in ossa *P*² in osse *R* quā (~ *eras. et m. 2* si *add.*) *A* in
 tuam munitatem, *corr.* in tuam unitatem *A* in tua munitatem (*utrum-*
que m eras.) *P*² 17 redactam et redditam, *corr.* redacta et reddita *A*
 et in spiritalibus *E* 18 copulatā (~ *eras.*) *A*

uestrae sanctitati debitis in te uno resalutamus. ibi cedri Libani ad terram depositae et in arcae fabricam compagine caritatis erectae mundi huius fluctus inputribiliter secant; ibi gloria, ut adquiratur, contemnitur et mundus, ut obtineatur, relinquitur; ibi paruuli siue etiam grandiusculi filii Babylonis eliduntur ad petram, uitia scilicet confusionis superbiaeque saecularis.

- 3 Haec atque huius modi suauissima et sacratissima spectacula litterae tuae praebent legentibus, litterae illae, litterae fidei non fictae, litterae spei bonae, litterae purae caritatis. quo modo nobis anhelant sitim tuam et desiderium defectumque animae tuae in atria domini! quid amoris sanctissimi spirant! quantam opulentiam sinceri cordis exaestuunt! quas agunt gratias deo! quas impetrant a deo! blandiores sunt, an ardentiores? luminosiores, an fecundiores? quid est enim, quod ita nos mulcent, ita accendunt, ita compluunt et ita serenae sunt? quid est, quaeso te, aut quid tibi pro eis rependam, nisi quia totus sum tuus in eo, cuius totus es tu? si parum est, plus certe non habeo; tu autem fecisti, ut non mihi uideatur parum, qui me in illa epistula tantis laudibus honorare dignatus es, ut, cum tibi me refundo, si parum hoc putem, tibi non credidisse conuincar. pudet me quidem tantum boni de me credere, sed plus piget tibi non

1 III Reg. 5, 6; 9 5 Ps. 136, 8—9 11 Ps. 83, 3

1 sanctitatis *ECR* in te] ñte *P*² resalutamus, *m. 2* ore resalutamus *C* resoluit animus (*m. 2* animum) *A* ore salutamus *MP*² *edd.* praeter *m. 2* in arce *EMCP*² marcae *P*¹ arce *A* 3 setant *P*¹ 4 ut. *M* quiratur, *m. 2* adquiratur *M* adqui+ratur (ra *eras*.) *P*² 6 superbiae quae, *m. 2* superbiaeq; *E* 9 litterae ante illae fere *eras*. *E om. P*² 10 ficta, *m. 2* fecte *E* purae] parent *E* 11 siton, *m. 2* sitim *A* 12 in atria] in altaria *M* intra, *m. 2* in terra *A* quid amoris] quidam oris, *m. 2* quae dum oris *M* sanctissimi* (s *eras*.) *E* 15 an *om. C* liminosiores *A* luminiores (*m. 2 del.*) *R* enim est *M edd.* 16 mulcent et ita *E* accedunt, *m. 2* accēdunt *A* 17 se renescunt *A* pro his *P*¹ 18 rependam, *m. 2* u *super* a *M* tuus sum *M* 19 tu *om. m.* parum *P*¹ 20 parum uideatur *edd.* 21 ut] et *AP*¹ mihi, *m. 2* tibi *M*

credere. est, quod faciam. non me credam talem, qualem putas, quoniam non agnosco, et credam me abs te diligi, quoniam sentio et plane percipio. ita nec in me temerarius nec in te ingratus extitero. et cum me tibi totum offero, 5 parum non est; offero enim, quem uehementissime diligis, et offero, si non qualem me esse arbitraris, eum tamen, pro quo, ut talis esse merear, deprecaris. hoc enim magis iam peto facias, ne minus optes mihi adici ad id, quod sum, dum me existimas iam esse, quod non sum.

4 10 Ecce carissimus meus est et ab ineunte adulescentia mihi familiariter amicissimus, qui hanc eximietati tuae ac praestantissimae caritati epistulam adportat. huius nomen est in libro 'de religione', quem tua sanctitas, quantum litteris indicas, libentissime legit; factus enim tibi etiam tanti uiri, 15 qui tibi eum misit, commendatione iucundior. neque huic tamen tam familiari amico meo uelim credas, quae de me forte laudans dixerit. sensi enim etiam ipsum saepe non mentiendi studio, sed amandi propensione falli iudicantem et arbitrari iam me accepisse quaedam, quibus accipiendis a 20 domino patente ore cordis inhiarem. et si hoc in os meum, quis non coniciat, quanta de me absente meliora quam ueriora laetus effundat? librorum autem nostrorum copiam faciet uenerabili studio suo; nam nescio me aliquid siue ad eorum, qui extra ecclesiam dei sunt, siue ad aures fratrum scripsisse, 25 quod ipse non habeat. sed tu cum legis, mi sancte Pauline,

1 est] et *E*. quod] quod non *E* quid *A* 2 cognosco *E* 3 inime, corr. *m.* 1 in me *E* 4 in te *om.* *C* 5 uehementissime *E* 6 eum] cum *C* 7 ut talis] uitalis *P*¹ magis *om.* *R* iam peto] impeto *E* 8 adici ad] dici ad *E* adiciat *P*¹ 9 me *om.* *E* 10 ineunti *P*¹*R* 11 eximiae *E* 12 aportat *A* 13 sanctitas tua *P*¹ 14 libentissima elegit *A* factus est enim *E* *edd. praeter a* 15 huic eni *ex corr. m.* 1 (*fuit huc et pro eni fuisse uid. th*) *C* enim huic *a e* tamen huic *ceit. edd.* 16 ue. lim (*1 eras.*) *E* 17 laudans forte *E* 18 menti-entis *P*¹ studium *E* propensiore *E* 19 arbitrare *E* 21 conciat. *m.* 2 coniciat *M* 23 uenerabili, *m.* 2 uenerabilem *M* 24 extrā *P*¹ 25 habeat, *m.* 2 habeas *C* pro mi *ras.* *E*

non te ita rapiant, quae per nostram infirmitatem ueritas loquitur, ut ea, quae ipse loquor, minus diligenter aduertas, ne, dum audis hauris bona et recta, quae data ministro, non ores pro peccatis et erratis, quae ipse committo. in his enim, quae tibi recte, si aduerteris, displicebunt, ego ipse conspicior, in his autem, quae per donum spiritus, quod accepisti, recte tibi placent in libris meis, ille amandus, ille praedicandus est, apud quem est fons uitae et in cuius lumine uidebimus lumen sine aenigmate et facie ad faciem, nunc autem in aenigmate uidemus. in 10 his ergo, quae ipse de ueteri fermento eructauit, cum ea legens agnosco, me iudico cum dolore; in his uero, quae de azymo sinceritatis et ueritatis dono dei dixi, exulto cum tremore. quid enim habemus, quod non accepimus? at enim melior est, qui maioribus et pluribus quam qui mino- 15 ribus et paucioribus donis dei diues est. quis negat? sed rursus melius est uel de paruo dei dono gratias ipsi agere quam sibi agi uelle de magno. haec ut ex animo semper confitear meumque cor a lingua mea non dissonet, ora pro me, frater; ora, obsecro, ut non laudari uolens, sed laudans 20 inuocem dominum, et ab inimicis meis saluus ero.

5 Est etiam aliud, quo istum fratrem amplius diligas; nam est cognatus uenerabilis et uere beati episcopi Alypii, quem

8 Ps. 35, 10   9 I Cor. 13, 12   11 et 13 I Cor. 5, 7—8
14 I Cor. 4, 7   20 Ps. 17, 4

1 loquitur ueritas *P*¹ 2 adueritas (i *del.*) *R* 3 audius *R* auris *PE*
bona et recta] bene tractata *P*¹ data, *m.* 2 data sunt *C* 4 peccatis**
et (is *eras.*?) *A* erratibus *R* 5 enim, *m.* ut *uid.* 1 *supra* 4 autem *P*¹
7 amandus] amandus est *C* 9 et] sed *R* *m.* 10 uidebimus (bi *del.*) *C*
11 ergo quae—in his *om.* *A* uetere *P* (*corr.* ueteri) *M* eructu-
aui *EMP*² 12 iudicio (i *eras.*) *M* 13 azymos, *m.* 2 azymis *E*
dilexi *A* ex, *m.* 2 *in marg.* *add.* ulto *C* 14 at] ad *E* (*m.* 2
add. eo) *M* (*m.* 2 at) adeo *A* apud deum *P*² *edd. praeter m* 15 meliorē
qui *P*²*R* 17 ipsi agere] agere ipsi *P*¹ agere *R* 18 nelle (le *s. u.*) *P*
21 ero] fiam *P*² 23 episcopi *om.* *PE* episcopi alypii *C* alypii
episcopi *P*¹

toto pectore amplecteris et merito. nam quisquis de illo uiro
 benignè cogitat, de magna dei misericordia et de mirabilibus
 dei muneribus cogitat. itaque cum legisset petitionem tuam,
 qua desiderare te indicasti, ut historiam suam tibi scribat,
 5 et uolebat facere propter beniuolentiam tuam et nolebat propter
 uerecundiam suam. quem cum uiderem inter amorem pudoremque
 fluctuantem, onus ab illo in umeros meos transtuli;
 nam hoc mihi etiam per epistulam iussit. cito ergo, si dominus
 adiuuerit, totum Alypium inseram praecordiis tuis;
 10 nam hoc sum ego maxime ueritus, ne ille uereretur aperire
 omnia, quae in eum dominus contulit, ne alicui minus intellegenti — non enim abs te solo illa legerentur — non diuina
 munera concessa hominibus, sed se ipsum praedicare uideretur
 et tu, qui nosti, quo modo haec legas, propter aliorum
 15 cauendam infirmitatem fraternae notitiae debito fraudareris.
 quod iam fecissem iamque illum legeres, nisi profectio fratris
 inprouisa repente placuisset, quem sic commendo cordi et
 linguae tuae, ut ita comiter ei te praebes, quasi non nunc
 illum, sed mecum ante didiceris. si enim cordi tuo non du-
 20 bitauerit aperire se ipsum, aut ex omni aut ex magna parte
 sanabitur per linguam tuam. uolo enim eum numerosius contundi
 eorum uocibus, qui amicum non saeculariter diligunt.

6 Filium autem eius, filium nostrum, cuius etiam nomen
 in aliquibus nostris libris inuenies, etsi ad tuae caritatis
 25 praesentiam ipse non pergeret, statueram litteris in manum

2 bene *E* de magna—cogitat *om.* *P*² 3 dei] et dei *MAP*¹
 4 iudicasti *R* 5 boniuolentiam *E* et nolebat] nolebatque *P*¹ 6 uiderim
PE amor ē (*coniunxit m. 2*) *M* 7 ab *in ras.* 4 fere *l. m.* 1 *P*
 in umeros] innumeros, *m. 2* in humeros *M* 8 mihi * (*p. eras.*) *P*¹ 9 aly-
 pium *C* insera *P*¹ 13 se *om.* *m* 14 qui *om.* *P*¹ *aliorum *E*
 15 infirmitatem ergo fraternae *P*¹ fraudareris *ex corr. m. 1, fuisse*
uid. frauderis *P* 16 quod *om.* *P*¹ iamque] iam *P*¹ 18 comitere
 ite *E* comitem rei te *MAR* comitē ei te *CP*¹*P*² comitem te ei *edd.*
praeter m non nunc *spatio relicto om.* *P*¹ 19 metum *P*¹ meum *C*
 corde *PE* 21 sanabunt *C* 22 quia mecum *A* 25 praesentia *P*¹
 statuerat litteris *MCP*² *a e* statuerat litteras *A* statuerat mittere cum
 litteris *P*¹ in manu tua *MACP*¹ *edd. praeter m* in manu *P*²

tuam tradere consolandum, exhortandum, instruendum non tam
 oris sono quam exemplo roboris tui. ardeo quippe, ut, dum
 adhuc aetas eius in uiridi faeno est, zizania conuertat in
 frugem et credat expertis, quod experiri periculose desiderat.
 nunc ergo ex eius carmine et ex epistula, quam ad eum 5
 misi, intellegit beniuolentissima et mansuetissima prudentia
 tua, quid de illo doleam, quid timeam, quid cupiam. nec
 despero adfuturum dominum, ut per te ministrum eius tantis
 curarum aestibus liberer. sane quia multa scripta nostra
 lecturus es, multo mihi erit gratior dilectio tua, si ex his, 10
 quae tibi displicuerint, emendaueris me iustus in miseri-
 cordia et argueris me. non enim talis es, cuius oleo timeam
 inpinguari caput meum. fratres non solum qui nobiscum
 habitant et qui habitantes ubi libet deo pariter seruiunt, sed
 prope omnes, qui nos in Christo libenter nouerunt, salutant, 15
 uenerantur, desiderant germanitatem, beatitatem, humanitatem
 tuam. non audeo petere, sed si tibi ab ecclesiasticis mune-
 ribus uacat, uides, quid mecum sitiât Africa.

11 Ps. 140, 5

1 tradere *om.* P¹ 2 ori, *corr. m.* 1 oris P² quem A 3 estas P¹
 uiridi//// (*ras. 1—2 l.*) A uiride, *m.* 1 *corr.* uiridi C conuertatur R
 4 exper*tis (*i. eras.*) P experire PE 6 et] tua (*m. 1 del.*) et M man-
 suetissima (*si m. 2 in ras. paulo maiore*) E 8 effecturum P¹ 9 liberer,
m. 2 liberetur C scriptura A 10 multa M multum P² erit
 mihi *edd.* ex his] ea P¹ 11 dispicuerint R emendaueris** (*st*
eras.) C me *om.* P¹ 14 ubilibet habitantes MCP¹P²R *edd.* ubi licet
 habitantes A 15 qui *om.* R 16 beatitudinem MACP¹P²R *edd.*; *cf.*
ep. XXXI, 2 18 uide P¹ uenias et uideas *edd. praeter m* me cum
 (*coniunxit m. 2*) M metum P¹ sentiat MACP¹P²R *edd. praeter*
m; cf. ep. XXXI, 4; XXXXII.

XXVIII.

DOMINO DILECTISSIMO ET CULTU SINCERISSIMO CARITATIS
OBSERUANDO ATQUE AMPLECTENDO FRATRI ET CONPRESBY-
TERO HIERONYMO AUGUSTINUS.

11 5 Numquam aequae quisquam facie cui libet innotuit quam
mihi tuorum in domino studiorum quietae laetitia et vere
exercitatio liberalis. quamquam ergo percipiam omnino te

- P* = cod. Parisinus 1868 s. IX.
*P*¹ = cod. Parisinus 12163 s. IX.
*P*² = cod. Parisinus 12163 (iterum) s. IX.
*P*³ = cod. Parisinus 13047 s. IX.
K = cod. Coloniensis 35 s. IX.
*K*¹ = cod. Coloniensis 60 s. IX.
B = cod. Veronensis XVI, 14 s. IX.
O = cod. Bodleianus Laud. misc. 252 s. IX ex.
V = cod. Vaticanus 355 s. IX—X.
S = cod. Sangallensis 159 s. X.
Q = cod. Augiensis LII s. X.
M = cod. Monacensis 6266 s. X.
R = cod. Vaticanus 341 s. X—XI.
A = cod. Audomaropolitanus 76, 8, 9 s. X—XI.
C = cod. Casinensis 16¹⁹ s. XI.
*P*⁴ = cod. Parisinus nou. acq. 1444 s. XI.
E = cod. Einsidelensis 130 s. XI.

Pro inscriptione in P¹MP⁴ est: Hieronimo presbitero augustinus pres-
biter 2 sincerissimae P³E 3 obsequendo P²KK¹BOVSRAC *edd.*
adque, m. 2 atque P³ conplectendo O (*corr. m. 1 amplectendo*) E
4 agustinus presbiter PP³ agustinus in domino salutem QE 5 aequae
om. VC aequae M ea et quid, m. 2 *exp.* ea et *corr.* quis P³ me P²KK¹
(*sed eras.*) B (m. 2 ea quae) O (m. 1 *in marg.* 1 te) SRA quisquam
facie, m. 2 cuiquam tam facile P³ quisquam fatiē (*aut faciē*) P quis-
quam facile P¹P²KVQMCE quicquam (*c in ras. m. 1*) facile P⁴ quisque
faciē BS (m. 2 quisquam tam facile) quisquam tam facile K¹O A a
tam facie quisquam R quisquam tam facie *cett. edd.* innotuit *del.*
m. 2 *et in marg. add.* ignouit I³ innotauit A quam, m. 2 quam te S
6 mihi *om. A* qui et ad laetitiam P¹M (m. 2 quietae adh laetitia
quia (*a exp.*) et laetitia B quietae laeta P³ quietae laeta VRC m et
uere] et uera P² uetere, m. 2 *supra* ueterum P 7 exercitatione (*ne*
del.) B liberalis] in domino liberalis P²KK¹BOVSR ego P²KK¹BOS
(m. 1 *corr.* ergo) Q (m. 1 ? *corr.* ergo) percutiam P¹ cupiam PP³B

nosse, tamen exiguum quiddam tui minus habeo, praesentiam uidelicet corporis. quam ipsam etiam, posteaquam te beatissimus nunc episcopus tunc uero iam episcopatu dignus frater Alypius uidit remeansque a me uisus est, negare non possum magna ex parte mihi esse relatu eius impressam et ante 5 redditum, cum te ille ibi uidebat, ego uidebam sed oculis eius. non enim animo me atque illum sed corpore duos, qui nouerit, dixerit, concordia dum taxat et familiaritate fidissima, non meritis, quibus ille antecellit. quia ergo me primitus 10 communionem spiritus, quo in unum nitimur, deinde illius ex ore iam diligis, nequaquam inpudenter quasi aliquis ignotus commendo germanitati tuae fratrem Profuturum, quem nostris conatibus, deinde adiutorio tuo uere profuturum speramus, nisi forte quod talis est, ut ipse tibi per eum fiam com- 15 mendatior quam ille per me. hactenus fortasse scribere de-

1 quiddam *om.*, *m.* 2 *add.* *R* quidam *P* (*m.* 2 quiddam) *P*¹*P*²*BQ* (*m.* 1 *corr.* quiddam) *M* (*m.* 2 quiddam) quidem *S* minus tui *R* tui munus *P* tui minus *P*¹ tui nimis *A* habeam *P*¹*M* ab eo *P*² 2 ipse *P*²*KK*¹*BOVSQRCE* te *om.* *M* beatissimos, *m.* 2 beatissimus *P*³ 3 nunc *om.* *P*⁴ iam *om.* *A* episcopatus *P*²*KBV* i episcopatu, *sed* i e postea *m.* 1 *add.* *uid.* *M* frater] iam frater *A* 4 uidit *om.* *C* ad *M* uisum *P*¹ possum//// *P*³ 5 magne *K* ex parte] aparet, *m.* 2 ex parte *P*³ mihi ex parte *R* relatu *P* relato *K* relata *B* 6 redditum *B* ille ibi *m.* 2 ex illubi *ut uid.* *B* uideam *P* et *P* oculos *P* oculi, *m.* 2 oculis *B* 7 adque *P* duos//// (*ras.* 4—5 l.) *Q* quia *P* 8 fidissimam (*m del.*) *B* fidelissima *C* 9 meritis, *m.* 2 meritis *K*¹ ego *P*²*S* (*m.* 1? *corr.* ergo) *QR* 10 communionem *P*² communionem *Q* communionem *A* spiritus] *ps* *P*² quo] *co* *P*² quod *P*³ nectimur *lr m* illum *C* 11 iam *om.* *A* quem iam *R* 12 germanitate, *corr.* germanitati *B* quem] quam *P*² speramus quem (speramus *del.* *m.* 1) *Q* 13 deinde *om.* *P*¹*MP*⁴ speramus (*us ex corr.* *m.* 2) *O* 14 tales, *m.* 2 talis *P*³ fiat *P*¹*P*² (*r in ras.* *m.* 1) *KOV* (*r in ras.*; *m.* 1?) *QACE* (*m.* *ut uid.* 1 *corr.* *fiā*) fiat (*t in ras.*) *K*¹ fiam *ex corr.* *m.* 2; *fuisse uid.* fiat *M* commentior, *m.* *ut uid.* 1 *corr.* commendatior *O* commodatior *A* 15 actenus *PP*¹*P*²*KBOVS* (*m.* 1 *add.* h) *QAC* debuerem, *m.* 2 debuerim *P*³ debuerit *K* debueram *P*²*K*¹ (*m.* 2 debuerim) *VS* (*super m ras.*) *QRAC* debuerimus *E*

buerim, si esse uellem epistularum sollemnium more contentus. sed scatet animus in loquelas communicandas tecum de studiis nostris, quae habemus in Christo Iesu domino nostro, qui nobis multas utilitates et uiatica quaedam demonstrati a se itineris etiam per tuam caritatem non mediocriter ministrare dignatur.

II 2 Petimus ergo et nobiscum petit omnis Africanarum ecclesiarum studiosa societas, ut interpretandis eorum libris, qui graece scripturas nostras quam optime tractauerunt, curam atque operam impendere non graueris. potes enim efficere, ut nos quoque habeamus tales illos uiros et unum potissimum, quem tu libentius in tuis litteris sonas. de uertendis autem in linguam latinam sanctis litteris canonicis laborare te nollem, nisi eo modo, quo Iob interpretatus es, ut signis adhibitis,

1 si] ut si P^2KK^1 (ut *ferē eras.*) *BVS* (ut *del. m. 2*) *QC* *si *E* uellem, *corr.* uellem *B* epistolatum, *m. 2* epistularum P^3 epistularum * *K* sollemnium more] sollemnium *mo* P^1 sollemni immo (im *exp. m. 2*) re P^3 contemptus P^2B conuentus *R* 2 scatet P^3 (*m. 2 supra feruet*) *E* (*m. ut uid. 1 supra l* sapit) scat, *corr. m. 1* scatet K^1 scatit *Q* sicut et *P* stat P^2 3 de his studiis nostris *K* (his *s. u. m. 1*) *BO* 4 utilitates multas *M* quēdā P^2 demonstrati] . . . nstra . . *laeso folio perditum* P^1 demonstrabit P^2 demonstrauit *KBOV SQCE* monstrauit *R* 5 a se *om. P^2KK^1* (*m. 1 s. u. add.*) *BOVSQRCE* per tuam] per uiam *V* peruiam *C* per caritatem tuam P^4 6 monstrare *R* dignetur, *m. 2* dignatur *O* 7 nobis competit *P* omnes PP^2 africanorum P^2KK^1 (*m. 1 corr. africanarum*) *BVS* (*m. 2 africanarum*) arcarum, *m. 2* africanarum P^3 8 ut *om., m. 2 add. M* et *P* ut in *R* interpretantis P^1M (*m. 2* interpretandis) *A* qui] *ultima littera dubia K* quē *B* 9 optime] obtinet P^2 caram, *m. 2* curam *O* 10 operam in . . . . . *om. in fine u. P^1* inpedere P^2 potest P^2P^3 (*m. 2* potes) *BVSC* sufficere *BS* 11 quoque] quoque illos P^3 habeamus *om. P^1* talis, *m. 2* tales P^3 illos tales $P^2KK^1BOVSRC$ niros *O* potissimum—in *laeso folio perditum* P^1 12 tu *om. PP^3MAP^4* sonas (*o in ras. m. 1*) P^1 personas *QE* de uertendis] diuertendis *E* deuertens *C* 13 in lingua latinam P^2 in latinam linguam *edd.* ligam, *corr. m. 1* ligam, *m. 2* linguam *O* sanctis—labor . . . *laeso folio perditum* P^1 sanctis] sis (*del. m. 2*) *P* canocis *B* labore *A* te *om. P^1M* (*m. 2 add.*) 14 nisi praedictio nostra inanis est eo modo *KBO* quod *B* quo * *O* interpre-

quid inter hanc tuam et LXX, quorum est grauissima auctoritas, interpretationem distet, appareat. satis autem nequeo mirari, si aliquid adhuc in hebraeis exemplaribus inuenitur, quod tot interpretes illius linguae peritissimos fugerit. omitto enim LXX, de quorum uel consilii uel spiritus maiore concordia, quam si unus homo esset, non audeo in aliquam partem certam ferre sententiam, nisi quod eis praeminentem auctoritatem in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo. illi me plus mouent, qui, cum posteriores interpretarentur et uerborum locutionumque hebraearum uiam atque regulas mordacius, ut fertur, tenerent, non solum inter se non consen-

tatus] interpretatur, *m. 2* interpretaturus *P* est *P²A* ut] et *KBO* (*m. 2* ut) signa, *m. 2* signis *P³* .... bitis—hanc *laeso folio perditum P¹* 1 qui *B* inter hanc/// (inter *s. u. m. 1*) *K¹* septuaginta *P¹QMAP⁴* quorum *bis*, alterum *exp. m. 1 P³* grauissima, *corr. m. ut uid. 1* gratissima *E* 2 inpretati(onem distet app *laeso folio perditum*) areat *P¹* distat *Q* appareret *R* apparet *A* neque omirari *QC* (*m. 2* neque amirari) 3 miraris *P¹M* (*s. eras.*) aliquid (*d in ras. m. 1*) *P¹* hebraeicis *K* hebraicis *P²K¹BOVSQRCE* litteris exemplaribus *KBR* (*m. 2* litteris et exemplaribus) litteris et exemplaribus *P²K¹OVSQCE* ..... bus inuenitur *laeso folio perditum P¹* 4 quod (*d exp.*) *K¹* quot *P²* quo, *corr. m. 1* quod *M* tot inter interpretes *P²* tot interpreter *Q* peritissimis (*ultimum i ex ras.*) *K* peritissimus *B* effugerit *R* 5 septuaginta *SQMAP⁴* *laeso folio perditum P¹* quadraginta *P²* decorum *P²B* (*m. 2* de quorum) uel *om. P³* consilii *P¹KK¹BOVSQRCE* maiori spiritus *KK¹BVSR* maioris spiritus *P²* maior (*m. 2* maiore) spiritus *O* 6 quasi *PO* (*m. 2 in marg. 1* quã si) unius *P¹M* esset homo *M* non au... *laeso folio perditum P¹* audio *P* 7 certe *PP²R* quos *P¹* praeminentem *K¹lr m* auctoritate, *m. 2* auctoritatẽ *B* 8 munire *P* controuersiam *P²* conuersia, *m. 2* controuersia *B* controuersia/// (*ras. 4—5 l.*) *Q* existio (*corr. m. 1* existimo) illi *M* existimo ille *P²A* exaestimo (*m. 2* existino) illi *P³* existi molli *P* 9 mouet, *m. 2* mouent *B* nouent *Q* quecum *P²* posteriora, *m. 2* posteriores *P³* potentiores *P²KK¹* (*m. 2* posteriores) *BOVSRC* interpretantur, *corr. m. 1* interpretarentur *O* 10 hebreorum *P* habere harum *Q* uiam, *in marg.* fortasse 'uim' *r* adque *P* post atque *in marg. m. 1* add. *ir P³* mordacius *PK¹OSMP⁴* mordacios, *m. 2* mordacius *P³* mordacitas *A* mordicus *edd. praeter a* 11 ut fertur (ut *in ras. m. 1*) *K* infertur *B* teneret, *m. 2* tenerent *O* solum] solum autem *P²KK¹* *BOVSRC* post consenserunt spatium relictum est amplius 5 u. *P³*

serunt, sed etiam reliquerunt multa, quae tanto post eruenda et prodenda remanerent. si enim obscura sunt, te quoque in eis falli posse creditur; si manifesta, illos in eis falli potuisse non creditur. huius igitur rei pro tua caritate expositis
5 causis certum me facias obsecrauerim.

III 3 Legi etiam quaedam scripta, quae tua dicerentur, in epistulas apostoli Pauli, quarum ad Galatas cum enodare uelles, uenit in manus locus ille, quo apostolus Petrus a perniciose simulatione reuocatur. ibi patrociniū mendacii susceptum
10 esse uel abs te tali uiro uel a quopiam, si alius illa scripsit, fateor, non mediocriter doleo, donec refellantur, si forte refelli possunt, ea quae me mouent. mihi enim uidetur exitiosissime credi aliquod in libris sanctis esse mendacium, id est eos

2—4 = ep. LXXV, 20 6 Hieron. in Pauli ep. ad Gal. 2, 11 sqq. (Migne patrol. lat. XXVI p. 338, 31—342, 16)

1 relinquerunt P^2B tanto *om. Q* (*in marg. m. 1 add.*) E 2 pro**denda (ui *eras. ?*) P^4 amputanda C remaneret, *m. 2* remanerent B post remanerent *edd. habent* et aut obscura sunt aut manifesta; *cf. ep. LXXV, 20* 3 illis $P^2KK^1BOVSRAC$ posse—falli *om. PP^1MP^4* (*add. m. 2*) potuisse *edd.*; *cf. ep. LXXV, 20* 4 rei] ei B 5 obsecrauerim P^2 6 quaedam *bis, alterum m. 2 del. S* scriptam P^1 scripta (a *ex u et supra ras. 1—2 l.*) M tuae dicerentur P^1 tu (*m. 2 cum*) adicerentur C 7 apostoli *om. C* quarum] $q̄$ $dū$ earū (*del. et in marg. m. 1 add. quarum*) E ad] dicta ad E cum enodare (*re s. u. m. 1; P^1* comeno dare P^2 cum enotare (*m. 2* enodare) P^3 cum e me nodare (*me del. m. 1*) B cum enodari (*cum s. u. m. 1*) Q uelles] scripto// (*parua ras.*) uelles B scripta uelles S 8 in manus] immanis E a *om. B* 9 reuocaretur P^2K^1 (*ras. reuocatur*) $BVRAC$ ibi] dictum-que ibi $P^2KK^1BOVSQRACE$ suspectum B 10 uel a $KK^1OVSRAC$ uel ab B uale, *corr. m. 1* uala (*sic!*) P^2 uel *om. P^2* a copiā P^2KB (~ *eras.*) alius, *in marg. m. 2* 1 alia O ille KB illam VC 11 donec P repellantur KBS refellantur, *m. 2* refellantur M refellit (*t del.*) B 12 quae mouent, *m. 2* quae me mouent OQ quem emouent V uidetur exi..... *in ras. (m. 1?)* S 13 aliquid P^2 (*corr. m. 1* aliquid) $KBOS$ aliquo, *m. 2* aliquid P^3 libros sanctos P sanctis libris $P^2KK^1BOVSRAC$ esse] habere P^2KK^1 (*corr. haberi*) BVS (*m. 2* haberi) R haberi $OCEm$ haberi esse (*esse exp.*) Q id est] id R ad KBS (*m. 2* aut) et O

homines, per quos nobis illa scriptura ministrata est atque conscripta, aliquid in libris suis fuisse mentitos. alia quippe quaestio est, sitne aliquando mentiri uiri boni, et alia quaestio est, utrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oportuerit, immo uero non alia, sed nulla quaestio est. admissio enim semel in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quae non, ut cuique uidebitur uel ad mores difficilis uel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur.

- 4 Si enim mentiebatur apostolus Paulus, cum apostolum Petrum obiurgans diceret: Si tu, cum sis Iudaeus, gentiliter et non iudaice uiuis, quem ad modum gentes cogis iudaizare? et recte illi uidebatur Petrus fecisse, quem non recte fecisse et dixit et scripsit, ut quasi animos

11 Gal. 2, 11—14

1 quos] quos homines *KBS* adque *PB* (*m. 2* atque) 2 aliquod *P* tuis *P* mentitus *PK* (o *supra* u) *B* mentiens, *m. 2* mentitos *P³* 3 sitne *ex* sicne *m. 2* *P³* sitne *ras.* sicne *B* sit ne (*m. 2* *del. t* ne) *C* sine *P* mentiri] sit mentiri *P²* uoni, *m. 2* boni *P³* alio *P* 3 et 5 questi, *m. 1* *add.* o *Q* 4 sacrarum *S* oportuerat *P* 5 admissio (*d in ras.*) *M* amisso *P¹BA* 6 semel in] simili *KO* tantum auctoritatis fastigium, *m. 2* *in marg.* 7 tantae auctoritatis fastigio *O* tanto auctoritas fastidium *P¹* tanto auctoritatis fastigio *P³M* (*sed* fastigio *ex ras.* et *corr.*; *fuisse uid.* fastigiū) 7 nulla illorum] in nullorum *P³* nulla eorum *BC* 8 *pro non ras. 1 l. E* ut cuique] utcumque *P¹MAP⁴* utique *B* uidebit *P* uidebatur *P²* uidetur *E* difficiles *KOR* 9 incredibiles *K* (*m. 2* incredibilis) *OR* ad] uel ad *P²KK¹* (uel *eras.*) *BOVSQRCE* mentientes auctores, *m. 2* mentientis auctoris *P³* mentientes (*corr. m. 1* mentientis) auctoris *O* 10 refratur *P²* referetur *B* 11 apostulo petro. *corr.* apostulū petrū *B* 12 obiurgasse, *m. 2* obiurgasse se *P³* * obiurgans *Q* si (*s in ras. m. 2*) *M* sis *om.*, *m. 1* post iudeus *add. M* iudaeos, *m. 2* iudaeus *P³* 13 uiues *K* (*m. 2* uiuis) *BQE* (*m. 1 supra* uiuis) uiuis, *sed s m. 2 M* quem—iudaizare *om.*, *m. 2 in marg. add. Q* cogis gentes *P²KK¹BOVSRC* 14 fecisse] recipisse, *m. 2* recepisse et *supra* fecisse *P³* 15 quem—fecisse *om. A* que *P²* et dixit] dixit *P* dixit *laeso folio perditum P¹* ut] et *P²P³* (*m. 2* ut) *K¹VSRC* animus *P²KK¹* (*m. 2* animos) *BOVSQRCE* animum *E*

tumultuantium deleniret, quid respondebimus, cum exsurrexerint
 peruersi homines prohibentes nuptias, quos futuros ipse prae-
 nuntiauit, et dixerint totum illud, quod idem apostolus de
 matrimoniorum iure firmando locutus est, propter homines, qui
 5 dilectione coniugum tumultuari poterant, fuisse mentitum,
 scilicet non quod hoc senserit, sed ut illorum placaretur
 aduersitas? non opus est multa commemorare. possunt enim
 uideri etiam de laudibus dei esse officiosa mendacia, ut apud
 homines pigriores dilectio eius ardescat. atque ita nusquam
 10 certa erit in sanctis libris castae ueritatis auctoritas. nonne
 attendimus eundem apostolum cum ingenti cura commendandae
 ueritatis dicere: Si autem Christus non resurrexit,
 inanis est praedicatio nostra, inanis est et fides

1 I Tim. 4, 1—3   3 I Cor. 7, 10—16   12 I Cor. 15, 14—15

1 deliniretur P^2KK^1 (ur *eras.*) $OVSQR$ delenire, *m.* 2 deleniret *B*
 exsurrexerent, *m.* 2 exsurrexerint P^3 exsurrexerit, *m.* 2 exsurrexerint *B*
 2 quod *B* futuros esse (esse *del. m.* 2) *S* pronuntiauit PP^3 (*m.* 2
 prenuntiauit) *BO* pernuntiat, *m.* 2 praenuntiat *K* praenuntiat *S*
 3 dixerin (*sic!*) P^2 dixerint *ras. ex* dixerunt *K* illed, *corr. m. ut*
uid. 1 illud *B* 4 firmanda P^2KBO (*m.* 2 firmando) *VC* 5 delecta-
 tione P^1 lectione P^2 delectione, *corr.* dilectione K^1 tumultuanti poterat
 (*corr.* poterant) *B* mentum *A* 7 non] non enim $P^2KK^1BOVSQRCE$
 commerare P^1 commemorari *QE* 8 uideri* *R* .....i etiam *laeso*
folio perditum P^1 de *om. B* officia *P* 9 ariscat, *m.* 2 crescat P^3
 ... escat a .... *laeso folio perditum* P^1 adque, *m.* 2 atque P^3 nū-
 quam *R* 10 certauerit P^1B in sanctis litteris P^2KK^1OVSRC in
 sanctis in (in *del.*) libris *B* in libris sanctis *edd.* castae] certe *B*
 ueritatis] ueritatis dicere (dicere *del.*) *Q* non *B* 11 eundem]. un...
laeso folio perditum P^1 cun *om. P* genti, *m.* 2 ingenti *B* cura
 ueritatis commendandae *VC* cura ueritatis commendandae gratia *R* cura
 ueritatis commoedande (*m.* 2 commendande) *B* cura commendanda ueri-
 tatis *P* cura ueritatis comitantem (*m.* 2 *in marg.* † commentantem) *O*
 cura ueritatis commendante P^2 cura ueritatis commetante *K* caritatis
 (*corr. m.* 1 ueritatis) cura commendae (*m.* 2 commendandae) K^1 cura
 ueritatis commentantem *S* 12 resurrexerit *A* .....xi. *laeso folio*
perditum P^1 13 est *om. P* praedicatio—est *om. KO* (*m.* 2 *add.*)
 fesdes P^2

uestra. inuenimur autem et falsi testes dei, quia testimonium diximus aduersus deum, quod suscitauerit Christum, quem non suscitauit? si quis huic diceret: 'Quid in hoc mendacio perhorrescis, cum id dixeris, quod etiam si falsum sit, ad laudem dei maxime pertinet',⁵ nonne huius detestatus insaniam quibus posset uerbis et significationibus in lucem penetralia sui cordis aperiret clamans non minore aut fortasse etiam maiore scelere in deo laudari falsitatem quam ueritatem uituperari? agendum est igitur, ut ad cognitionem diuinarum scripturarum talis homo accedat,¹⁰ qui de sanctis libris tam sancte et ueraciter existimet, ut nolit aliqua eorum parte delectari per officiosa mendacia, potiusque id, quod non intellegit, transeat, quam cor suum praeferat illi ueritati. profecto enim cum hoc dicit, credi sibi expetit et id agit, ut diuinarum scripturarum auctoritatibus¹⁵ non credamus.

1 uestra *ex corr. m. 2* O nostra KB (*m. 2* uestra) autem *om. P²* aut, *m. 2* aut B quia]. . i. laeso folio perditum P¹ qui R quo QE *sec. Vulg.* 2 aduersū* (s eras. ?) R suscitauit *codd. praeter P¹ edd.* 3 quem] que P² non *om. B* hunc V 4 quod P¹ isto P¹QMAP⁴E perhorrescit P¹A id *om. P²KK¹ (m. 2 add.)* BOVS (*m. 1 add.*) RC 5 quod *om. R* 6 detestetur (*super tur add.* tus) insaniam K¹ detestaretur insaniam R detestaretur insania P²KBOVS QCE possit P²KK¹ (*corr. posset*) BOVSQCE 7 luce B aperiret K (t *exp.*) K¹ (*m. 2* aperire) aperire P²VSC aperiri QE 8 etiam *om. PR (m. 2 add.)* maiores K maiorem (*ultima l. del.*) B maiori P²K¹VRC laudare P²K¹S (*m. 2?* laudari) R 9 falsitatem (*m exp.*) B falsitate K uituperari ueritatem *edd.* uituperari P² uituperare K¹ 11 sancti V exestimet P existinet P² estimet BO aestimet KS ut* Q 12 nolet BS aliqua *ras. et corr.* (*ex aliquid?*) P¹ aliaqua P² aliqua, *m. 2* in aliqua P³ parte/// (*ras. 1—2 l.*) Q mendacia (*postr. l. ex corr. m. 2*) M mendacii P¹ 13 potiusque] potius qui V potius C transicit, *m. 2* transeat P³ sum, *m. 2* suum O 14 praeferat] p̄ fera P² p̄ferat (p̄ *ex corr. m. 2; fuisse uid.* p) O illi *om. P²K¹VQRCE* haec P³ dicit] cidit P² crede, *m. 2* credi K¹ credit B ibi C 15 et petit, *m. 2* expetit P³ expeti* (t eras.) B et ad id P et ad id C agit *om. C* ait P²K¹ (*m. 2* agit) V ut] u P² ut *ex corr. m. 1* O et K auctoribus, *corr. m. 1* auctoritatibus M

5 Et ego quidem qualibuscumque uiribus, quas dominus
suggerit, omnia illa testimonia, quae adhibita sunt adstruendae
utilitati mendacii, aliter oportere intellegi ostenderem, ut
ubique eorum firma ueritas doceretur. quam enim testimonia
5 mendacia esse non debent, tam non debent fauere mendacio,
sed hoc intellegentiae relinquo tuae. admota enim lectioni
diligentiore consideratione multo id fortasse facilius uidebis
quam ego. ad hanc autem considerationem coget te pietas,
qua cognoscis fluctuare auctoritatem diuinarum scripturarum,
10 ut in eis, quod uult quisque credat, quod non uult non credat,
si semel fuerit persuasum aliqua illos uiros, per quos nobis
haec ministrata sunt, in scripturis suis officiose potuisse
mentiri, nisi forte regulas quasdam daturus es, quibus no-
uerimus, ubi oporteat mentiri et ubi non oporteat. quod si
15 fieri potest, nullo modo mendacibus dubiisque rationibus id

1 uiris, *corr. m. 1 uiribus K¹* 2 surgerit, *corr. m. 1 suggerit P¹*
suggererit *P⁴* adhibita, *m. 2 adhibita P³* athabita, *corr. m. 1 athi-*
bita, *m. 2 adhibita B* 3 ut uul/i tati *P¹* utilitatis *P²KK¹BOVSQRCE*
mendaci *P²* mendacii *KBO* oportet *B* ostenderam, *m. 2 in*
marg. 1 ostenderem *O* 4 ubicumque *BSR* eorū infirma *M* uer-
tatis *K* doceretur (*o m. 1 super ras.*) *K* quam (*a ex corr. m. 2*) *O*
quae *CE (ras. et corr. ex quam)* quamquam quia *S* enim *om. C*
5 mendacii *QCE* iam *P²KBOVSQCE* debet *P²KK¹* (*m. 2 debent*)
BVSC fabere, *m. 2 fauere K* fauere, *m. 2 faueri S* mendacia *P*
6 tuae relinquo *P²KK¹BOVSRC* (*tuae bis, alterum del.*) lectione *P²K¹*
(*corr. lectioni VSQE*) lectione et *R* 7 diligentiore, *m. 2 diligentiori P³*
diligentiori *P²KK¹* (*m. 2 diligentiore*) *BOVSMRACP⁴* *edd.* fortas,
m. 2 fortasse *O* 8 coget, *corr. m. 1 cogit K* cogit *P³P⁴* coget/// (*et*
ex corr. m. 2; ras. 1—2 l.) *O* coget, *m. 2 cogat S* cogat *E* te] re,
m. 2 ire *P³* 9 quam *B* quia *R* diuinorum (*m. 2 diuinarum*)
scripturarum *P³* diuinorum scriptorum *PP¹MP⁴* scripturarum diuinarum
edd. 10 ut *om. P* in *om.*, *m. 1 add. M* quot *P²* quique,
corr. m. 1 quisque *M* quis *P²KK¹BOVSRC* unusquisque *QE* cre-
dant si *V* 11 aliqua, *m. 2 aliquā P⁴* aliquos *P²KK¹* (*corr. aliqua*)
BOVSRC illorum, *m. 2* illos *O* 12 officioso *K* officiose/// *K¹*
potuisse] et potuisse *P²KVS* (*m. 2* et uelle et potuisse) *C* 13 mentiri]
n mentiri (*sic!*) *P* quandam *V* noueris *KK¹* (*m. 2* nouerimus)
BOVSRC moueris *P²* 14 et *om. P¹MAP⁴* *edd.* 15 nullo] quod nullo *S*
non credo ullo *R* mendacii *P²KK¹* (*ras. ex mendacib;*) *BOVSRC*

explices quaeso. nec me onerosum aut inpudentem iudices per humanitatem ueracissimam domini nostri. nam ut non dicam nulla, certe non magna culpa meus error ueritati fauet, si recte in te potest ueritas fauere mendacio.

III 6 Multa alia cum sincerissimo corde tuo loqui cuperem et 5
de christiano studio conferre, sed huic desiderio meo nulla epistula sat est. uberius id possum per fratrem, quem mi-scendum et alendum dulcibus atque utilibus sermocinationibus tuis misisse me gaudeo. et tamen, quantum uellem, nec ipse, quod eius pace dixerim, forsitan capit. quamquam nihilo me 10
illi praetulerim; ego enim me fateor tui capaciorem, sed ipsum uideo fieri pleniorum, quo me sine dubitatione antecellit. et posteaquam redierit, quod domino adiuuante prosperatum iri spero, cum eius pectoris abs te cumulati particeps fuero, non

2—4 = ep. XXXX, 8

1 nec] ne *SE* iudicis *P* 2 dñs fr *K* diam, *m.* 2 dicam *B*
3 magnā *PP*² culpa meus] culpam eius *P*² culpam eius *P*¹ culpa eius, *m.* 2
culpa meus *M* eos *P* meus, *m.* 2 culpa meus *P*³ ueritatis *P* auet *P*
faciet *P*² si recte] fiericte (*prius e exp. m. 1*), *m.* 2 si *P*³ 4 in te]
inter *P*² ueritas potest *P*²*KK*¹*BOVSRC* fauere non mendacio *P*
5 cum *om.* *P* cordi *P* tuo corde *P*¹*QMAP*⁴*E* uo, *m.* 2 tuo *B*
cuperem (*m. eras.*) *B* 6 huic *P* sine (*ne del. m. 2*) *P*³ desi-
derio (*o s. u. m. 1*) *P*¹ 7 sat *om.* *KO* (*m. 2 add.*) sata *P*¹ satis *P*²*P*³
(*m. 2 ex sates*) *K*¹*BVSQRCE* *edd.* est] et *P*³ id] id ipsum *edd.*
possunt *B* ut possim *O* quem *om.* *KO* mittendum *S* 8 et]
seu *P*³ dulcius *VC* utilius *KC* sermonicacionibus *P* 9 misissē *K*
me] ne *P*² quantum] quam tum *P*¹ quatum, *corr. m. 1* quantum *P*²
uelle *O* 10 eius pace] *K*¹ eius pacē *B* eius *K* ei *O* pace eius *edd.*
dixerimus *P*² praedixerim *KO* forsitat *P* carit *K* nihilum *KO*
nihilo, *corr. m. fortasse 1* in nihilo *P*⁴ in nihilo *P*²*BVSQRACE* me
om. *KO* 11 pertulerim *P* me] ne *P* capacierem *P*² capiciorem,
m. 2 capaciorem *B* capioem, *m. 2* capatioem *O* cupioem, *corr. m. 1*
capioem, *m. 2* capidioem *K* ipsum* *Q* 12 uideor fateri *KO*
antecellet *R* antecedit *K*¹ 13 redi*erit (*g. eras.*) *M* quo *KBO*
adiuante domino *QE* prosperatū (*~ m. 2*) iri spero *P*³ prospere-
ratō (*m. 2* prosperatū) iri spero *K*¹ prosperat uiri spero *PP*¹ (*sed ro*
laeso folio perditum) pro*perat fieri spero *M* prosperatu (*u in ras. m. 1*)
aspero *K* prosperatu spero *O* prosperatum (*m. exp.*) fiat cursu *B*
prosperato fiet cursu *S* prosperato fiat cursu *P*²*VQRCE* 14 pectori *KBO*
cumulatii *P*² cumulato *O* cumulatu *Q* cumulatione *C*

est impleturus, quod in me adhuc uacuum erit atque audum
 sensorum tuorum. ita fiet, ut ego etiam tunc egentior sim,
 ille copiosior. sane idem frater aliqua scripta nostra fert secum.
 quibus legendis si dignationem adhibueris, etiam sinceram
 5 fraternamque seueritatem adhibeas quaeso. non enim aliter
 intellego, quod scriptum est: Emendabit me iustus in
 misericordia et arguet me; oleum autem peccatoris
 non inpinguet caput meum, nisi quia magis amat
 obiurgator sanans quam adulator unguens caput. ego autem
 10 difficillime bonus iudex lego, quod scripserim, sed aut timi-
 dior recto aut cupidior. uideo etiam interdum uitia mea, sed
 haec malo audire a melioribus, ne, cum me recte fortasse
 reprehendero, rursus mihi blandiar et meticulosam potius mihi
 uidear in me quam iustam tulisse sententiam.

6 Ps. 140, 5.

1 est] erit *P²KK¹BOVSRC* erit atque audum] atque audum
 est *QE* adque, *m. 2* atque *P³* 2 sensorum, *m. 2* sensuum *M*
 sensum *KP⁴* (*m. 2* sensuum) sensuum *P²K¹BOVSQRACE lrm* ego]
 et ego *P¹QMAP⁴E* *edd.* sim ille copiosim (*m. 2* copiosior) *K* simili
 copia sim *O* et similem copiosior *C* 3 sane—legendis *om. P¹* idem]
 id est *P* scriptura *BQ* (*corr. m. ut uid. 1* scripta) *C* secum cum
 quibus *P* 4 sic (*c exp.*) *B* adhibuerit *P²* sinceram* (*q; eras.*) *K*
 sincera *P²* 5 frater namque *P²* atque fraternam *edd.* ueritatem *KOS*
 adhibeat *P* ut adhibeas *S* abhibeas *M* 6 emendauit *PP¹BVQM*
 (*m. 2* emendabit) *AE* 7 oleo *B* peccatores, *m. 2* peccatoris *B*
 8 non] ne *P¹M* inpinget *P²B* (*m. 2* inpinguet) quia magis amat]
 qui a mat *P²* quia amat *KK¹* (*m. 2* quia magis amat) *OVS* (*m. 2*
 quia magis amat) *RC* (*m. 2* quia amatur) 9 obiurgatur *P¹K* obiur-
 gatus *B* sana, *corr. m. 1* sanans *K* sana**s, *m. 2* *add. n super*
ras. P⁴ 10 difficile me *PR* difficili me *B* bonus *bis VC* sed]
 seu *K* 11 recto] reticeo *P²KK¹OVSQRCE* reticeor (*r exp.*) *B* aut]
 aut si *B* 12 haec] ea *P²KK¹BOVSRC* mala *P²* mallo (*alterum*
l exp.) *P³* malo (*o ex corr. m. 2*) *O* audiri *O* audere, *m. 2* audire *M*
 senioribus *P²K¹BVRC* ne cum] nec ū *K* nec cum *PP²BA* nunc *P¹*
 me recte] erecte *P²* 13 rursus *P³* russus *K¹* mihi] nihil *VC*
 blandiar et meticulosam *om. P* blandiar *P²* blandior, *corr. m. 1* blan-
 diar *K* potius et (*et exp.*) uidear in me *P³* potius uidear prime *P*
 mihi uidear in me potius *P²KK¹BOVSRC* 14 iusta *B* istam *A*

XXVIII.

- 1 De negotio interim, quod non curare non possum, nihil certum scribere potui absente fratre Machario, qui cito dicitur rediturus, et quod deo adiuvante peragi potuerit, peragetur. de nostra autem pro eis sollicitudine quamquam fratres nostri 5 ciues, qui aderant, securos uos facere possent, tamen digna res epistulari conloquio, quo nos inuicem consolamur, a domino praestita est, in quo promerendo multum nos adiutos esse credimus ipsa uestra sollicitudine, quae profecto sine deprecatione pro nobis esse non potuit. 10
- 2 Itaque non praetermittamus uestrae caritati narrare, quid gestum sit, ut nobiscum deo gratias agatis de accepto beneficio, qui nobiscum preces de accipiendo fudistis. cum post profectionem tuam nobis nuntiatum esset tumultuari homines et dicere se ferre non posse, ut illa sollempnitas prohiberetur, 15 quam laetitiam nominantes uinulentiae nomen frustra conantur abscondere, sicut etiam te praesente iam iam nuntiabatur, opportune nobis accidit occulta ordinatione omnipotentis dei, ut quarta feria illud in euangelio capitulum consequenter tractaretur: Nolite dare sanctum canibus neque pro- 20 ieceritis margaritas uestras ante porcos. tractatum est ergo de canibus et de porcis ita; ut et peruicaci latratu

20 Matth. 7, 6

X = cod. Cheltenhamensis 12261 s. VIII.

Haec epistula a Maurinis 'primum edita et post editionem recognita est ad antiquissimum exemplar bibliothecae P. P. Cisterciensium S. Crucis in Ierusalem in Urbe', quem codicem frustra a me quaesitum esse doleo.

EPISTIA PR̄S IPPONENSIIUM RĒG AD ALIPIŪ ĒPM TACHASTENSIŪ DE DIE NATALIS LEONTI QUODDAM EP̄I IPPONENSII X epistola Presbyteri Hipponensium regionum ad Alypium episcopum Thagastensium de die Natalis Leontii quondam episcopi Hipponensis *inscriptio- nis loco positum m.* 2 non possum] possum X 5 de nostra] dexeste X pro eis] peries X 6 uos *scripsi e coniectura Maurinorum;* suos X m 7 consolatur X 11 n̄ X ne m quis X 12 nobis, m. 1 s. u. add. cum X 15 prohibere*tur (n eras.) X 16 nominatas X 17 etiam representante X

aduersus dei praecepta rixantes et uoluptatum carnalium sordibus dediti erubescere cogentur, conclusumque ita, ut uiderent, quam esset nefarium intra ecclesiae parietes id agere nomine religionis, quod in suis domibus si agere perseuerarent,

5 sancto et margaritis ecclesiasticis eos arceri oporteret.

3 Sed haec quamuis grate accepta fuerint, tamen quia pauci conuenerant, non erat satisfactum tanto negotio. iste autem sermo cum ab eis, qui aderant, pro cuiusque facultate ac studio foris uentilaretur, multos habuit contradictores. postea
10 uero quam dies quadragesimae inluxisset et frequens multitudo ad horam tractationis occurrit, lectum est illud in euangelio, ubi dominus de templo expulsis uenditoribus animalium et euersis mensis nummulariorum dixit domum patris sui
15 capitulum, cum eos intentos proposita uinulentiae quaestione feci, et ipse quoque recitauit adiunxique disputationem, qua ostenderem, quanto commotius et uehementius dominus noster ebriosa conuiuia, quae ubique sunt turpia, de templo expelleret, unde sic expulit concessa commercia, cum ea uende-
20 rentur, quae sacrificiis illo tempore licitis essent necessaria, quaerens ab eis, quibus similiorem putarent speluncam latronum necessaria uendentibus an imoderate bibentibus.

4 Et quoniam mihi praeparatae lectiones suggerendae tenebantur, adiunxi deinde ipsum adhuc carnalem populum Iudaeorum in illo templo, ubi nondum corpus et sanguis domini
25 offerebatur, non solum uinulenta sed nec sobria quidem umquam celebrasse conuiuia nec eos publice religionis nomine inebriatos inueniri in historia, nisi cum festa fabricato idolo exoluerent. quae cum dicerem, codicem etiam accepi et recitauit
30 totum illum locum. addidi etiam cum dolore, quo potui, quoniam apostolus ait ad discernendum populum christianum

11 Matth. 21, 12—13 28 Ex. 32, 6 31 II Cor. 3, 3

4 perseueraret X 5 a sancto m 7 tantum X 11 istud m
13 domum X 15 cum] in X 22 uiuentibus X 25 tempore X
28 dolo X et cod. *Maurinorum*; idolo m 30 addit X

a duritia Iudaeorum epistolam suam non in tabulis lapideis scriptam sed in tabulis cordis carnalibus, cum Moyses famulus dei propter illos principes binas lapideas tabulas confregisset, quo modo non possemus istorum corda confringere, qui homines noui testamenti sanctorum diebus celebrandis ea uellent sollempniter exhibere, quae populus ueteris testamenti et semel et idolo celebrauit.

5 Tunc reddito exodi codice crimen ebrietatis, quantum tempus sinebat, exaggerans sumpsi apostolum Paulum et, inter quae peccata posita esset, ostendi legens illum locum: Si quis 10 frater nominetur aut fornicator aut idolis seruiens aut auarus aut maledicus aut ebriosus aut rapax, cum eius modi nec cibum sumere, ingemescendo admonens, cum quanto periculo conuiuaremur cum eis, qui uel in domibus inebriarentur. legi etiam illud, quod non longo 15 interuallo sequitur: Nolite errare; neque fornicatores neque idolis seruientes neque adulteri neque molles neque masculorum concubitores neque fures neque auari neque ebriosi neque maledici neque raptores regnum dei possidebunt. et haec quidem 20 fuistis, sed abluti estis, sed iustificati estis in nomine domini Iesu Christi et spiritu dei nostri. quibus lectis dixi, ut considerarent, quo modo possent fideles audire: sed abluti estis, qui adhuc talis concupiscentiae sordes, contra quas clauditur regnum caelorum, in corde suo, 25 id est in interiore dei templo esse patiuntur. inde uentum est ad illud capitulum: Conuenientibus ergo uobis in unum non est dominicam cenam celebrare, unusquisque enim propriam cenam praesumit in manducando et alius quidem esurit, alius ebrius est. 30

3 Ex. 32, 19   10 I Cor. 5, 11   16 I Cor. 6, 9—11   27 I Cor. 11, 20—22

1 duritie *m*   3 bini *X*   8 *redito *X*   15 lege *X*   23 considerarent (ra *s. u. m. 1*) *X*   26 in *om. X*   30 est numquid domos non habetis ad *om. et est m. 1 s. u. add. X*

numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? an ecclesiam dei contemnitis? quo recitato diligentius commendaui, ne honesta quidem et sobria conuiuia debere in ecclesia celebrari, quando quidem apostolus
 5 non dixerit: 'numquid domos non habetis ad inebriandos uos', ut quasi tantum modo inebriari in ecclesia non liceret, sed 'ad manducandum et bibendum', quod potest honeste fieri sed praeter ecclesiam ab eis, qui domos habent, ubi alimentis necessariis refici possint. et tamen nos ad has angustias
 10 corruptorum temporum et diffluentium morum esse perductos, uti nondum modesta conuiuia sed saltem domesticum regnum ebrietatis optemus.

6 Commemorauit etiam euangelii capitulum, quod pridie tractaueram, ubi de pseudopropheta dictum est: Ex fructibus
 15 eorum cognoscetis eos. deinde in memoriam reuocauit fructus eo loco non appellatos nisi opera. tum quaesiui, inter quos fructus nominata esset ebrietas, et recitaui illud ad Galatas: Manifesta autem sunt opera carnis, quae sunt fornicationes, immunditiae, luxuriae, idolorum seruitus, ueneficia, inimicitiae, contentiones,
 20 aemulationes, animositates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, commissationes et his similia; quae praedico uobis, sicut praedixi, quoniam, qui talia agunt, regnum dei non possidebunt.
 25 post quae uerba interrogauit, quo modo de fructu ebrietatis agnosceremur christiani, quos de fructibus agnoscere dominus iussit. adiunxi etiam legendum, quod sequitur: Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, egique, ut considerarent, quam esset pudendum
 30 atque plangendum, quod de illis fructibus carnis non solum

14 Matth. 7, 16 17 Gal. 5, 19—21 27 Gal. 5, 22—23.

2 recita*to (to *in ras.*, *fuit* do) X 9 ad as, m. 2 ad has X 11 ut iis nondum m 15 cognoscetis X 16 appellatos *ex* appellatus X quaesiui] quae sibi X 17 essent X 26 fructibus, X 27 legendum] legem de X

priuatim uiuere, sed etiam honorem ecclesiae deferre cuperent et, si potestas daretur, totum tam magnae basilicae spatium turbis epulantium ebriorumque complerent; de spiritalibus autem fructibus, ad quos et diuinarum scripturarum auctoritate et nostris gemitibus inuitarentur, nolunt adferre deo munera et his potissimum celebrare festa sanctorum.

7 Quibus peractis codicem reddidi et imperata oratione, quantum ualui et quantum me ipsum periculum urgebat et uires subministrare dominus dignabatur, constitui eis ante oculos commune periculum et ipsorum, qui nobis commissi essent, et nostrum, qui de illis rationem reddituri essemus pastorum principi, per cuius humilitatem, insignes contumelias, alapas et sputus in faciem et palmas et spineam coronam et crucem ac sanguinem obsecraui, ut, si se ipsi aliquid offendissent, uel nostri misererentur et cogitarent uenerabilis senis Valerii circa me ineffabilem caritatem, qui mihi tractandi uerba ueritatis tam periculosum onus non dubitavit propter eos inponere eisque saepe dixerit, quod orationes eius exauditae essent de nostro aduentu, quos non utique ad communem mortem uel spectaculum mortis illorum sed ad communem conatum in aeternam uitam ad se uenisse laetatus est. postremo etiam dixi certum esse me et fidere in eum, qui mentiri nescit, qui per os prophetae sui pollicitus est de domino nostro Iesu Christo dicens: Si reliquerint filii eius legem meam et in praeceptis meis non ambulauerint, si iustificationes meas profanauerint, uisitabo in uirga facinora eorum et in flagellis delicta eorum; misericordiam autem meam non auferam, in eum ergo me fidere, quod, si haec tanta, quae sibi essent lecta et dicta, contemnerent, uisitaturus esset in uirga et in flagello nec eos permissurus cum hoc mundo darnari. in qua conuestione sic actum, ut pro negotii atque

23 Ps. 88, 31—34

4 auctoritate *om.* X 8 administrare *m* 12 alapas *om.* X 13 et] 8 X putus, *m.* 2 sputus X sputa *m* 17 onus *om.* X dubitaris X 23 suae X 27 facinore X 28 auferum X

periculi magnitudine tutor et gubernator noster animos facultatemque praebebat. non ego illorum lacrimas meis lacrimis moui, sed cum talia dicerentur, fateor, eorum fletu praeuentus meum abstinere non potui. et cum iam pariter fleuissemus,
 5 plenissima spe correctionis illorum finis sermonis mei factus est.
 8 Postridie uero cum inluxisset dies, cui solebant fauces uentresque se parare, nuntiatur mihi nonnullos eorum etiam, qui sermoni aderant, nondum a murmuratione cessasse tantumque in eis ualere uim pessimae consuetudinis, ut eius
 10 tantum uoce uterentur et dicerent: 'Quare modo? non enim antea, qui haec non prohibuerunt, christiani non erant'. quo audito quas sicut maiores commouendi eos machinas praepararem, omnino nesciebam; disponebam tamen, si perseuerandum putarent, lecto illo loco de propheta Ezechiele: 'Explorator absoluitur, si
 15 periculum denuntiauerit, etiam si illi, quibus denuntiat, cauere noluerint' uestimenta mea excutere atque discedere. tum uero dominus ostendit, quod nos non deserat et quibus modis, in se ut praesumamus, hortetur; namque ante horam, qua exhedram ascenderemus, ingressi sunt ad me idem ipsi, quos
 20 audieram de oppugnatione uetustae consuetudinis fuisse conquestos. quos blande acceptos paucis uerbis in sententiam sanam transtuli. atque ubi uentum est ad tempus disputationis, ommissa lectione, quam praeparaueram, quia necessaria iam non uidebatur, de hac ipsa quaestione pauca disserui,
 25 nihil nos nec breuius nec uerius posse adferre aduersus eos, qui dicunt: 'Quare modo?' nisi et nos dicamus: 'Vel modo'.
 9 Verum tamen ne illi, qui ante nos tam manifesta inperitae multitudinis crimina uel permiserunt uel prohibere non ausi

14 cf. Ezech. 33, 9

3 moui... praeuentus meum abstinere non potui | fateor eorum fletu praeuentus meum abstinere non potui et cum iam (*in ras. fuisse uidetur* sed; *m. 2 in margine add.* sed cum talia dicerentur fateor eorum fletu) X
 7 separare X 10 modum X 11 auditu X 12 quasi maiores X
 14 ezechiae loco X 15 illis X 17 quod] quae X 18 qua (*a in ras.* *m. 2*) X 20 audierim, *m. 2* audieram X

sunt, aliqua a nobis affici contumelia uiderentur, exposui eis, qua necessitate ista in ecclesia uiderentur exorta. scilicet post persecutiones tam multas tamque uehementes cum facta pace turbæ gentilium in christianum nomen uenire cupientes hoc impedirentur, quod dies festos cum idolis suis solerent in 5 abundantia epularum et ebrietate consumere nec facile ab his perniciosissimis sed tamen uetustissimis uoluptatibus se possent abstinere, uisum fuisse maioribus nostris, ut huic infirmitatis parti interim parceretur diesque festos post eos, quos relinquebant, alios in honorem sanctorum martyrum uel 10 non simili sacrilegio quamuis simili luxu celebrarent; iam Christi nomine conligatis et tantæ auctoritatis iugo subditis salutaria sobrietatis praecepta traderentur, quibus iam propter praeipientis honorem ac timorem resistere non ualerent. quocirca iam tempus esse, ut, qui non se audent negare 15 christianos, secundum Christi uoluntatem uiuere incipiant, ut ea, quæ, ut essent christiani, concessa sunt, cum christiani sunt, respuantur.

10 Deinde hortatus sum, ut transmarinarum ecclesiarum, in quibus partim ista recepta numquam sunt, partim iam per 20 bonos rectores populo obtemperante correctæ, imitatores esse uellemus. et quoniam de basilica beati apostoli Petri cotidianæ uinulentia proferebantur exempla, dixi primo audisse nos sæpe esse prohibitum, sed quod remotus sit locus ab episcopi conuersatione et in tanta ciuitate magna sit carnalium 25 multitudo peregrinis præsertim, qui noui subinde ueniunt, tanto uiolentius quanto inscitius illam consuetudinem retinentibus, tam immanem pestem nondum compesci sedarique potuisse. uerum tamen nos si Petrum apostolum honoraremus, debere praecepta eius audire et multo deuotius epistulam, in 30

1 a om. X   6 habuntia X   7 sedi tamen X et tam m   9 post
 eos quos] pos tuis quod X   10 martyrum] interim X   11 celebrarent
 emendauit; celebrarentur X m   13 salutari X   17 cum] qui
 Maurinorum codex   20 ista nec cepta** sunt X   28 compescis
 edarique X

qua uoluntas eius apparet, quam basilicam, in qua non apparet,
 intueri; statimque accepto codice recitauit, ubi ait: Christo
 enim passo pro nobis per carnem et uos eadem
 cogitatione armamini, quia, qui passus est carne,
 5 desiit a carne, ut iam non hominum desideriis sed
 uoluntate dei reliquum tempus in carne uiuat.
 sufficit enim uobis praeteritum tempus uoluntate
 hominum perfecisse ambulantes in libidinibus,
 desideriis, ebrietate, comissionibus et nefandis
 10 idolorum seruitutibus. quibus gestis cum omnes uno
 animo in bonam uoluntatem ire contempta mala consuetudine
 cernerem, hortatus sum, ut meridiano tempore diuinis lecti-
 onibus et psalmis interessent; ita illum diem multo mundius
 atque sincerius placere celebrandum et certe de multitudine
 15 conuenientium facile posse apparere, qui mentem et qui
 uentrem sequeretur. ita lectis omnibus sermo terminatus est.
 11 Pomeridiano autem die maior quam ante meridiem adfuit
 multitudo et usque ad horam, qua cum episcopo egredere-
 mur, legebatur alternatim et psallebatur; nobisque egressis duo
 20 psalmi lecti sunt. deinde me inuitum, qui iam cupiebam
 peractum esse tam periculosum diem, iussum compulsi senex,
 ut aliquid eis loquerer. habui breuem sermonem, quo gratias
 agerem deo, et quoniam in haereticorum basilica audiebamus
 ab eis solita conuiuia celebrata, cum adhuc etiam eo ipso
 25 tempore, quo a nobis ista gerebantur, illi in poculis perdu-
 rant, dixi diei pulchritudinem noctis comparatione decorari
 et colorem candidum nigri uicinitate gratiorem. ita nostrum
 spiritualis celebrationis conuentum minus fortasse futurum
 fuisse iucundum, nisi ex alia parte carnalis ingurgitatio con-
 30 ferretur, hortatusque sum, ut tales epulas instanter appetent,
 si gustassent, quam suauis est dominus; illis autem esse

2 I Petr. 4, 1—3

1 quam basilicam in qua non apparet *om. et in marg. m. 2 add. X*
 3 uos eadem] *ut edem X* 5 desiit (*n. eras.*) *X* a *in ras. m. 2 X*
 carne, *sed me super ras. m. 1 X* 8 perfecisse *X* 11 bona *X* 12 op-
 tatus *X* 14 sincerius *X*

metuendum, qui tamquam primum sectantur, quod aliquando destruetur, cum quisque comes efficiatur eius rei, quam colit, insultaritique apostolus talibus dicens: Quorum deus uenter, cum idem alio loco dixerit: Esca uentri et uenter escis; deus autem et hunc et illas euacuabit. nos proinde 5 oportere id sequi, quod non euacuatur, quod remotissimum a carnis affectu spiritus sanctificatione retinetur. atque in hanc sententiam pro tempore cum ea, quae dominus suggerere dignatus est, dicta essent, acta sunt uespertina, quae cotidie solent, nobisque cum episcopo recedentibus fratres eodem 10 loco hymnos dixerunt non parua multitudine utriusque *sexus* ad obscuratum diem manente atque psallente.

12 Digessi uobis, quantum breuiter potui, quod uos audire desiderasse quis dubitauerit? orate, ut a conatibus nostris omnia scandala et omnia taedia deus dignetur auertere. 15 magna sane ex parte uobiscum requiescimus cum alacritate feruoris, quia spiritalis ecclesiae Tagastensium tam crebra nobis dona nuntiantur. nauis cum fratribus nondum uenit. apud Asnam, ubi est presbyter frater Argentius, Circumcelliones inuadentes basilicam nostram altare comminuerunt. 20 causa nunc agitur, quae ut pacate agatur et ut ecclesiam catholicam decet ad opprimendas linguas haereseos inpacatae, multum uos petimus, ut oretis. epistulam Asiarchae misimus. beatissimi perseueretis in domino memores nostri. amen.

3 Phil. 3, 19 4 I Cor. 6, 13

5 euacuauit X 7 adque X 9 quae cotidie] quetidie (u s. u. m. 1) X
 11 hymnus X hymnum m; scripsi hymnos *sexus addidi e coniectura*
Maurinorum 12 adque X 19 asnam X et codex *Maurinorum*;
 Hasnam m.

XXX.

DOMINO FRATRI SANCTO ET UNANIMO AUGUSTINO PAULINUS
ET THERASIA PECCATORES.

- 1 Iam dudum, frater in Christo domino mi unanime, ut te in
5 sanctis et piis laboribus tuis nescientem agnoui absentemque
uidi, tota mente complexus alloquio quoque familiari atque
fraterno per litteras adire properavi. et credo in manu et in
gratia domini sermonem meum ad te fuisse perlatum; sed
10 morante adhuc puero, quem ad te aliosque dilectos aequae deo
salutandos ante hiemem miseramus, non potuimus ultra et
officium nostrum suspendere et desiderium sermonis tui cupi-
dissimum temperare. scripsimus itaque iterato nunc, si priores
ad te litterae nostrae peruenire meruerunt, aut primo, si illis
in manus tuas perueniendi felicitas non fuit.
- 2 15 Sed tu, frater spiritalis omnia iudicans, amorem in te
nostrum ne pendas officio solo aut tempore litterarum. do-
minus enim testis est, qui unus atque idem operatur
in suis ubique caritatem suam, iam abinde nobis, ex quo te
beneficio uenerabilium episcoporum Aurelii et Alypii per tua

15 I Cor. 2, 15 17 I Cor. 12, 11

E = cod. *Cheltenhamensis* 2173 s. X.

M = cod. *Monacensis* 6266 s. X.

A = cod. *Audomaropolitanus* 76, 8, 9 s. X—XI.

C = cod. *Casinensis* 16¹⁹ s. XI.

P = cod. *Parisinus nou. acq.* 1444 s. XI.

R = cod. *Mus. Brit. Reg.* 5 D VI s. XI—XII.

K = cod. *Casinensis* 232¹ s. XII.

(*Paulini Nol. opera ed. Hartelius I p. 39—42*)

2 unianimo *EAK* Augustino *om.* *E* 3 etherasia *C* et tharasia *K*
4 frater *om.* *R* in domino christo *R* unianime *A* unanime (*eras.*) *P*
unanimum *E* ut te] |||te] (in *aut* ui *eras.*) *P* 7 audire *MACP*
(u *eras.*) *RK* *edd.* propavi, *corr. m. 1* properavi *M* immanu *K*
et gratia *E* 9 aliusque dilectus *E* 10 miseramus, *m. 2* miseramus *E*
miseratus, *m. 2* miseramus *C* et *m. 2 s. u.* *K* 11 cupidissimo *E*
13 luterę *K* me]runt, *m. 2* meruerunt *M* aut (*a ex corr. m. 2*) *P*
14 facilitas *K* 15 diiudicans *E* 16 ne pendas] rependas *E* 17 unius *A*
19 aureli, *m. 2* aurelii *M* lypii, *corr. m. 1* alypii *M*

in Manichaeos opera cognouimus, ita inditam dilectionem tuam, ut nobis non nouam aliquam amicitiam sumere, sed quasi ueterem caritatem resumere uideremur. denique nunc etsi sermone, non tamen tamquam et affectu rudes scribimus teque uicissim in spiritu per interiorē hominem quasi reco- 5 gnoscimus. nec mirum si et absentes adsumus nobis et ignoti nosmet nouimus, cum unius corporis membra simus, unum habeamus caput, una perfundamur gratia, uno pane uiuamus, una incedamus uia, eadem habitemus domo. denique in omne, quod sumus, tota spe ac fide, qua stamus in praesenti, nitimur 10 in futurum, tam in spiritu quam in corpore domini unum sumus, ne simus nihil, si ab uno excidamus.

3 Quantulum ergo est, quod absentia corporalis nobis inuidet nostri, nisi sane fructum istum, quo pascuntur oculi temporalium expectatores? quamuis ne corporalis quidem gratia 15 temporalis in spiritalibus dici debeat, quibus etiam corporum aeternitatem resurrectio largietur, ut audebimus in uirtute Christi et bonitatis dei patris uel indigni praesumere. quare utinam hoc quoque nobis munus adnueret gratia dei per dominum nostrum Iesum Christum, ut etiam in carne faciem 20 tuam uideremus! non solum desiderii nostris magnum conferretur gaudium, sed etiam mentibus lumen adcreceret et ex tua copia locupletaretur inopia nostra. quod quidem et absentibus largiri potes hac praesertim occasione, qua filii

7 Rom. 12, 4—5; I Cor. 12, 12; 10, 17 7—9 = ep. XXXI, 3 med.

2 non nunc nouam *R* 3 ueterā *M* 4 sermone. *P* rudes (*m.* 2 rudes) scribimus *P* ru descripsimus *E* rudes scripsimus *A* 5 uicissim, *corr.* (*m.* 1?) uicissim *E* in *om.* *R* *m* in spiritu *bis*, *alterum m.* 2 *del.* *M* interiorē *K* 7 nosmet] nos et *E* sumus *AC* 8 habemus *E* perfundimus, *m.* 2 perfundimur *E* 10 et nitimur *E* 12 ne simus] nescimus *MCK* (*c del. m.* 2) nihil *om.* *MA* (*m.* 2 ante simus *add.*) excitamus, *corr. m.* 1 excidamus *K* 13 ñ *bis*, *m.* 2 nobis *M* 14 fractum *M* 15 expectatores, *m.* 2 spectatores *P* spectatores *E* nec *edd.* 16 spa*i* *C* 17 largiretur *C* audemus *ER edd. Hartel.* 18 bonitate *ER edd.* indignum *P* 24 largire, *m.* 2 largiri *E* potest *MA* (*postr. l. erasa*)

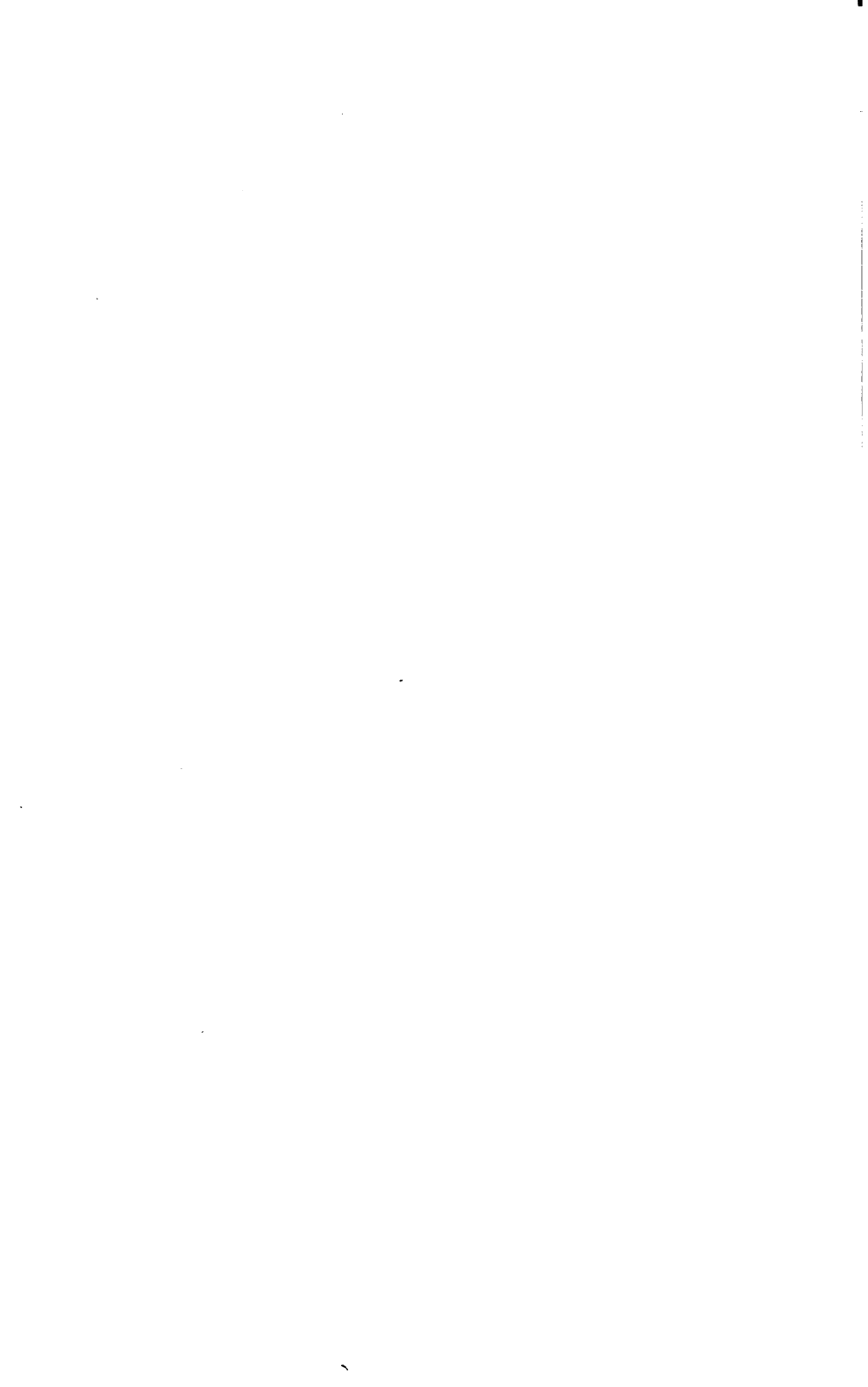
nostri unanimes et carissimi nobis in domino, Romanus et
 Agilis, quos ut nos alios tibi commendamus, in nomine do-
 mini reuertentur opere caritatis impleto. in quo tuae caritatis
 affectu specialiter utantur, rogamus. nosti enim, quam celsa
 5 promittat altissimus fratri fratrem adiuuanti. per hos, si quo
 me gratiae, quae tibi data est, dono remunerari uoles, tuto
 facies. sunt enim, uelim credas, unum cor et una in do-
 mino anima nobiscum. gratia dei tecum, ut est, in aeter-
 num maneat, frater in Christo domino unanime, uenerabilis,
 10 dilectissime et desiderabilis. omnes in Christo sanctos, quales
 tibi cohaerere non dubium est, a nobis saluta. commenda nos
 omnibus sanctis, ut tecum pro nobis orare dignentur.

4 Prou. 18, 19 7 Act. 4, 32

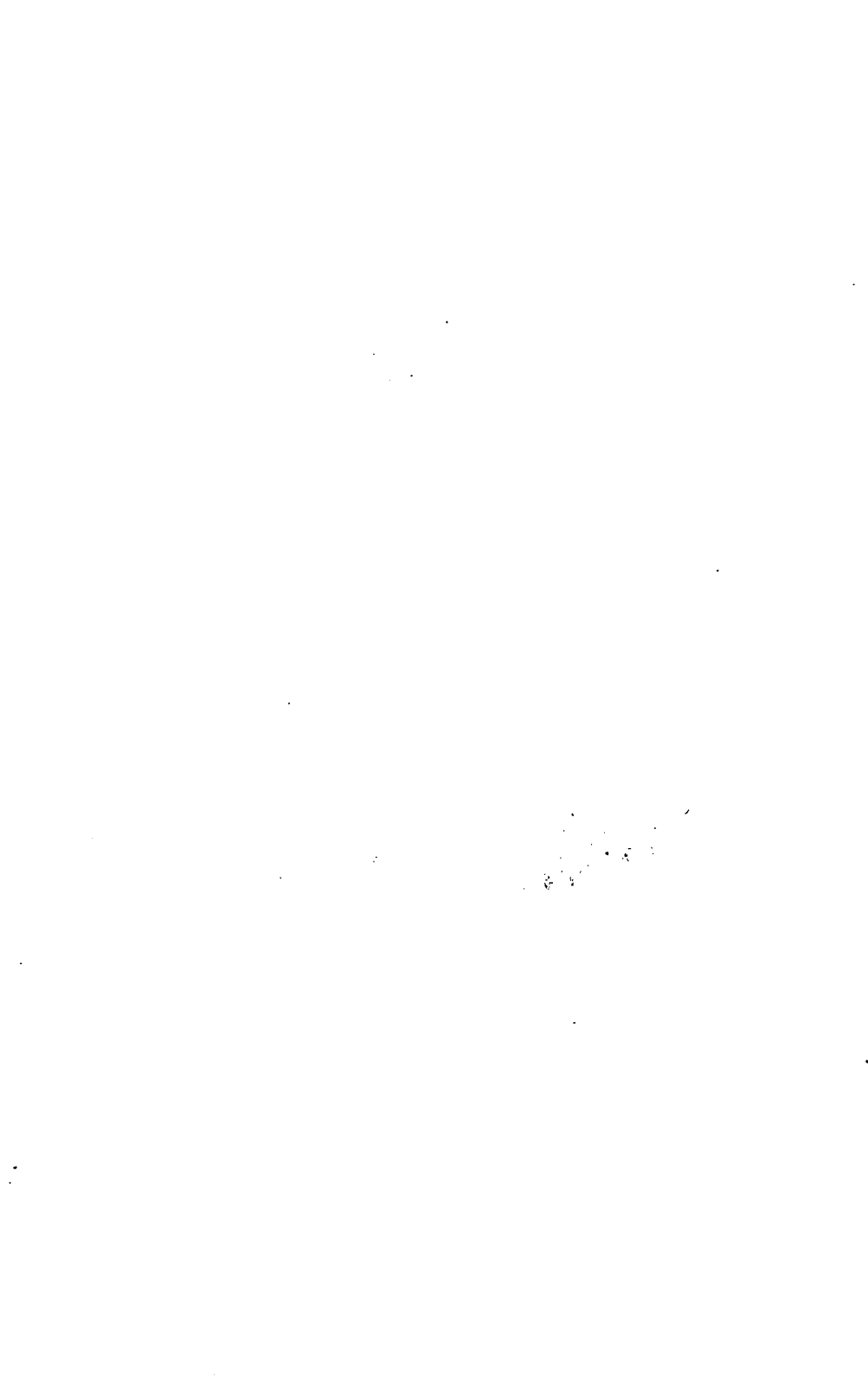
1 unanimes (u *ras. ex ai*) *M* unianimes *EA* 2 agylis *R* alteros
edd praeter a e 3 reuertem, *m. 2* reuertent *P* opera *A* 6 re-
 munerare *E* uolo *P* toto, *m. 2* *†* cito *E* 7 anima in domino
signis m. 1 corr. M 8 dñi *E* 10 dilectissime et desiderabilis *om. E*
 omnem *E* in christo *m. 2 s. u. K* s̄m *E* s̄s (o *m. 2 supra*
add.) K 11 quoherere *C* dubii, *m. 2* dubium *P* nos—dignentur
om. E

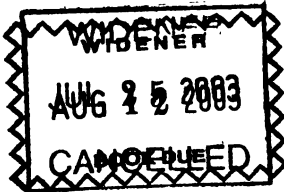

3 2044 019 775 683

The borrower must return this item on or before the last date stamped below. If another user places a recall for this item, the borrower will be notified of the need for an earlier return.

Non-receipt of overdue notices does not exempt the borrower from overdue fines.

Harvard College Widener Library
Cambridge, MA 02138 617-495-2413

Please handle with care.
Thank you for helping to preserve
library collections at Harvard.

